٥

کوردستانی عیراق

عیسمەت شەریف وانلی*

ئامـاژە

لەوەتەی زلهێزەکان بەناجۆر سەنگوبەردی کێشەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی پاش جەنگی جیهانگیری یەکەمیان دەسکاری کردووە. نەتەوەی کورد گیرۆدەی گشت جۆرە چەوساندنەوەیەکی نەتەوەیی ناو چەند دەوڵەتی جۆراوجۆر بووە. تاوێک بە هەڵوێستی دڕندانەی لایەنی وەک تورکیای کەمالی، و گاهێکیش وەک ئێران بە فێڵ و تەڵەکە دەیانتوێنێتەوە. جۆری چەوساندنەوە لەلای دەوڵەتەکانی بوونەتە سەرکاری ئەوان بەگوێرەی ئارەزووی ڕۆژئاوا هەریەکەو خۆی بە دیموکرات یان سۆشیالیست ناو دەبات، دیارە لەجەوهەردا لێک جودان. بڕوانە عیراق کە لە ئەنجامی ڕێکەوتنەکەی جەزایری ٦ی مارسی ١٩٧٥بەدواوە خۆی گرتووەتەوە و بە هاوکاری ڕژێمی ئێران بۆ بەعارەب کردنی کوردان کەوتووەتە گواستنەوەیان بۆ ناوچە عارەبییەکان، و عارەبیان لەشوێن دەچێنێت.

هەر چەند ساڵ جارێک چەقی بزووتنەوەی کوردی دەکەوێتە لایەک: لە نێوان ساڵەکانی ١٩٢٥ تا ١٩٣٨[1] لەکوردستانی تورکیا بوو[2]، ئەوجا لە ١٩٤٣ تا ١٩٤٥ کوردستانی عیراق و پاش ئەویش لە ساڵی ١٩٤٦دا بەدامەزرانی کۆمارە دیموکراتەکەی مەهاباد کەوتە کوردستانی ئێران، و سەرلەنوێ ١٩٦١ تا ١٩٧٥ وەرچەرخایەوە نێو کوردستانی عیراق[3]. شۆڕشەکەی کوردستانی عیراق کە لە سێپتەمبەری ١٩٦١ـەوە تا مارسی ١٩٧٥ی خایەند، دیاردەیەکی ڕامیاری و سەربازی درێژخایان بوو. لەشێوەی لەناوچوونیدا نەبێت ئەو لەمێژووی کوردا

* ـ پارێزەرە لەجونێڤ، نوێنەری بزووتنەوەی کوردی عیراق بوو لە ئەورووپا. نووسەری پەرتووکی "کوردستانی عیراق مەڵبەندی نەتەوەییە" چاپخانەی ئەلباکونییێر، نۆشاتێل، ساڵی ١٩٧٠.

1 ـ E ـ هەمانە. و F ـ ١٩٢٥ تا ١٩٣٤.

2 ـ F ـ دیارە "شۆڕشەکەی شێخ مەحموود" لەبن پێنووس ترازاوە. م .

3 ـ لەنۆتایی حەفتاکانیشەوە تائەمڕۆ کە دوا ساڵەکانی سەدەی بیستە لە هەرسێک ئەو پارچانەدا بزووتنەوە هەن بەڵام بەداخەوە، لەبەر ناکۆکی نێوان هەرگیز ناپەڕژێنە سەر لێک گرێدانی خەباتی دژ بە داگیکەران. « و »

درێژخایانتر و گرنگترینی بزووتنەوەکان بووە.

باری جوگرافی و دیمۆگرافی

کوردستانی عیراق بەکوردستانی باشوور ناودەبرێت، و تاڕادەیەک لەوڵاتی کورداندا کەوتووەتە ناوەند، چونکە وەک بازنگەی زنجیر بووەتە هۆی بەیەک گەیاندنی کوردستانی تورکیا، یان ئەوی پێیدەگوترێت باکوور، بە ڕۆژهەڵاتەوە، کە لای ڕۆژئاوا و ڕۆژئاوای باشووری دەگرێتەوە. هەروەها هاوسێیە بە هەرێمی جەزیرەی سووریا کە بەشی زۆر لەدانیشتووانی کوردن. وڵاتێکی بەپیتە و پێکدێت لە کۆمەڵە شاخی تاڕادەیەک داراوی، لەناو کوردستانی ئێرانەوە کەوانەیی لاپاڵی زنجیرە شاخی زاگرۆس دەگرێتەوە تا شاخەکانی کوردستانی تورکیا. بەرزترین لووتکەی زنجیرە شاخەکانی هەڵگورد حەساڕۆستە کە دەگاتە٣٧٢٧مەتر[4] و دەڕوانێتە سەر ڕێگە ستراتیجییەکەی نزیک بە مەرزی ئێران پێیدەڵێن ڕێگەی هامیلتون. ئەوجا ئەو شاخانە تاڕووەو باشوور و ڕۆژئاوا بیبینەوە ڕوو لە نشێوین تا دەگەنە دەشتاییەکانی هەولێر و هەریر، و شارەزوور[5] و کەرکووک. زنجیرە شاخە ڕووت و نزمەکەی(جەبەل حەمرین) ئەو دەشتانە لەگەڵ بەشی خوارووی میسۆپۆتامیا جودا کردووەتەوە و بووەتە سنوورێکی سروشتی نێوان وڵاتی کوردان و عارەبستان.

کەش ودۆخی کوردستاندا پتر باراناوی، بای پێدەشتەکان میدیترانەیی و شاخەکانی سارد و بەفراوین. چەندین ڕۆبار پێیدا دەڕوات: دیجلە، زێی گەورە، زێی بچووک و دیالە کە کورد پێی دەڵێن سیروان. سپیدار هەندێک لەدۆڵەکانی دادەپۆشێت، و بێشەی داربەڕوو بەتایبەت ئەو شاخانەی بادینان دەپۆشن[6] کە دەکەونە لای باشووری سنووری تورکیا، بەرووبوومی هەروەک بەشەکەی تری کوردستان بریتییە لە: تووتن، دانەوێڵە، تری، میوە، پێست، خوری گۆشتی بزن و مەڕ، هێلکە و شیر.

هەندێک جێی کوردستان پڕە لە کان، بەتایبەتی ئاسن و کرۆم کە هیچ سوودی لێ وەرناگرن، و نەوت کە بەپیتترین بەرهەمە بۆ ئەو دەوڵەتانەی بەدەگمەن سوودیان هەیە بۆ گەلی کورد.

گومان لەوە ناکرێت کە هەمیشە ڕژێمەکان لە ئاماردا سەرژماری کورد بە کەم نیشان دەدەن. دەشێت ڕژێمەکەی بەغدا ئاماری تەواوی بەدەستەوە نەبێت یانیش نایانەوێت کۆی کۆمەڵە ڕەگەزییەکانی کۆماریان لێ پێکدێت بەڕاستی نیشان بدات[7]. لەو پەرتووکەماندا

4 ـ E ـ ... ١٢.٢٢٥ پێیە.

5 ـ F ـ « لە پەراوێزدا » گوایە لەبنەڕەتدا ئەوناوە"سیەئەرژوور" بووە(لەشێوەزمانی پەهلەوی باشووردا پێیتی سین وەک شین هاتووەتە سەرزار) ــ م.

6 ـ بەداخەوە لە ڕاپەڕینی١٩٩١ بەدواوە لەبەر بێ سووتەمەنی پاکیان بەڕەگەوە هەڵکەند.« و»

7 ـ ئەویش و ئەویتریش. ئەوەی من ئاگام لێبووبێت کە وەک سەرژمێر لەئۆکتۆبەری ١٩٧٦دا بەر کەرتی سەنگەسەر کەوتم. لە ڕەزگە و مارەدوێ و گوندەکانی بناری قەندیل، لە پیر و پەککەوتە بەولاو <<<<

www.koskikurd.com

کەساڵی ۱۹۷۰[(۱)] بڵاوکرایەوە، بەگوێرەی سەرچاوەی درووست کۆشیومە خۆ لەکەموکوورییەکان لابدەم، و بەگەڕانەوە بۆ سەرژماردنەکەی ساڵی ۱۹۵۷و بەراوردکردنی لەگەڵ تێکڕا دانیشتووانی کوردستانی عیراق بە کەمایەتییە ناکوردەکانیشەوە کردوویەتییە ۲۷،۲ ٪ی[8] کۆی گشت کۆمار، چونکە ژمارەیان ساڵی ۱۹۵۷ کردووبوویە ۶،۵۳۷،۱۰۹ کەس[9].

بەو گۆڕانەی پاش ڕێکەوتنی ۱۱ی مارسی ۱۹۷۰عیراق بوو بە ۱۶ پارێزگا، لەوانە چوار دەکەونە کوردستانەوە؛ پارێزگاکانی سلێمانی، هەولێر، دهۆک و کەرکووک. " هەرێمی خودموختاری" پێکهات لە سێ پارێزگاکەی پێشەوە کە لەڕاستیدا پارێزگای دهۆک بریتییە لە تەنها کەرتێکی هەرێمی بادینان. هەروەک هەندێک بەشی تری کوردستان خراونەتە سەر پارێزگای تر: بۆ نموونە شارۆچکە کوردییەکانی ئاکرێ و شێخان و شەنگار و ناوچە کوردنشینەکانی زەممار (تەللەعفەر و تەلکۆچەک و فیشخابور کە لە باکووری ڕۆژئاوای مووسڵن) بوونەتە بەش لە پارێزگای نەینەوا (مووسڵ) کە دەبوو گشت ئەو ناوانە لەسەر بادینان(دوهۆک)بن. هەروەها شارۆچکەی کوردی هەن لەسەر پارێزگای دیالەن وەک؛ مەیدان و قۆرەتوو و خانەقی و مەنەلی. بەدرەیش کە ناوچەیەکی بچووکی کوردنشینە خراوەتە سەر پارێزگای واسط.

پاش ئەو ڕوونکردنەوەیە پێویستە چاوێک بە ئاماری ساڵی۱۹۷۵ی عیراقدا بخشێنینەوە، و لەسەر ڕۆشنایی ژمارەکانی دەزگا ئامارییەکانی عیراق، یان هەرنەبێت بە ڕوانینە ڕێژەی دانیشتووانی ئەو شارۆچکە کوردییانەی خراونەتە سەر ئەو پارێزگایانەی لایەکیان دەکەوێتە ناو کوردستان. بۆ ئەوە ئێمە ناچارین بەبۆنەی بەعارەب کردن و ڕاگوێزانەوە لەپارێزگای کەرکووک و پارێزگاکانی تر کە بەشیان دەکەوێتە کوردستانەوە، چاو لەو ژمارانە ببۆشین، و هەروەها لە

<<< پیاومان بەرچاو نەکەوت، چونکە سەرەتای سەرهەڵدانەوەی بزووتنەوەبوو و ئەوانیش لەگەڵ کوێخا حەمەدی مەلا ئەوڕەحماندا بۆکێو هەڵهاتبوون. (ئەگەرچی جارجارە سەرپێچی فرمانی میریمان دەکرد) بۆمان نەبوو کەسی لەماڵنەبوو ناونووس بکەین. واتە لە سێپتەمبەری۱۹۶۱بەدواوی تاکو ئەمڕۆ، ڕێژەیەکی زۆری کورد هەمیشە بەشاخەوە بووە و بەر سەرژماردن نەکەوتوون. لەلایەکی تریشەوە، ڕژێمە دیکتاتۆر و ڕەگەز پەرستە یەک لەدوای یەکەکانی عیراق بەگشت جۆرێک فێڵ و تەڵەکە لە ژمارەی تەواوی کورد دا دەکەن. هەمیشە لە هێڵی(شەنگار ـ کەرکووک ـ خانەقین)دا، سەرەڕای ئەوەی کوردەکانیان لێ گواستووەتەوە و عەرەبیان هێناوەتە شوێن، زۆربەی ئەوانەی تریشیان تۆقاندووە تا خۆیان بەکورد نەنووسن. ئەویشمان لەیاد نەچێت کە گشت ئەوانەی بە خاوخێزانەوە لە (منطقه کوردستان للحکم الذاتی) پاش هەرەسەکەی شۆڕشی ئەیلوول گوێزرانەوە بۆ خوارووی عیراق، ناویشیان لە پەڕاوەکانی (نفوس) دەگوێزرانەوە بۆ ئەو شوێنانەی تێیدا نیشتەجێ کران لەعەرەبستان بۆئەوەی نەتەنها ژمارەیان وەک کورد دەرنەکەوێت، بەڵکوو هەر نێو عەرەبدا بیانتوێننەوە. ئەوجا کەم نەبوو ژمارەی کوردەکانی(بەتایبەتی فەیلی) کە بەناوی (تبعیه إیرانیه) لەعیراق دەرکران. « و »

8- F و E ـ ۲۲٪ .

9- F و E ـ کۆی ۶،۵۳۸،۱۰۹ .

www.koskikurd.com

ژمارەی ئەو کوردانەی بوونە پەنابەر لە ئێران. بۆیە ئەوانە پێویستیان بە ڕاستکردنەوە هەیە.

ئا ـ پارێزگاکانی بەتەواوی لە کوردستاندان:

سلێمانی	a ۶۵۳،۰۰۰	
هەولێر	b ۵۶٤،۰۰۰	
دوهۆک	c ۱۶۸،۰۰۰	

کۆی دانیشتوانی هەرێمی حوکمی زاتی لە ڕێکەوتی ۳۱/۵/۷۵ دا کردوویەتیە ۱،۳۸۵،۰۰۰ کەس.

کەرکووک	d ٦٤١،۰۰۰	
ناوەندی کۆ	۲،۰۲۶،۰۰۰	

ب ـ شارۆچکە کوردییەکانی زۆر لە ڕێژەی دانیشتووانی کوردن و بوونەتە بەش لەو پارێزگایان دەکەونە کوردستان:

ئاکرێ(پارێزگای نەینەوا)	e ۹۰،۰۰۰	
شێخان(پارێزگای نەینەوا)	f ۵۰،۰۰۰	
شەنگار(پارێزگای نەینەوا)	g ٤۵،۰۰۰	«F و E ـ ۵٤،۰۰۰ »
زەممار(پارێزگای نەینەوا)	h ۵۰،۰۰۰	
ناوەندی کۆ(لەگەڵ بادینان)	۲،۲۷۰،۰۰۰	« F وE ـ ۲٤٤،۰۰۰»
قۆرەتوو، مەیدان، خانەقی، مەنەلی(دیالە)	i ۱۸۰،۰۰۰	
ناوچەکانی باکووری ڕۆژهەڵاتی بەدرە(دیالە)	j ۵۰،۰۰۰	
ناوەندی کۆ	۲،۵۰۰،۰۰۰	
بۆ بەلانس ڕاگرتن بەژمارەی پەنابەر و ڕاگوێزراوان	k ۳۰۰،۰۰۰	
کۆی دانیشتووانی گشت کوردستانی عیراق	۲۰۰،۰۰۰	

---

a و b ـ ئەم ژمارانەمان مانگی ئۆگستی لە پارێزگاری سلێمانی وەرگرت.

c ـ ساڵنامەی ئامار، شالیارگەی نەخشە، بەغدا ۱۹۷۵، ل۳٤. و بەراوردی ڕژێم بۆ سەرژمێری دهۆک لە ساڵی ۱۹۷۵.

d ـ ژمارەمان مانگی ئۆگستی لەپارێزگاری کەرکووکەوە پێگەیشت.

e ـ ئۆگستی۹۷۵ ئەم ژمارەیە لەپارێزەری موسڵەوە پێگەیشت.

f و g و h ـ بەراوردی خۆیی.

i ـ پێویستە بڕوانینە ئەو ڕاپۆرتەی میری سەبارەت بە سەرژمێری گشت دیالە کە ساڵی ۱۹۷۵ ـ ٤۹٦،۰۰۰ کەس بوون. سەرچاوەی پێشوو، سەرژماردنەکەی ساڵی ۱۹۷٤.

j ـ بەراوردی خۆیی .

k ـ دوو هۆ بۆ ئەم ڕاستکردنەوەیە هەیە: لەلایەکەوە، ئەو کورددانەی لەکۆتایی ١٩٧٥دا پەنایان بۆ ئێران برد بە گرێمانی ١٠٠.٠٠٠ کەس نووسراوە، (بەغدا دەڵێت ئەوان لەئۆگستی ١٩٧٥دا ٩٣.٠٠٠ کەس بوون). لەلایەکی ترەوە، ئەو کوردانەی ڕژێمی بەغدا دووری خستنەوە بۆ عیراقی عارەبی لە کۆتایی مانگی مایسی١٩٧٥دا ژمارەیان گەیشتە ٢٠٠.٠٠٠ کەس، ئەوە گرێمانییەکە ئێمە بەزۆری دەزانین.

ئەو ژمارانەی دانیشتووی پارێزگاکانی سلێمانی، هەولێر و کەرکووک نیشان دەدەن، بەڕیز کردوویەتییە ٦٥٣.٠٠٠ و ٥٦٤.٠٠٠ و ٦٤١.٠٠٠[10] لە ئۆگستی ١٩٧٥دا لەخودی پارێزگاری ئەو شارانەمان وەرگرت کە لە سەردانەکەی لەسەر خواستی ڕژێمی بەغدا کردمان بۆ عیراق، زۆر بەرزتر دەردەکەون لە ژمارە بەراورد کراوەکانی٥٥٥.٠٠٠ و ٤٩١.٠٠٠ و ٦٠٠.٠٠٠ کە لەڕاپۆرتی شالیاری نەخشەڕێژی عیراقدا بۆ ئاماری ساڵی١٩٧٤ هاتووە. بەڵام ژمارەی ڕاست هەر ئەوانەی پێشوون. [هەروەک پێویستە ئەوەیش بەرچاوگرین کە لە نۆڤەمبەری ١٩٧٥دا دەستکاری سنووری هەرێمی ئۆتۆنۆمییان کرد و هەندێکیان فراوانتر کردووە][11]

ژمارەی دانیشتوانی گشت عیراق بەپێی ئاماری ساڵی١٩٦٥[(٢)] کردوویەتییە ٨.٢٦١.٠٠٠ کەس و بەپێی بەراوردی ڕژێم بۆ ساڵی١٩٧٥[(٣)] گەیشتووەتە ١١.١٢٤.٠٠٠. واتە ئەگەر ژمارەی کورد کە لەهەمان ساڵدا ٢.٩٠٠.٠٠٠[12] بووبێت کە دەکاتە ٢٧.٧ ٪[13] دەبوو کەمتربێت لەو ٢٧.٢ ٪ یەی ئێمە بەگوێرەی ئەو سەرژماردنەی «بەراوردەی» بۆ ١٩٧٥داماننناوە.

ئەگەر بمانەوێت ژمارەی کۆی گشت کوردی عیراق لێکدەین ئەوا دەبێت ژمارەی ٢٥٠.٠٠٠ کەس (کەمایەتی کوردستان) لەکۆی٢.٩٠٠.٠٠٠ دەرکەین و نزیکەی ٣٠٠.٠٠٠ کوردی شاری مووسڵ و ١٠٠.٠٠٠کوردی تریش[14] کە لەشارە جۆراوجۆرەکانی تری خوارووی عیراق دەژین بخرێنە سەر ئەو ژمارەیە دەگەیێنێتە ٣.١ ملیۆن[15] کەس بۆ گشت کۆمار. واتە ٢٨ ٪ی کۆی گشت دانیشتووان[(٤)]. ئەو ڕێژەیە کەمێک دەکەوێتە سەرووی ٢٧.٥ ٪ کە ئێمە لە پەرتووکی(کوردستانی عیراق مەڵبەندی نەتەوەییە)دا پێیگەیشتووین. لەوانەیە جیاوازی ژمارەی دانیشتووی شارەکانی عیراقی عارەبی لە گەڵ ڕێژەی کوردەکانی دانیشتووی ئەو ناوچانە

E ـ 10 ـ هەمانە. و F ـ ٦٦١.٠٠٠.

11 ـ نە ئینگلیزی و نە فارسییەکە ئەو تێبینی نێو دوو کەوانەیەی تێدایە. « و »

F ـ 12 و E ـ ٢.٨٠٠.٠٠٠

F ـ 13 ـ ٢٦.٧ ٪ . و E ـ ٢٦.٠٧ ٪.

F ـ 14 و E ـ ... گەر لەکۆی ٢.٨٠٠.٠٠٠ کەس ٣٠٠.٠٠٠ کوردی پایتەخت و ٥٠.٠٠٠ کورد لە مووسڵ و ١٠٠.٠٠٠ کوردی تر کە لە خوارووی عیراق دەژین دەربکەین ....

لەڕاستییەکەی کەمتر بەراورد کرابێت[(٥)]. ئەوجا با ئەوەیش لەیاد بگرین کە لەساڵی ١٩٧٤دا ژمارەی دانیشتووانی بەغدا ٢.٨٠٠.٠٠٠ کەس و مووسڵ ٥٠٠.٠٠٠کەس بوو. ژمارەی یەدەگی لەو ٣.١ ملیۆن[15] کەسە گرنگن بۆ نزیک کردنەوەی لە ژمارەی ڕاستی چونکە هەڵوێستی بەعارەبکردن و ڕاگوێزان لە عیراقدا هەر هەیە[(٦)].

بەگوێرەی بەراوردی ئێمە پانتایی کوردستانی عیراق دەکاتە ٧٤.٠٠٠ کم٢.[16]

پارێزگا	پانتایی گشت*	پانتایی بەشە کوردییەکە	ئەونەی هەرێم
سلێمانی	١١٩٩٣ کم٢	١١٩٩٣ کم٢	١١٩٩٣ کم٢
هەولێر	= ١٥٣١٥	= ١٥٣١٥	١٥٣١٥ =
دهۆک	= ٩٧٥٤	= ٩٧٥٤	٩٧٥٤ =
کەرکووک	= ١٩٥٤٣	= ١٩٥٤٣	:: ::
نەینەوا	= ٣٨٠٧٠	= ١١٠٠	:: ::
دیالە	= ١٥٧٤٢	= ٥٥٠٠	:: ::
واست	= ١٤٨١٤	= ٨٩٥	:: ::
گشت کوردستانی عیراق:: ::	= ٧٤٠٠	**= ٧٣٠٦٢	

---

* ـ ئەنجامی ساڵنامەی ئامار، ١٩٧٤ لاپەڕە ٣٤.

** ـ پانتایی "هەرێمی ئۆتۆنۆمی" تاکو مانگی نۆڤەمبەری ١٩٧٥.

کوردستانی عیراق بە ٧٤.٠٠٠ کم٢ دەکاتە ١٧ ٪ی خاکی عیراق ٤٣٨.٤٤٦ کم٢[(٧)]. جیاوازی نێوان دوو ڕێژەی پانتایی زەوی وباری دیمۆگرافی کە ٧١ ٪[17] بەرانبەر بە ٢٦ ٪ بۆ کوردستان چونکە لە بیابانەکانی عیراقی عارەبیدا کەس ناژی، بەتایبەتی هەرێمەکانی باشووری ڕۆژئاوای ڕوباری فورات. لە ١ کم٢دا چڕی دانیشتووانی کوردستان ٣٩.٤ دەبێت بەرانبەر بە ٢٢.٢ کەسی عیراقی عارەبی و ٢٥.٣ کەسی گشت کۆمارە[18].

بەوەی"هەرێمی ئۆتۆنۆمی" بووە بە نمای گشت کوردستانی عیراق، لەتوانامانداهەیە بڵێین جوتیارانی هەرێم لە٥٥ ٪ی دانیشتووان دەبن. لەڕاستیدا " دەوارنشین" کە تا ئێستەش ڕۆژئاواییەکان وا دەزانن هەر بەوان دەگوترێت کورد، چیتر لە کوردستان باو نییە، بەڵام ڕێژەی ئەوان کە نیمچە دەوارنشینن لەو کۆمەڵەدا دەگاتە نزیکەی ٠.٠٥ ٪ و بەهاران ڕانەکانیان بەرەو

F ـ 15 و E ـ ... بۆ ٣ ملیۆن ....

E ـ 16 ـ ٢٩.٠٠٠ میل ٢، و « گشت ئمرەکانی تریشی بەمیل ژماردووە. ـ و »

F ـ 17 و E ـ ١٧ ٪.

E ـ 18 ـ ... ١٠١ کەس لە١ میل٢ بەرانبەر بە ٥٧ی عیراقی عەرەبی و٦٥ی گشت کۆمارە.

www.koskikurd.com

کوێستان دەڕانن بۆ لەوەڕ و لەگەڵ سەرمای زستاندا دەیانگێڕنەوە ناو گوند.

گرنگترین شاری کوردستان کەرکووکە و دەکەوێتە ناوەندی ناوچە نەوتییەکان. ساڵی ۱۹٦۱ پێش لەوەی جەنگ هەڵگیرسێت ۱۵۰.۰۰۰کەس بوو لەوانە ٦۰٪ کورد و ٤۰٪ تورکومان بوون. میری لەپێناو پەرشکردنی عارەب لەوێدا[19] ڕواڵەتی کوردی بە هەندێک لەشارۆچکەکانی سەر بەوێ نەهێشت، و ئێستا[20] دانیشتووانی گەیشتوونەتە ۲۵۰.۰۰۰ کەس.

ئەربیل« هەولێر » و سلێمانی مەزنترین دوو شارن کە تەواوی دانیشتووانی کوردن، و لە ڕووی بڵاو کردنەوەی ڕۆشنبیری و فەرهەنگی نەتەوەیەتییدا گرنگترین مەڵبەندی وڵاتن. سلێمانی کە ساڵی ۱۹۷٥ دانیشتووانی ۱٦۰.۰۰۰کەس بوو(۸). مەڵبەندی ژیارە بۆ کوردستانی باشوور، و دەکەوێتە ناوچەیەکی شاخاوی پڕ کشتوکاڵ. کۆمەڵی کارای لە کۆگاکاندا لاوانیان پۆلپۆل ڕوو لە زانکۆکەی[21] دەکەن، و بە وزەی بازرگانی، ڕێگەوبانی جوان و ڕێکوپێک و پاقژ و شنەی سازگاری شەماڵی هاوینی بووەتە مایەی خۆشەویستی کوردان بەگشتی.

وەنەبێت گرنگی هەولێر کە پایتەختی "هەرێمی حوکمی زاتی"یە لەڕووی ڕۆشنبیری و ئابووری و بازرگانی و چڕی کارخانەوە لە سلێمانی کەمتربێت، بەڵام ڕواڵەتی ژیاری ئەو لەسلێمانی کەمترە و ڕەوشی کۆنی پتر تێیدا دەبینرێت.

شاری تریش هەن گشت دانیشتووانی کورد بن وەک؛ کۆیسنجاق کە سەر بە پارێزگای هەولێرە و ژمارەی دانیشتووانی خۆ دەدات لە ۷۰.۰۰۰(۹)کەس، و خانەقین کە ناوەندێکی بازرگانی گرنگە و لە ڕابوردوودا ناوبانگی بەوە دەرکرد کە کە دەکەوێتە سەر شارێی بەغدا و کرمانشا و تەپۆلکەی ئێرانی، بەڵام ئەمڕۆ بەهۆی هەڵوێستی بەعارەبکردنەکەی ڕژێمەوە مەترسی هەیە چکەسێتی «Identity» لەدەست بدەن.

هەروەها لەو وڵاتەدا شاری بچووکی تر زۆرن ژمارەی دانیشتووانیان بگاتە ۱۰.۰۰۰ تا ۱٥.۰۰۰ کەس، لەوانە شاری ئەحمەدی[22] کە لەکۆندا شارێکی زۆر جوانی بە خانوویەرەی کۆن و شوێنەواری خۆش بەناوبانگ بووە.

زەمینەی مێژووی

لەکاتی جەنگی جیهانگیری یەکەمدا بەریتانیا دوو ویلایەتەکەی بەسرە و بەغدای، واتە

19 ـ F و E ـ ... بەمەبەستی کەمکردنەوەی ڕێژەی کورد، و عەرەب هێنانە شوێنی کەوتنە بەعەرەبکردنی ناوچەکە.

20 ـ E ـ ... ساڵی ۱۹۷٥ گەیشتە ....

21 ـ F ـ لەکۆتایی حەفتاکاندا گوێزرایەوە بۆ هەولێر و ناونرا" زانکۆی سەلاحەددین"، بەڵام کاتێک پاش ڕاپەڕین لەڕژێم دابڕان، دووبارە بە هەندێک کۆلێجەوە کرایەوە.

22 ـ F و E ـ عیمادیە. « ئامێدی ».

میسۆپۆتامیای نشێو کە جوگرافیزانی سەدەکانی ناوەڕاست پێیان دەگوت "عیراقی عارەبی"، لە عوسمانی داگیر کرد. هەمان ئەو دوو ویلایەتە کە "حوسێن" شەریفی مەککە بە نامەیەک لە ۱٥ی جولی ۱۹۱٥دا خواستنی بخرێنە سەر ئەو دەوڵەتە نوێیەی دەیویست دامەزرێنێت(۱۰)، و لەندەن بە نامەیەک لە ۲٤ی ئۆکتۆبەری ۱۹۱٥دا بەڵێنیان پێدا لە پاداشتی ئەو شۆڕشەی دژ بەعوسمانی هەڵیگیرساند(۱۱) پێی ببەخشن.

کە دەوڵەتیان لە دوو "ویلایەتی بەغدا و بەسرە" پێکهێنا دەبوو عارەبەکان بەڕەوای بزانن چونکە بۆ جێ پێ کردنەوەی بەریتانیای مەزن و بەرژەوەندی تایبەت بەو لەو شوێنەدا ئەوەی پێویست بوو(۱۲). بەریتانیا تا پاش ڕێکەوتنی مودروسی نێوان هێزە هاوپەیمانەکان و تورکیای سوڵتانیش کە ۲۰ی[23] ئۆکتۆبەری ۱۹۱۸ بوو نەیانویست ویلایەتی مووسڵی عوسمانی کە بەشێکی هەر لەژێر چنگی خۆیاندا بوو داگیرکەن. ساڵی ۱۹۱۹ سلێمانییان بەتەواوی لەدەست دەرچوو، ئەوە چونکە سەرکردەی زۆر بەناوبانگی هەرێم، شێخ مەحموودی بەرزنجی هێزی لە ناوچەیەکی فراواندا کە دەگەیشتە کوردستانی ئێران، کۆکردەوە. "سێر ئارنۆلد ویلسون"ی لەوکاتەدا یەکە ئەفسەری ڕامیار بوو لە بەغدا، لەمەڕ ئەو بزوتنەوەیەی لەشکری بەریتانی دابڕکان دەڵێت؛ کوردەکان نە دەیانەوێت بگەڕێنەوە ژێر دەسەڵاتی میری تورک و نە ژێر دەسەڵاتی میری عیراق "هەروەک" لەنێو گشت پێنج کەسدا چواری کوردستانی باشوور لایەنگیری پلانەکەی شێخ مەحموودن بۆ "ئازادی کوردستان". هەروەها ویلسۆن سەبارەت بە گشت نەتەوەی کورد دەڵێت:" لەنێو کورداندا بیرکردنەوە لە کوردستان بووە بەباو ... و کوردان بەگشتی پڕبەدل دەخوازن لە ژێرچنگی تورک دەربازبن(۱۳).

بۆ ئەوەی دەست بەسەر نەوتەکەی خوارووی کوردستاندا بگرن، بەریتانیای ئیمپریالی ئارەزووی کوردی بۆ سەربەخۆیی نەتەوە پشتگوێ خست، و سوور بوو لەسەر پێکەوەنانی دەوڵەتێکی بریتی لە سێ ویلایەتی بەسرا، بەغدا و مووسڵ، و هەروەها بەریتانیا ئەو ناوە عارەبیە کە"عیراق"ـە(۱٤) لەو دەوڵەتە نا و "یەک پاشای عارەب" کە فەیسەڵی کوڕی شەریفی مەککەی خۆیان لەوەوبەر دووریان خستبووەوە، کرد بە شا بەسەریەوە. ئارنۆڵد و یلسۆن لەمانگی ئەپریلدا لە بەردەم کۆمیتەی تایبەت بە ڕۆژهەڵات ئامۆژگاری ڕژێمی لەندەنی کرد (گوتی گشت ئەو بەشانەی کوردستان کە دەکەونە ناو ویلایەتی مووسڵ، و گشت بەشەکانی تری سەرووی ئەو ویلایەتەی ناویان نەکەوتووەتە نێو لیستەکەی دەوڵەتی ئەرمەنی داهاتوو، بەتایبەتی بەراوەکانی زێی گەورە) بخرێنە سەر عیراق. هەروەها ئەکات لەندەن خۆی بە هیچ بەڵێنێکی سوود بەکورد گەیەنەر ببەستێتەوە. "بەڵام واچاکە خودی کوردان سەرپشک بکەن بە یەکێک لەشێوەکانی خودموختاری، و هەندەی لەتوانادابێت نەهێڵێن لە"کۆنگرەی ئاشتی"دا ئەو پرسە بکەوێتە بەر

23 ـ F و E ـ ۳۰ ئۆگستی ۱۹۱۸.

باس[١٥].

ڕاسپاردەکان جێگیر نەبوون. سەرۆکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، ودرۆ ویلسون لە پێشنیارەکەیدا بۆ کۆمەڵەی میللەتان سەبارەت بەچارەنووسی نەتەوە ناتورکەکانی ناو ئیمپراتۆری عوسمانی و جودابوونەوەیان، ئازادکردنی سێ وڵاتی دەستنیشان دەکات کە بێ کەرتکردن بخرێنە ژێر چاودێری کۆمەڵەی وڵاتانەوە. ئەوانەی سەرۆک ویلسون دەستنیشانی کردن بەڕیز؛ ئەرمینیا، کوردستان و دورگەی عارەبی بوون[١٦].

لەوێدا کورد دەستەوەستان نەبوو، چونکە جەنراڵ شەریف پاشا یەکێک بوو لەو ئەفسەرە کوردە پایەبەرزەکانی لەشکری عوسمانی و لەوەبەر باڵوێزی تورکیا بوو لە ستۆکهۆڵم، بۆ پشتگیری لە داخوازییەکانیان ڕەوانەی کۆنگرەی ئاشتی کرا و سوودی خۆی گەیاند. بەڕاستی پەیماننامەی سیڤەر کە لە ڕێکەوتی ١٠ی ئۆگستی ١٩٢٠دا لەنێوان دەوڵەتی قوستەنتینییە و هاوپەیمانەکان مۆرکرا، بەشی سێهەمی لەژێر ناوی کوردستاندا (بەندەکانی ٦٢، ٦٣، ٦٤)ڕاسپاردە بوو بۆ دامەزرانی کوردستانێکی سەربەخۆ کە تاماوەیەک بخرێتە ژێر چاودێری نێونەتەوەیی سەر بەکۆمەڵەی وڵاتان. دەبوو ئەو دەوڵەتە بریتی بکرێت لە بەشی هەرەزۆری کوردستانی عوسمانی پێشوو (تورکیا، عیراق و سوریای ئەمڕۆ) و کۆمیسیۆنێکی نێونەتەوەیی سنووری ئەو لەگەڵ ئەرمینیای چاوەڕوانکراو جودا بکاتەوە. پاشان ئەو بڕیارە وەک خۆی نەما و بەندی ٦٤ی ئەو پەیماننامەکە شێوەیەکی نوێی تری گرتەخۆ کەدەڵێت:" کوردەکانی ئەو ناوچانەی کوردستان کە بەشن لە ویلایەتی مووسڵی ئەمڕۆدا سەرپشک دەکرێن بۆ چوونە ژێر ڕکێفی ئەو دەوڵەتە".

بەڵام هەڵوێستی ڕامیارییانەی لەندەن لەسەر زەوی بە پێچەوانەی ئەو پەیمانەی سیڤەر بوو کە مۆریان کرد. ئەنجامی پرسەگورگانەکەی لە ٢٣ی ئۆگستی ١٩٢١دا کۆمیسارە بەریتانییەکەی بەغدا، سێر پرسی کۆکس هەڵیبەست و فەیسەڵی کە تەنانەت عیراقیش نەبوو، پێی دامەزران وکردی بە شای عیراق (بە ویلایەتی مووسڵەوە) کەوتە ڕوو. هەروەک سێر پێرسی کۆکس لەو ڕاپۆرتەیدا بۆ کۆمیتەی سەرپەرشتکاری سەر بە کۆمەڵەی میللەتان، دەریبڕییوە کە:" کوردان لەوە دەترسن؛ کە ئەگەر بەغدا بکرێت بە سەرپەرشتکاری بنکە ئابووری و پیشەسازییەکانی عیراق ئەوا ئەوان بێبەش دەبن. ناوچەی سلێمانی سوورن لەسەر ئەوەی بەشداری لە هەڵبژاردنەکەی شای عیراقدا نەکەن، و کوردی کەرکوک نایانەوێت دەنگ بۆ ئەو شازادەیە بدەن و ئەوەی ئەوان دەیانەوێت ڕژێمێکی بەڕەگەز کوردە (...)، و تاڕادەیەک گشت سلێمانی نایانەوێت بەهیچ جۆرێک بچنە ژێر ڕکێفی دەوڵەتی عیراق"[١٧].

لەساڵی ١٩٢٢دا کاری یەکجار گرنگ ڕوویدا. لە تورکیا مستەفا کەمال سەرکەوت بەسەر پاشکۆی ئەو ڕژێمە عوسمانییەی قوستەنتینیە کە پەیمانی سیڤەری مۆرکرد. بزوتنەوەی کەمالی لە ئەرزڕۆم سەریهەڵدا و بەهاوکاری گەلی کورد لەسەرکەوتنێکەوە بەرەو سەرکەوتنی تر دەچوو.

www.koskikurd.com

تێکۆشانی ئەو کاتەیان بۆ کۆمارێکی نوێبار بوو لە تورکیا، تێیدا تورک وکورد پێکەوە و یەکسان بژین و ڕێز لە "مافی نەتەوایەتی" یەکدی بگرن. کەمالیستەکان بەپەیمانی سیڤەر قایل نەبوون چونکە سەبارەت بە تورکیای تەنها تورک، ئەو مافە ڕەوایەیی دیاری کرا بۆ نەتەوە و گەلە ناتورکەکانی ناو ئیمپراتۆری و دەبوو بە هەنگاو بۆ ئازادبوونیان، بە ناڕەوا بینی، و تورکی هەندە سووک نیشان دەدا کە بخرێتە ژێر چاودێری و ژێر باری داگیرکردنی لەلایەن لەشکرەکانی بەریتانی، فەرەنسی و گرێکییەوە. ئەوەی بەریتانیای تۆقاند ئەو دروشمی برایەتی تورکی ـ کوردیە بوو کە کەماکیستەکان بەرزیان کردەوە و بەو ناوەوە ویلایەتەکەی مووسڵی پێشوویان دەویستەوە "بیگێڕنەوە بۆسەر تورکیا". ئەوجا بەریتانیای مەزن دەیویست خۆ لەو تەگەرە مەزنە دەربازکات کە لەکۆنگرەی سانڕیمۆ (١٩ـ ٢٦ی مارسی ١٩٢٠) هێزە هاوپەیمانەکان ئەویان کرد بەهێزی سەرپەرشتکار بەسەر عیراقەوە. بەیاننامە هاوبەشەکەی ٢٤ی دیسەمبەری ١٩٢٢خۆیان و دەوڵەتی شا فەیسەڵیان گەیاند بەر ڕاوێژی کۆمەڵەی میللەتان، و تێیدا گوتبوویان بوو کە کوردی عیراق بۆی هەیە دەوڵەتێکی کوردی سەربەخۆ لەچوارچێوەی سنووری عیراقدا دابمەزرێنێت. نەخشەکێشەرانی ئەو بەیاننامەیە مەبەستیان بوو ئەو ویلایەتەی گێرەوکێشەی لەسەربوو بخەنە گەڵ سنووری عیراق تا مافی بەرهەمهێنانی نەوتەکەی خوارووی کوردستان بە دامودەزگای لەندەن ڕەوابێت.

"دەوڵەتی خاوەنشکۆی بەریتانی و دەوڵەتی عیراق مافی کورد لە دامەزرانی دەوڵەتێک لەچوارچێوەی سنووری عیراقدا بە ڕەوا دەبینن، و هەردوولا ئاواتەخوازن کە گرۆ کوردیەکانی جیاجیا بتوانن زووبەزوو لەنێوخۆیاندا لەسەر شێوە و سنووری دەسەڵاتی ئەو دەوڵەتە پێکبێن، و نماینده و بەرپرسیار بنێرن بۆلای دەوڵەتی خاوەنشکۆ و دەوڵەتی عیراق[١٨] تا لەسەر ڕێکخستنی هاوکاری ئابووری و ڕامیاری نێوان بدوێن.

بڵاوکراوەکەی ٢٤ی دیسەمبەری ١٩٢٢یش شاری سلێمانی نەکێشایە ژێر باری قایلبوون، چونکە وەک دەرکەوت ئەوان نەیاندەویست بچنە ژێر ڕکێفی شای عیراق و هەر سووربوون لەسەر تێکۆشان بۆ دامەزرانی کوردستانێکی ئازاد و یەکگرتوو.

هەر بە بەربوونی شێخ مەحموودی بەرزنجی لەزیندان گەڕایەوە بۆ سلێمانی کە شوێنی لەدایک بوونیەتی و دیسان هێزەکانی لە هەردووک لای سنووریانەوە لەگەڵ فارس (کوردستانی ئێران) کۆ کردەوە و دووهەمین کابینەی خۆی ڕێکخست و دەوڵەتی پێکنایەوە. بۆئەوەی نەیاری خۆی بۆ شا فەیسەڵ دەربڕێت ناوی" شای کوردستان"ی لەخۆنا. بزووتنەوە دامرکا[24] و سەرئەنجام بەوە قایلبوون کە ئەو ڕژێمە کوردییە لە چوارچێوەی عیراقدا بەوپێیەی بەیاننامەی دیسەمبەری ١٩٢٢ بڕیاری داوە ببێت بە دەوڵەتێکی سەربەخۆ.

24 ـ F و E ـ لەساڵی ١٩٢٣دا ....

سەرکەوتنی کەمالیست کاری ئەوتۆی کردە سەر هاوپەیمانەکان ڕوو لە کۆنگرەی لۆزان (١٩٢٢ ـ ١٩٢٣) بکەن و پاشان پەیمانی ئاشتی نوێیان لەگەڵ تورکیا بەست و خستیانە بری پەیمانی سیڤەر. نە کورد لەوێدا نوێنەری بوو، نە ئەرمەنی و عارەب. کەمالیستەکان لەوێ نیگەران شێوەنیان بۆ لەبندەست دەرچوونی وڵاتانی عارەبیان دەکرد، بەڵام لەسەر گێڕانەوەی مووسڵ هەر سووربوون. لەندەنیش خۆی وەک هێزی سەرپەرشتکار نیشاندەدا و هۆی ناکۆکی نێوان ئینگلیز و تورک کەوتە سەر "کێشە بەناوبانگەکەی مووسڵ" کە چارەنووسی کوردی پێەو لکابوو.

عیسمەت ئینۆنۆ و لۆرد کۆریزۆن کە سەرۆکی دوو لیژنەی وتووێژ تورک و ئینگلیز بوون هەریەکەو لەبەر بەرژەوەندی لایەنەکەی بە پێچەوانەی هەستی ڕاستەقینەی خۆیانەوە بۆ کورد دەپاڕانەوە.

کێشە لەلای لەندەن و هەروەها لای لایەنەکەی تر (ئەنقەرە)، لەسەر دوارۆژی کوردستان نەبوو، بەڵکوو لەبەر مەبەستی تایبەت بەولایەدا دایان دەشکاند. ئەو "کێشەیە" تا چی ڕادەیەک ئەو کێشەیە گرنگ و کارا بوو بێت ئەوا بۆ دوو پایتەخت لە ناکۆکی سەر سنووری کۆماری تورکیا و وڵاتە عارەبییەکەی عیراق[25] نەترازاوە.

گۆنگرە ئەو ناکۆکیەی بۆ چارەسەرنەکرا و کاریان ئاراستەی ئەو پەیمانەی لۆزان کرد کە لە٢٤ی جونی ١٩٢٣ مۆرکرا و خرایە بری پەیمانی سیڤەر و تورکیای کۆماری پێ بوو بە هێزێکی نێونەتەوەیی و مەرج ئەوەبوو کە ئەنقەرە پەیڕەوی بکات بەهەندێک بەندی لەمەڕ پاراستنی مافی مرۆڤ و زمانی کەمەنەتەوەییە ناتورکەکان، واتە ئەوەی هەرگیز نەهاتەدی. بەندی ٣ لە بڕگەی ٢دا دەستنیشانی مەرزی نێوان تورکیا و عیراق دەکات بە درێژایی" هێڵێک کە کۆمەڵەی میللەتان بڕیاری لەسەر دەدەن".

ئەنجومەنی کۆمەڵەی میللەتان بڕیاریدا لیژنەیەک بنێێرن بۆ ڕوونکردنەوەی ڕاستی لەسەر ویلایەتی مووسڵ. لیژنەکە لە جەنیوەرییەوە تا مارسی ١٩٢٥ لەو ویلایەتەدا مانەوە کە ناکۆکبوونسەری، و لە ١٦ی جولایدا ڕاپۆرتیان بۆ جونێف بەرزکردەوە[١٩]. بڕیاری لیژنە دەرچوو، بەڵام هەندێک ڕاسپاردەی خستە بەردەم ئەنجومەن تا ئەو بڕیاری لەسەر دەربکات.

ڕاپۆرتەکەی سەبارەت بەکورد دەڵێت: ڕێژەی هەرەزۆری دانیشتوان لەوانە و بەگشتی لەسەر درێژایی ئەو هێڵە دەژین کە دوو گرۆی ڕەگەزی کورد و عارەب جودا دەکاتەوە. هەروەها ڕاپۆرتەکە درێژەی پێدەدات و دەڵێت: نە عارەبن و نەتورک، ئەوان بە زمانێکی ئارییایی دەدوێن و هەستی نەتەوایەتییان هەندە زۆرە کە ئاشکرا بەلای کوردایەتیدا دەشکێتەوە. وەکتریش لێکۆڵینەوەکان دەریدەخەن کە لەو ناوچەیەی ناکۆکی لەسەرە جگە لەعارەبە ڕۆشنبیرەکانی

25 ـ F ـ (کەشالیارگەی کۆلۆنییەکانی بەریتانی نماینده‌ی بوو). و E ـ (ئۆفیزی کۆلۆنیالی بەریتانی نوێنارایەتی دەکرد).

مووسڵ، هیچ هەستێکی وەک نەتەوایەتی عیراق دەرناکەوێت. پەیوەندی نێوان کورد و عارەب لەق دەنوێنێت. هەروەها بەرچاوگرتنی چارەنووسی ئاسووری و کلدانەکان بەپێویست دەزانن. ئەمەی خوارەوە دەقی پێشنیاری ڕاسپاردەکەی لیژنەیە بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشە ڕەگەزیە.

" ئەگەر بمانەوێت لەسەر ڕۆشنایی باری ڕەگەز بگەینە ئەنجام، ئەوە دەمانگێڕێتەوە بۆ خواستی دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی سەربەخۆ، چونکە کورد پێنج لە هەشتی دانیشتوان پێکدێن، و ئەگەر لەچارەسەر بڕوانین ئەوا دەبێت یەزیدییەکانیش کە کوردی زەردەشتی ناوچەکەن، و هەروەها ئەو تورکانەی زۆر بە ئاسانی لەگەڵ کورد دەگونجێن بخرێنە سەر ژمارەی پێشوو، ئەوا ئەنجام ڕێژەی کورد دەگەێنێت بە حەوت لە هەشتی دانیشتووانی ئەو ویلایەتە".

لیژنە ڕایسپارد، لەبەر پاراستنی باری ئابووری عیراق پێویستە "بەگوێرەی ئەم مەرجانەی خوارەوە" ویلایەتەکە بخرێتە سەر ئەو دەوڵەتە:

١ ـ تا نزیکەی ٢٥ساڵ ئەو وڵاتە بخرێتە ژێر چاودێری کۆمەڵەی میللەتان.

٢ ـ پێویستە کاتی دیاریکردنی کاربەدەست بۆ بەڕێوەبردنی نووسینگەکانی وڵات خواستی کوردەکان بەرچاو بگیسرێت، و لە گشت بوارەکانی دادوەری، فەرهەنگ و فێرگە وخوێندگەکانەدا زمان بکرێت بەکوردی.

کە ڕاپۆرتەکە لەسیپتەمبەری١٩٢٥دا خرایە بەر لێکۆڵینەوەی خولی سی و بێنج هەمینی ئەنجومەنی کۆمەڵەی میللەتان لە جونێف، نوێنەرانی تورک لەگەڵ ئەوانی ئینگلیز کەوتنە پلاری قسە لەیەکگرتن. ئەوەی شایانی باسە لە هەمان ئەو کاتی مشتوومڕەدا لەشکرەکەی تورک تازە بە چەپۆکی خوێناوییەوە لە جەنگی سەرکوتکردنی ئەو بزووتنەوە کوردییە دەگەڕایەوە کە بە ڕابەری « شێخ » سەعیدی پیران دەیانویست باکووری کوردستان ئازادکەن، و لەشکری ئینگلیزیش لە هەمان ئاستدا بوو بەرانبەر بە بزووتنەوەی دووهەمی شێخ مەحموود کە دەیویست باشووری کوردستان ڕزگاربکات.

ئەنجومەنی کۆمەڵەی میللەتان لەکێشەکە بێدەنگ بوو تا لەخولی سیوحەوتی ڕۆژی ١٦ی دیسەمبەری ١٩٢٥دا بڕیاری بۆدەرکرد بەریتانیا کە بەپێی ئەم مەرجانەی خوارەوە ویلایەتەکە بلکێنێت بەعیراقەوە:

أ ـ " وەک هێزی سەرپەرشتکار، لە دەوڵەتی بەریتانیا دەخوازن چۆنێتی کارنامە و هەڵوێست بۆ ئەو شێوە سەربەخۆییەی لیژنەی ڕوونکردنەوەی ڕاستی لە ڕاپۆرتی کۆتایی کاری خۆیدا بۆ کوردی ڕاسپارد، ئامادە و پێشکەش بکات بە ئەنجومەنی کۆمەڵەی میللەتان.

ب ـ پێویستە هەمان دەوڵەت (پەیماننامەیەکی نوێ و مۆرکراوی لەگەڵ عیراق بۆ درێژەدان بە ماوەی سەرپەرشتکاری تاکو ٢٥ساڵ نیشان بە ئەنجومەن بدات "بەمەرجێک" دەبێ عیراق پێش بەسەرچوونی ئەو ماوەیە لەکۆمەڵەی میللەتاندا بووبێت ب ەئەندام).

www.koskikurd.com

سالّی ١٩٢٦ عیراق یاسایەکی لەپراکتیکدا لاوازی بەناوی "یاسای زمانە ناوچەییەکان" دەرکرد. بەوپێیە ماوە درا بەکوردی عیراق کە لە فێرگەدا بەزمانی خۆیان بخوێنن، بەلاّم خوێندن لە مەودای فێرگە سەرەتاییەکانی تەنها پارێزگای سلێمانی و هەندێک ناوچەی شاری هەولێر بەولاوە چیتر نەبوو.ئەوە زەمینەی بۆ هەندێک پسپۆر خۆشکرد پەرتووکی کوردی چاپ بکەن، و رێگەی بەشداربوونی کردەوە بۆ هەندێک بالّوێزی بەرەگەز کورد بکەونە ناو کابینەکانی دەولّەت.

لە جونی١٩٣٠دا پەیمانی نێوان ئینگلیز و عیراق کۆتایی بە سەرپەرشتکاری بەریتانیا هێنا و بەناو مەملەکەتی عیراقیان سەربەخۆکرد بێ لەوەی هیچ باس لە چارەنووسی کورد بکرێت. دەستبەجێ شاری سلێمانی بەرابەری شێخ مەحموودی بەرزنجی راپەرینەوە[26]، و ناوچەی بارزانیشی هاتە پالّی. ئەوە لە کاتێکدابوو کە عیراق سالّی ١٩٣٢ لە کۆمەلّەی نەتەوەکاندا بە ئەندام وەرگیرا. دیسان هێزی بەریتانی راگرتنی ئاسایشی هەرێمی کوردستانی گرتەوە ئەستۆ.

شۆرشگێران بەلّێنەکانی ئۆتۆنۆمی کوردستان[٢٠]یان هێنایەوە یادی کۆمەلّەی نەتەوەکان، بەلاّم کۆمیتەی سەر بە کۆمەلّەی نەتەوەکان لە کۆبوونەوەی ٢٨ی جەنیوەری[27] ١٩٣٢یدا لەخۆی رانەبینی " توخنی خودموختاری کەمایەتییەکانی عیراق بکەوێت".

٨ی جونی١٩٣٧رۆژی مۆرکردنی پەیمانی سەعدئاباد بوو لەلایەن دەولّەتانی تورکیا، ئێران و عیراق، کەبرگەی حەوتهەمی دژ بوو بە" دامەزران و چالاکی گشت رێکخراو و کۆمولّەیەک ئامانجی تێکدانی سیستێمی ئەو دەزگایانە بێت"، واتە رووی راستی مەبەست لە بزووتنەوەی کورد بوو.

دیسان سالّی ١٩٤٣ موستەفا بارزانی لە بارزان بزوا و شۆرشەکەی زۆر زوو پەرەی سەند. کە لەشکری عیراق شکستی هێنا ناچارکرا ناوچەیەکی فراوان لە پارێزگای هەولێر و هەرێمی بادینان چۆلّ بکات. لە ١٩٤٥دا هێزە ئاسمانییەکەی شای بەریتانی پاشەکشەی بەهێزەکەی مستەفا بارزانی کرد بۆ ناو کوردستانی ئێران، کە لەو سالّەی ١٩٤٦دا کۆمارێکی دیموکراتخوازی خودموختار لە مەهاباد چاوی پشکووت و موستەفا بارزانیش بەشداری دامەزرانی بوو. بەلاّم کۆماری بچووک پاش سالّێک رووخا و مانگی جونی ١٩٤٧ بارزانی و پوختەیەک لە یارانی خۆیان گەیاندە یەکێتی سۆڤیێت[28]، ئەو رووداوی "کشانەوەی پێنجسەد کەسە " لەمێژووی نوێی بزووتنەوە نەتەوایەتی کورددا بوو بە خالّ. یەکێتی سۆڤیێت پێشوازی لە بارزانی و یارانی کرد کە هەندێکیان لەوەوبەر لە ریزەکانی لەشکری عیراقیدا بوون، و مافی پەنابەرییان پێ درا. موستەفا بارزانی و پیاوانی ماوەی یانزە سالّ لەیەکێتی سۆڤیێت مانەوە.

26 ـ F ـ ... دژی راپەری ....
27 ـ E ـ هەمانە. و F ـ ... جولی ....
28 ـ E و F ـ بەناو ریزەکانی دوژمندا کە چەندین جار لەوان پتر بوون بری و بەناو کێوەکانی باکووری کوردستاندا رێگەیان بری بۆ ....

جەنگی ئازادی ١٩٦١ ـ ١٩٧٥

لە سالّی ١٩٦١وە تا رێکەوتنی مارسی ١٩٧٠

لەجەنگی جیهانگیری دووهەم بەدواوە سێ پارتی چەپرەوی[٢١] سەرەکی و نەیار بە سیستێمی شاهی و دەسەلاّتی بەریتانیا بەسەر عیراقدا بەیدابوون. ئەو سێ پارتەی بەنهێنی کاریان دەکر بریتیبوو لە: پارتی کۆمۆنیستی عیراقی کە عارەب، کورد و کەمایەتییەکانی تر بە تێکەلّی کاریان تێدا دەکرد؛ و پارتی دیموکراتی کوردستان ـ عیراق، گشت ئەندامانی کوردن؛ و پارتی دیموکراتی میللی بە رابەری چادرچی کە کۆمەلّێک رۆشنبیری چەپرەوی عارەب بەهۆی تێکۆشەری خودی رابەرەکەیەوە لەو کۆبیبوونەوە.

سالّی ١٩٤٦دا لەسەر خواستی موستەفا بارزانی پارتێک بەناوی دیموکراتی کوردستان دروست بوو هەر بەچەشنی پارتی دیموکراتی کوردستان ـ ئێران. گوایە لەپرۆگرامیدا "باوەر بە مارکسی ـ لینینزم " خالّێک بوو. بێ گومان ئامانجی دووری ئەو تێکۆشان بوو لەپێناو ناساندنی پێناسەی نەتەوەیی و دابینکردنی مافی چارەنووس بۆ گەلی کوردی چەوساوە. بەلاّم ئامانجی راستەوخۆی ئەو قۆناغەی لەمەر عیراق ئەوەبوو، تێکۆشن بۆ رزگارکردنی لەبندەست بوونی ئیمپریالیبەت و کۆنەپەرستی، و دیموکراتیزەکردنی. ئەوجا وەدەستهێنانی ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستانی عیراق لە چوارچێوەی دەولّەتی عیراقی کورد وعارەبدا. جگە لەو "ئۆتۆنۆمییەی کوردستان" خالّەکانی تری پرۆگرام لەلای پارتی دیموکراتی کوردستان سەبارەت بە عیراق هەر هەمان ئامانجەکانی پارتی کۆمۆنیستی عیراقی و پارتی دیموکراتی میللی بوو.

هەریەک لە پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتی کۆمۆنیستی عیراق دەکۆشان خۆ بکەنە پارتی جەماوەر، و بوویشن. هەردووک ئەوانە خۆیان بە مارکسی ـ لینینی دەردەخەن، و بەوەی پارتی کۆمۆنیست لقی لەکوردستاندا کردەوە و ئەندامی کورد تێدا کارا بوون ـ سەرکردایەتیشیان پێکهاتووە لە تێکەلّەیەکی نەتەوەیی ـ و بەوەی سەرچاوەی ئەندامانی هەردووک پارت لە هەمان چینی کۆمەلّ بوون، لەکوردستاندا بەربەرەکانێی زۆری یەکتریان دەکەن، و زۆر دەمێک بوو پارتی کۆمۆنیستی عیراق، تەنانەت تا پایزی سالّی١٩٦٠ لەوەدا سەرکەوت.

پارتی کۆمۆنیستی عیراق، پارتی دیموکراتی کوردستانی تاوانبار دەکرد بەوەی " هەستی رگەزایەتی لەناو وردە بۆرجوایی کورد دەبزوێنێت" و لەسەر نەیاری بە "شا عارەبەکەی" عیراق و "داخوازی داهاتی نەوتی کوردستان" و "خۆ دوورگرتن لە چالاکی پارتەکانی بەرەی عیراقی" سەرزەنیشت دەکرد. لەولایشەوە پارتی دیموکراتی کوردستان گلەیی لە پارتی کۆمونیستی عیراق

www.koskikurd.com

دەکرد کە گوایە خۆ لە باری نەتەوایەتی گێل دەکات و خۆی لە پێناسەی نەتەوایەتی کورد دەدزێتەوە. لەڕاستیدا هەڵوێستی پارتی کۆمۆنیستی عیراق ئەوتۆ بوو تا لە ساڵی ١٩٥٦ کە کۆنگرەی دووهەمیان گرت و هەندێک بڕیاری گرنگیان دەرکرد:

بەندی یەک ـ ئەو هەرێمەی گەلی عارەبی عیراقی لەسەر دەژی، بەشێکی تەواوکەرە لە نیشتیمانی عارەب. یەکانگیر بوونی قەوارە ڕامیارییەکەی عیراق وڵاتێکی عارەبی پێکدێنێت چ لەسەر ئاستی نەتەوایەتی یان ئاستی جیهانی یەکێکە لە ئەندامانیی کۆمەڵگەی عارەب.

بەندی دوو ـ ئەم سنوورە نێونەتەوەییەی ئێستای عیراق کە ئیمپریالزم کێشاویەتی بەشێک لەخاکی کوردستانی دەگرێتەوە.

بەندی سێ ـ بەوپێیە عیراق پێکهاتووە لە دوو نەتەوەی سەرەکی؛ عارەب و کورد. نەتەوەی کوردی عیراق بەشێکە لەو نەتەوە کوردە کە کورستان خاکیەتی و کەرتکراوە لەنێوان تورکیا، ئێران وعیراق[29]دا. کورد نەتەوەیە و خاوەن گشت تایبەتمەندییەکانی نەتەوەیی هەیە. (هەرچەندە ئیمپریالییەکان لێکیان دابڕین) میللەتێکن خاوەن مێژوو و خاکی هاوبەش؛ زمانیان یەک و دەتوانن ئابووری نەتەوەییان لەپێناو ئازادی و یەکگرتنەوەدا لێکبدەن.

کە عەبدولکەریم قاسم ڕۆژی ١٤ی جولی ١٩٥٨ لە شا هەڵگەڕایەوە و بانگی سیستێمی کۆماری هەڵدا، کارەکەی تەنها کوودەتای ڕامیاری نەبوو بەڵکوو شۆڕش بوو. بەرەی دیموکراتخواز بەگشتی لەگەڵیا بوون. تەنانەت پارتی دیموکراتی کوردستانیش. ڕۆژی ٢٧ی جولای لە بڕیاری کارنامەی دەوڵەتە کاتییەکەیدا سەربەستی و دیموکراسییەتی چەسپاندەوە، بەتایبەتی:

"یەکگرتنی هاونیشتیمانیان پتەوی کۆمەڵگەی عیراق دەگەیێنێت، و ماف و سەربەستی هاونیشتیمانییان دەپارێزێت. عارەب و کورد لەم نیشتیمانەدا هاوبەشن، و یاسا مافی نەتەوایەتییان لە چوارچێوەی عیراقێکی یەکگرتوودا دەپارێزێت" (بەندی سێ).

ئەوە یەکەمین جاربوو دەرباری یەکێک لەو دەوڵەتانەی بەش لە کوردستان داگیر دەکەن دان بنێن بە "مافی کورد"دا. قاسم پارتی دیموکراتی کوردستانی بەڕەوا ناساند، و کاتێک موستەفا بارزانی لە سۆڤێت گەڕایەوە وەک قارەمان پێشوازی لێکرد، و ڕێگەی بە دەرچوونی ١٤ گۆڤار و ڕۆژنامەی کوردی دا کە یەکێک لەوانە "خەبات"ی ئۆرگانی پارتی دیموکراتی کوردستان، و گۆڤارێکی تری ئۆرگانی ئەو پارتە بوو[30]، هەروەها ژین، هەتاو، ئازادی ـ گۆڤاری نیوە ئۆرگانی پارتی کۆمۆنیستی عیراق بوو.

لەبەدبەختی عارەب و کورد، ئەو لیبرالیەتە زۆری نەخایاند. کە دەستی قاسم لەتەخت گیربوو،

29 ـ دیارە پێزی ئایدیۆلۆجی بەشەکانی سۆڤێت وسوریای لەمێشکی نووسەردا سڕیونەتەوە.« و »

30 ـ F و E ـ کوردستان ....

بووە دیکتاتۆرێکی سپادۆست و لەگشت پیاوەتییەکانی پێشووی پاشگەز بووەوە، یەک لەدوای یەک کەوتە لێدانی پارتەکان. پارتی کۆمۆنیستی عیراق کە هەمیشە نایاسایی بووە، لە ١٤ی جولی ١٩٥٩[31] بەدواوە قەدەغە کرایەوە. ئەوجا نۆرەی کورد لە ١٩٦٠دا هات. میری تاخمێک دەرەبەگی لە بارزان چەکدارکرد و کردنی بەگژ بنەماڵەی سەرۆک کورد و پارتی دیموکراتی کوردستاندا. قاسم ئەوجۆرە سەربەخۆییەی کوردی بەڵ نەبوو کە لەپرۆگرامەکەی پارتدا هەیە، ئەوەبوو کە "خەبات"ی ئۆرگانی پارت ئەو وتارەی ئێمەی بڵاوکردەوە کە ئۆکتۆبەری ١٩٦٠ لە کۆنگرەی خوێندکاریانی جیهانی لەبەغدا خوێندمانەوە[٢٢]، برایم ئەحمەد کە سکرتێری پارت و سەرنووسەری " خەبات " بوو بەتاوانی " گێرەشێوێنی نێو هاوولاتییان " برایە پێش دادگا و هەروەها هەندێک سەرکردەی تر گیران و هەندێک تریش ناچار دووبارە کەوتنەوە خۆشاردەوە. ڕۆژنامە کوردییەکان یەک لە دوای یەک داخران. گۆم ئەوکاتە قووڵ بوو کە ڕۆژنامەی " الثورە"ی عارەبی، کە سەرنووسەرەکەی دۆستێکی زۆر نزیکی قاسم بوو، چەندین وتاری بڵاوکردەوە تێیاندا خواستی لەعیراقدا بەتەواوی ئاوێتە کردنی گەلی کورد دەردەبڕی. کە جەنرال بارزانی سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان بەغدای بەئاسوودە نەزانی، پایتەختی جێهێشت و ڕوویکردەوە بارزان و لە ١٣ی سێپتەمبەری١٩٦١دا بەر بۆمبارانی فڕۆکە کەوت. لەڕاستیدا سەرەتای بۆمبارانی ناوچەکانی کوردستان ٩ی سێپتەمبەری ١٩٦١ بوو. ئەوجا نووسینگەی ڕامیاری پارتی دیموکراتی کوردستان و سەرۆکەکەی بڕیاریان دا نەخشەیەک بکێشن بۆ بەرگری کردن لەمیللەت.

پاش بزووتنەوەکەی کۆماری مەهاباد ئەوە دووهەمین شۆڕشی کوردستان بوو، بەڵام بە بەراورد لەگەڵ بزووتنەوە کلاسیکیەکانی ماوەیەک لەوەوبەر، لەقۆناغی جەنگی جیهانگیری دوو بەدواوە بەگرنگترین قۆناغی دیموکراسی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی نەتەوەی کورد دەژمێردرێت.

ئەم تایبەتمەندییانەی شۆڕشی ساڵی ١٩٦١ شایانی تێڕوانین هەن:

١ـ بزووتنەوەکەی کوردی خاوەن ئامانجی نەتەوەیی نیوتراڵ بوو. ڕادەی چالاکییان تەنها لە چوارچێوەی کۆمارێکی نوێدا دابینکردنی ئۆتۆنۆمی بوو بۆ کوردستانی عیراق.

٢ـ وەک ئامانجی بزووتنەوەکە کوردی بوو، هەروەها عیراقیش بوو. لەڕووی جوگرافییەوە تەنها عیراقی دەگرتەوە و دەستی تێکەڵ بە کوردستانی تورکیا و ئێران نەکرد. بەئامانجیش هەر عیراقی دەگرتەوە چونکە بەشێک لە تێکۆشانی بۆ چەسپاندنی دیموکراسییەت بوو لە چوارچێوەی عیراقدا.

٣ـ خاوەن "ڕەوشی کۆمەڵایەتی پێشکەوتوو" بوو، چونکە ئەوەی لە پەیڕەو و پرۆگرامی پارتی دیموکراتی کوردستاندا تۆمارکراوە، بەهەرەیە بۆ عیراق بەگشتی و بۆ جینە چەوساوەکانی

31ـ F و E ـ ... و لە هەمان ١٤ی جونی ١٩٥٨وە .... « بەڵێ پاش کارەساتەکەی کەرکووک لە یەکەمین یادی ساڵڕۆژی کوودەتاکەی ئەمووز واتە١٤/٧/١٩٥٩ بەدواوە بوو. ــ و »

www.koskikurd.com

کوردستان بەتایبەتی.

٤ـ بزووتنەوەیەکی میللی و نیشتیمانی بوو، بۆیە گشت چینەکانی کۆمەڵ لەو سەرکردایەتی ڕامیاری و لەشکرەی پارتی دیموکرات و سەرکردەیەی کۆبوونەوە.

٥ـ پارتی دیموکراتی کوردستان بوە بەردی بناغە بۆ باری ڕامیاری و لەشکر و دامودەزگایان.

شۆڕش لەساڵی ١٩٦١دا سەرەتا وەک بزووتنەوەیەکی ساکار بۆ بەرەنگاری لەبۆمبارانەکانی قاسم هەڵگیرسا بەڵام زۆر بەزوویی خۆیگرت، لەشکری شۆڕشگێڕی کوردستانی پێکهات و پەرەیسەند: سێپتەمبەری ١٩٦١ ژمارەی چەکداران نزیکەی هەزار بوو بەڵام لەکاتی ڕووخانی قاسمدا گەیشتنە ٢٠،٠٠٠، و لە ساڵی ١٩٧٥دا ژمارەیان گەیشتە ٥٠،٠٠٠چەکدار. ناوچەی دەسەڵاتی شۆڕش ڕۆژبەڕۆژ فراوان دەبوو. ساڵەکانی ١٩٦٤ـ ١٩٧٥ نزیکەی ٣٠،٠٠٠ تا ٤٠،٠٠٠ کم٢ «E ـ ١٢،٠٠٠ تا ١٥،٠٠٠ میل٢» ڕزگارکرا و بەشێوەیەکی فراوان دەزگای تایبەتیەکانی خۆیان تێ دامەزراند. شۆڕش لە ساڵی ١٩٦٤دا ڕەوش و یاسای داڕشت و دەزگای کارگوزاری، نووسینگەکانی باری کۆمەڵایەتی کردەوە. هەروەها گومرگ، داد و دارایی، نووسینگەی پەیوەندی بەدەرەوە، بەرگری ئاسایشی نەتەوەیی کە بریتیبوو لەدەزگایەک بۆ ڕاگرتنی ئاسایش پێیدەگوترا "پاراستن"، و زۆری تر کرانەوە.

ماف و توانای کورد بۆ ڕێکخستن و بەرگری لای جەنرال قاسم بێبایەخ بوو. ئەو جەنگە وزەی سپایی جەنرال قاسمی لاوازکرد و پێدەچێت باری ڕامیاریشی بێهێزتر کردبێت. زۆر تایبەت سەر لەپارتی کۆمۆنیست شێوا و لەبەر لایەنگرتنی قاسم بوو بە دژی بزووتنەوە، بەڵام پاشان وردەوردە پاشگەز بووەوە." کۆمیتەی ناوەندی پارتی کۆمۆنیستی عیراق" لەڕاپۆرتێکی زۆر گرنگدا لەمەڕ "ڕێگەچارەی ڕەوا دۆزینەوە بۆ کێشەی کوردی عیراق" مارسی ١٩٦٢ ڕەخنەی لە جەنرال قاسم گرت بەوەی " کێشەی کورد پشتگوێ دەخات و دان بە بوونی کوردستاندا نانێت" و هەروەها ڕووی ڕەخنەیشیان کردە " بۆرجوایانی کورد کە بەرژەوەندی نەتەوەیان دەخەنە سەروو بەرژەوەندی گشت. واتە نەتەوەکەیان دەخەنە گێژاوێکەوە سەرگەردان و بێکەس بمێنێتەوە". پارتی کۆمۆنیستی عیراق لەسەر ئەوە وەستان کە " لە بارودۆخی ئەمڕۆدا شێوەی ڕەوا بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشەیە، دیموکراتیزە کردنی یەکێتی کورد و عارەبە، و دەبێت ئامانجی لامەرکەزی بۆ کوردستان لە چوارچێوەی کۆماری عیراقی یەکگرتوودا بێت".

ئەوەی سوودی لەو بارە وەرگرت، پارتی بەعس بوو کە وەک دوژمنی کورد بوو لەهەمان کاتدا دوژمنی پارتی کۆمۆنیستیشە. لە فەبریوەری ١٩٦٣دا هەندێک ئەفسەری ناو لەشکری عیراق جەنرال قاسمیان کوشت و ڕژێمکی خوێنڕێژیان دامەزراند کە سەرقافڵەی قوربانی ئەو گەیشتە ٧٠٠٠ کۆمۆنیست. پاش قۆناغێکی کورتی ئاگربەست لەگەڵ کورد، دەستبەجێ پاش وەرگرتنی ئەو چەکەی بە پەلە لە لەندەنی خواست، پارتی بەعس بووژایەوە. ڕژێمەکەی عەبدولسەلام عارف

و ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر، کە هەردووکیان جەنرال بوون یەکەمیان وەک سەرەک کۆمار و دووهەمیش سەروک شالیاران، لە ١٠ی جونی ١٩٦٣دا جەنگی کوردیان دەستپێکردەوە. لە سلێمانی ٢٨٠ هاووڵاتی کوژران و بەکۆمەڵ لە یەک چاڵدا ژێرخاک نران. لە کەرکووک دەستیاندایە هەڵویستی بەعارەب کردن و دەرکردنی کورد و عارەبیان دەهێنایە شوێن.

یەکێتی سۆڤێت لە ئاژانسی تاسدا ڕوونکردنەوەیەکی بڵاوکردەوە تێیدا دەڵێ "یەکێتی سۆڤێت ناتوانێت چاو لەو کارەساتانە بپۆشێت کە ئەمڕۆ لە عیراق بەرپا بووە، چونکە هەڵوێستی عیراق بەرانبەر بە کورد باری ئاشتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئەخاتە ژێر مەترسییەوە"(٢٢).

سەرەڕای ئەوبارەیش عیراق جارێکی تر ڕووبەڕووی جەنگاوەرانی کورد بووەوە، و هەرچەندە هێزێکی سپای سووریا هاتن بۆ کۆمەکی ڕژێمی بەعس، ئەوانیش لە بادینان شکستیان هێنا.

مارشاڵ عەبدولسەلام عارفی سەرەک کۆمار کە بەعسی نەبوو بەڵکوو تەنها هاوکاربوو لەگەڵ ئەوان، لە١٨ی نۆڤەمبەری ١٩٦٣دا ئەحمەد حەسەن ئەلبەکری سەرەک شالیاران و گشت هاوڵە بەعسییەکانی بێکەوە ڕاماڵی. ڕژێم لە ١٠ی فەبریوەری ١٩٦٤دا ئاگربەستی لەگەڵ جەنرال بارزانی مۆر کرد، و کۆتاییان بە قۆناغی دووهەمی جەنگی کوردستان هێنا.

مارشاڵی سەرەک کۆمار لە ٤ی مارسی ١٩٦٥دا بە "هێرشی بەهار" جەنگی هەڵگیرسانەوەو و پاش ماوەیەکی کەم لەڕووداوی کەوتنە خوارەوەی هەلیکۆپتەردا مرد و عەبدولرەحمانی برای بوو بەجێگری. جەنگی کوردستان هەر درێژەی بوو. جەنگ تاکو ١٥ی جونی ١٩٦٦[32] خایاند تا ئەو ئاستەی لە هێرشی "هەندرین"دا عیراق شکستی هێنا. عارفی دووهەمیش بڕیاری ئاگربەستی دەرکرد.

پارتی بەعس لە ١٧ی جولی ١٩٦٩دا[33] بە کوودەتایەکی لەشکر تۆڵەی لە بنەماڵەی عارف کردەوە و جەنراڵەکانی بەعس ناوی "شۆڕشی ١٧ی تەمووز"یان لەو نا، و جەنرال ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر کە پێشتر لە ١٩٦٣دا سەرەک شالیاران بوو کرا بە سەرەک کۆمار، و سەددام حوسەین بە یاریدەری سەرۆک. ڕژێمی نوێی بەعس لە ئەپریلی ١٩٦٩دا چوارەمین جەنگی کوردستانی دسپێکردەوە. جەنگی دژوار لەدەشتی هەولێر و دەشتی کەرکووک ڕوویدا و بوو بە هۆی دەرکردن و قەلاچۆکردنی جوتیارانی کوردی ئەوناوە.

ئەو کاتەی بەکر دەیویست خۆی بە" پێشەوای ڕەوانی" پارت نیشانداتەوە و ئاوڕیش لە چەپڕەوان بداتەوە، هێشتا جەنگ لەئارادا مابوو. بە ناردنی نوێنەری تایبەتی خۆی "عەزیز شەریف" بۆ لای جەنرال بارزانی، ڕێکەوتنەکەی ١١ی مارسی ١٩٧٠یان کرد بە ئەنجامی نوێژە نهێنییەکانیان.

32ـ F ـ هەمانە. و E ـ ... تا ١٥ی جونی ١٩٦٥...

33ـ F و E ـ ... ١٧ی جولی ١٩٦٨... .

www.koskikurd.com

١١ی مارسی ١٩٧٠ و " خولی کۆچوبار"

وەک ڕێکەوتنەکەی ١١ی مارس بە خەباتی دوورخایانی گەلی کورد و لەشکرە شۆڕشگێڕەکەی و وتووێژی گیر لەگەڵ لایەنی دژدا هاتە ئەنجام، نەیانکرد ئەو ڕێکەوتننامەیە بە مۆری هەردووک لاوە بۆ گەلی عیراقی ئاشکراکەن، بەڵکوو لە شێوەی ڕاگەیاندنێکی "ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش"دا بڵاوکرایەوە کە ئەویش سێبەرە بۆ "سەرکردایەتی هەرهمی عیراق "ی پارتی بەعسی فەرماندە. بێگومان پێشەکی ئەو بڵاوکراوە دوور و درێژە باسی و تووێژی نێوان ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و "سەرکردایەتی مستەفا بارزانی سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان" دەکات، و ئەوە دەنوێنێت کە"هەردوو پارت ڕێکەوتنامەیەکیان لەسەر ئەم بەندانەی خوارەوەی مۆرکردووە و ئەنجامەکەی دەبێت بە بڕیار "[٢٤] . بەڵام شێوەی دارشتن و لەپانزە بەندا پاڵاوتنی ئەو بەبڕیاری ئەنجومەنەی سەرکردایەتی شۆڕش دەرچوو ، هەروەها بڵاوکراوەکە ئەوەی نیشاندا کە کۆنگرەی حەوتی سەرکردایەتی هەرێمی پارتی بەعسی عارەبی بەستراو "کۆتایی ساڵی ١٩٦٨و سەرەتای ساڵی ١٩٦٩" هەندێک ڕامانی گرتووەتە ئەستۆ کە ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بەم پێیەی خوارەوە ئەنجامیان دەدات:

- دان بەوەدا بنێن کە میللەتی کورد هەیە.
- زانکۆیەک لە سلێمانی بکرێتەوە و هەروەها ئەکادیمییەکی زانستی.
- دەزگایەکی گشتی بۆ ڕۆشنبیری کوردی بکرێتەوە.
- لە "خویندگە، ئامۆژگا ، زانکۆ، یانەی مامۆستایان، کۆلیجی جەنگ و کۆلیجی پۆلیس"دا زمانی کوردی بخوێنرێت.
- ڕێگە بە کردنەوەی کۆمەڵە بدرێت بۆ نووسەر و هونەرمەندانی کورد، و بەرهەمەکانیان بڵاو بکرێنەوە.
- ماوەی بڵاوکردنەوەی پرۆگرامە کوردییەکانی تەلەفزیۆنی کەرکووک درێژتر بکرێت، و ئێزگەیەکی تایبەت بە زمانی کوردی لەو شارەدا دابمەزرێت[34].
- بڕیار بەوە دەربچێت کە بۆ هاووڵاتییانی کورد هەبێت جەژن و ئاهەنگی دێرین خۆیان پیرۆز بگێڕن.
- یاسایەک بۆ " ئۆتۆنۆم کردنی دەزگا ناوخۆییەکان" دابڕێژرێت و بەتایبەتی "کردنەوەی نووسینگەیەک لە کەرکووک" .
- فەرمانی لێخۆشبوون دەرچێت بۆ گشت ئەو سەرباز و فەرمانبەرانەی بەشداربوون لە ناکۆکی باکووردا.

34 ـ فارسییەکە ئەم خاڵەی فرامۆش کردووە.

www.koskikurd.com

هەروەها ئەوتۆی نیشاندا کە ئەنجومونی سەرکردایەتی شۆڕش بڕیاری کۆشش بۆ خستنەگەڕی "وەک یەک بەرەوپێشچوونی دوو نەتەوەی عارەب وکورد" دەدات.

هەروەها بڵاوکراوەکە دەڵێت؛ بۆ "بتەو و بەرفراوان کردنی کارنامەکان" دەبێت ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و پارتی دیموکراتی کوردستان بەرپرسی خۆیان دەربڕن لە ئەنجامدانی پانزە بەندی تۆمارکراوی ڕێکەوتننامەکە ، کە ئەمەی هەرە گرنگەکانیەتی:

بەندی ١ ؛ لەو ناوچانەی زۆربەی دانیشتووانی کوردن، زمانی کوردی شانبەشانی زمانی عارەبی بکرێت بە زمانی دەربار، و خوێندن لەو ناوچانەدا بکرێت بە کوردی، و لە گشت خوێندنگە کوردییەکاندا عارەبی بخوێنرێت. بەرانبەر بەوە لە گشت هەرێمەکانی تری وڵات (واتە لە عیراقی عارەبیدا) بەوپێیەی یاسا دیاری دەکات زمانی کوردی ببێت بە زمانی دووهەمی فێرکردن.

بەندی ٢ ؛ برا کوردەکان لەگەڵ برایانی عارەبیاندا "بێ هیچ جیاوازی لەنێوان کورد و ناکورد" بەشدار دەکرێن لە بەڕێوەبەرایەتی دەوڵەت و دەزگاکانیدا، تەنانەت لە فرمانە بەرزەکانی وەک شالیار و سەرکردایەتی لەشکریش.

بەندی ٣ گرنگی دەدات بە ڕاستکردنەوەی ئەو کەموکوورییەی لە ڕابوردوودا باری زانست و کولتووری کوردی گرتبووەوە، و دەکۆشن بەگشت جۆرە کەرەستەی تایبەت پەرە بە خوێندنی کوردی بدەن.

بەندی ٤ لەوە دەدوێت کە؛ کاربەدەستان، بەتایبەتی فەرمانبەری پایەدار و بەڕێوەبەری وەک سەرۆکی پۆلیس و ئاسایشی ئەو ناوچانەی زۆربەی دانیشتووانی کوردن، بکرێن بەکورد.

لە بەندی ٥ دا؛ میری عیراق پێی ڕەوایە کە " بۆ گەلی کورد هەیە ڕێکخراوی سەربەخۆ و تایبەت" لەسەر هەمان شێوەی ڕێکخراوە عیراقییەکان پێکەوەنێت بۆ خوێندکاران، لاوان، ژنان، مامۆستایان.

بەندی ٦ ، بڕیارێکە بە بێ هەلومەرج گشت ئەو "کرێکار، فەرمانبەر و کارگەرانی فرمانگوزاری و لەشکر" کە لە جەنگی پێشوودا لایەنگیری کورد بوون بگێڕنەوە سەر کاری خۆیان.

لە بەندی ٧ دا؛ پێشنیارکراوە لیژنەیەکی تایبەت لە شالیارگەی کاروباری باکوور پێکبێت بۆ لەگشت بارێکەوە "بووژاندنەوەی هەرێمی کوردی"، بەتایبەتی باری ئابووری و "پاشکەوتوویی ساڵانی پێشوو" لەبەرچاو بگیرێت و "بووجەیەکی تایبەت"ی بۆ دیاری بکرێت.

بەندی ٨ ؛ تایبەتە بە "گێڕانەوەی پەنابەری عارەب و کورد بۆ شوێنی خۆیان" واتە دەبێت ئەو عارەبانەی ڕژێم ساڵانی جەنگ لە کوردستان چاندنی، بگێڕنەوە و شوێنەکانیان جێبهێڵن بۆ ئەو کوردانەی لێی دەرکراون.

بەندی ٩ ؛ تایبەتە بە "یاسای چاککردنی کشتووکاڵ لەکوردستان" و بە تایبەتی دابەشکردنی زەوی بەسەر جووتیاردا.

بەوەی بەندی ١٠ زۆر گرنگە لێرەدا دەقەکەی دەنووسینەوە.

ـ پێویستە دەستووری کاتی بگۆڕدرێت بەم پێیەی خوارەوە:

١ـ گەلی عیراق پێکهاتووە لە دوو نەتەوەی سەرەکی؛ عارەب و کورد. یاسا لە چوارچێوەی یەکێتی عیراقدا مافی گەلی کورد و کەمە نەتەوایەتییەکان دەپارێزێت.

٢ـ ئەم بڕگەیە بخرێتە سەر بەندی چوارەمی دەستوور؛ "زمانی کوردی و زمانی عارەبی لە ناوچە کوردییەکاندا دەبن بە زمانی دەربار".

پێویستە ئەو خاڵانەی سەرەوە لە ڕشتەی دەستووری داهاتوودا دەرکەون.

بەپێی بەندی ١١ ، دەبێت شۆڕشی کورد "ئێزگەی ڕادیۆ" و "چەکە قورسەکانی" ناوچەی دەسەڵاتیان بدەنە دەست میری.

مەرج لە بەندی ١٢ دا ئەوەیە؛ "دەبێت یەکێک لە یاریدەرانی سەرۆکی کۆمار کورد بێت"

بەندی ١٣ [35]؛ پاشان لە سەر ڕۆشنایی جەوهەری ڕێکەوتننامەکە دەستکاری سنووری هەرێمەکانی وڵات دەکەن.

بەندی ١٤؛ تایبەت بوو بە هەلومەرجی " داهاتی کانەنەوتەکان"ی هەرێمە ئۆتۆنۆمییەکەی کورد:

"پاش ڕاگەیاندنی ئەم بڵاوکراوەیە، و بەهاوکاری لەگەڵ "کۆمیتەی باڵا" کە پێکدێت، دەبێ بکەونە یەکخستنی بەڕێوەبەرایەتی ئەو ناوچانەی لە دەزگاکانی ئاماردا دەردەکەوێت کە زۆربەی دانیشتوانی کوردن.

میری دەکۆشێت پەرە بەو بەڕێوەبەرایەتییە یەکانگیربووە بدات، و هەل بۆ گەلی کورد بڕەخسێنێت کە هەرچی پتر بۆ سەربەخۆیی نەتەوەیی بکۆشێت، واتە ئۆتۆنۆمی وەربگرێت. تاکوو چەسپاندنی ئەو بەڕێوەبردنە خۆبەخۆییە، کۆمیتەی باڵا و لێپرسراوانی هەرێم پێکەوە، کاروباری میللی کورد ڕێکدەخەن.

بەوەی ئۆتۆمی لە چوارچێوەی کۆماری عیراقدا دەبێت، گشت بەرووبوومی کانەکانی هەرێم دەخرێنە ژێر دەسەڵاتی کاربەدەستانی کۆمار".

سەرئەنجام لە بەندی ١٥ دا دەڵێت؛ "دەبێت ڕێژەی نوێنەرایەتی گەلی کورد لە پەرلەماندا بەڕادەی ژمارەی دانیشتوانی هەرێمە کوردییەکە بێت بەرانبەر بە دانیشتوانی گشت عیراق ".

35ـ ئەمە یەکێک بوو لەو خاڵە گرنگانەی لەپاشدا بووە هۆی ناکۆکی نێوان سەرکردایەتی کورد و ڕژێم. ئەوەی لەیادمبێت پاش هەرەسی شۆڕشی ئەیلوول، لەوتارێکیدا سەددام گوتی؛ بە ئیدریس بارزانیمان گوت "کەلار"تان ئەدەینی لەبری "خانەقین"، "چەمچەماڵ" یش لەبری "کەرکووک" ئەوان پێی قایل نەبوون (بێگومان ئەوە لە دوا چاوپێکەوتنیدا بوو کەدەکاتە نزیکەی چوار ساڵ پاش مۆرکردنی ڕێکەوتننامەی ١١ی ئازار).«و»

هەردوولا مۆرکردنی ڕێکەوتننامەکەی ١١ی مارسیان بە ڕووداوێکی مێژووی ژمارد و جەژنیان بۆ گێڕا. بەغدا پێشوازی کرد لە دەستەیەک نوێنەری کورد، و جەنراڵ ئەحمەد حەسەن ئەلبەکری سەرەک کۆمار و سەرۆکی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش لەوتارێکی تەلەفزیۆنی عیراقدا ڕووبەڕووی ئەو تاخمە کوردە گوتی: "وا گەلی کورد و عارەبمان بوونەوە بە خاوەن یەکێتی خۆیان. بناغەی پەیوەندی نێوانمان لەمڕۆ بەدواوە بتەوتردەبێت و هەرگیز لەقبوونی نییە". لە هەمان کاتدا جەنراڵ بارزانی لەڕادیۆی کوردستانەوە وتارێکی بڵاوکردەوە، و لەو برووسکەیەدا کە ئیدریسی کوڕی لە تەلەفیزیۆنی عیراقیدا خوێندییەوە، پیرۆزبایی لە "ژیری" سەرانی بەعس کرد و بەڵێنی بە سەرۆک بەکر دا کە " گەلی کورد دەبێتە پشتیوان بۆ تێکۆشانە ڕەواکەی گەلی عارەبی دژ بە دوژمنان".

شۆڕشی کورد کە دەیویست نیازپاکی خۆی نیشاندات، کەوتە هەڵوەشاندنەوەی دامودەزگاکانی ساڵی ١٩٦٤ بەدواوەی، بەتایبەت ئەنجومەنەکەی سەرکردایەتی شۆڕش و نووسینگەی کارسازدان. ئەوەبوو تەنها ڕێکخراوی پارتی دیموکراتی کوردستان مایەوە کەگوایە دەبوو لەوڕۆژە بەدواوە ببێت بە هاوکاری بەعس.

عیراق کابینەی گۆڕی و پێنج کورد لە ئەندامانی پارتی دیموکراتی کوردستان و هەڵبژاردەی سەرکردەکەی لەوەدا بوون بە شالیار. بەهەمان شێوە لێپرسراو و فەرماندە بۆ ناوچەکانی تری کوردستان دامەزرا، بەڵام هەر لە سەرەتاوە تەگەرە کەوتە ڕێی ئەو "کۆمیتەی باڵا" یەی دەبوو بەپێی بەندی چواردەی ڕێکەوتننامەکە بە ژمارەیەکی یەکسان پێکبێت لە نوێنەرانی پارتی بەعس و پارتی دیموکراتی کوردستان بۆ جێبەجێ کردنی ڕێکەوتنەکە: دەبێت سنووری دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان کام ناوچانە بگرێتەوە؟ چ جۆرە دەزگایەکی تێدا بکرێتەوە؟ کامە بێت بووجەی؟ کام بەرهەمانە دەبنە سەرچاوەی دارایی بۆ ئەو؟ ئەوجا دوو پارت لەئەنجامی وتووێژ ڕێکەوتن لەسەر دوو خاڵی گرنگ کە باسیان لەیاداشتنامەکەی سەرکردایەتی شۆڕشدا نەبوو. مەرجی سەرەکی ئەنجامدانی گشت کار بوو لەماوەی چوار ساڵدا. دووهەم ئەوەبوو کە بڵاوکردنەوەی بڕیاری ئۆتۆنۆمی کوردستان لە ١١ی مارسی١٩٧١ تێنەپەڕێت. ئەوەیش گرێدرا بەئایندەی ئەو ناوچانەیە* کە ناکۆک بوون لەسەری، چونکە بەعس ئامادە نەبوو نەلەکاتی دیاریکراودا سەرژماردنی تێدا بکرێت و نە کاتی تری بۆ دیاری دەکرد، چونکە بەغدا زۆر چاک دەیزانی زۆربەی دانیشتووانی کەرکووک بە کورد دەردەچن.

١٧ی جولی دەستووری" کاتی"یان بڕیاردا (واتە لەساڵی ١٩٥٨وە چوارهەم) بەڵام گۆڕینکارییەکانی بەندی دەی تێدا نەبوو. لە بەندێکی تایبەتدا کوردی بەرپرسیار کردووە بەڵام مافەکانی بۆ نادیار هێشتووەتەوە.

*ـ F ـ E ـ ناوچەی کەرکووک .... « و »

باری نەنگ ئەوەیە کە بەعس نایەوێت کەس بکات بەهاوکاری دەسەڵاتی. بەندی پانزە دەڵێت: دەبێت کورد بەشداری"پەرلەمان" بێت، بەڵام بە چی جۆرە دەسەڵاتێک؟ لەوەتەی ساڵی ١٩٥٨وە، واتە وا بۆ بیست ساڵ دەچێت کۆمار دامەزراوە هیچ پەرلەمان یان تەنانەت هەڵبژاردنیشی بۆ نەکراوە، چونکە هەرچ یەکێک لە ڕژێمە دیکتاتۆرییە یەک لەدوای یەکەکان بەبێ دەنگی گەل وەرگرتن هاتوونەتە سەرکار و بەئارەزووی خۆ لەبری پەرلەمان "یاسا" و "دەستوور" دەگۆڕن. دەستوورەی ساڵی ١٩٧٠ هەر بەتەنها ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی بەعس دەکات بە خاوەن دەسەڵاتی یاسادانان.

ئەوی ڕاستی بێت لەپراکتیکدا دەسەڵاتی یاسایی بەهیچ یەکێک لە پێنج شالیارە کوردەکان نەدرا، بەڵکوو بەر لەگشت بڕیار لەلایەن سەرانی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە دەردەچێت. محەممەد عەبدولرەحمان «سامی» کە ئەندامی نووسینگەی ڕامیاری پارتی دیموکراتی کوردستان شالیارێکی نوێی بوو بۆ "کار و باری باکوور "(ئەو ناوەی بەغدا لەبری کوردستان بەکاری دەهێنا) ، پاش کۆششی یەکجار زۆر توانی کەمەکێک لە بەندی یەکەمی ڕێکەوتننامەکەی ١١ی ئازار جێبەجێ بکات کە ئەویش لەساڵی ١٩٧١وە کردنی کوردی بە زمانی ئامۆژ بوو لە بەشێک لە خوێندنگە سەرەتاییەکانی هەندێک لەو ناوچانەی زۆربەی دانیشتوانی کوردن ـ وەک کەرکووک و خانەقین ـ بەرکەوتن، بەڵام ئەو تایبەتمەندییە پارێزگای دهۆک و شارۆچکە کوردییەکانی (نەینەوا) مووسڵی نەگرتەوە. هەروەک بە پێچەوانەی ناوەڕۆکی هەمان بەندەوە، زمانی کوردی نەکرا بە زمانی دەربار.

بێگومان ئەوتۆیش پارتی دیموکراتی کوردستان هەر قایل بوو، دیارە بەو ئاواتە کەچەرخی ڕۆژگار وردەوردە بیانگۆڕێت، بەڵام لەپاداشتی ئەوە دەرکەوت بەعس لەو قۆناغی سیستێم گۆڕینەدا « ئازاری ٩٧١ بۆ ٩٧٤ » ناوچە کوردییەکانی نەتەنها کەرکووک، بەڵکوو خانەقین و شارۆچکە کوردییەکانی مووسڵ (بەتایبەتی زومار، شێخان و سنجار) بەعارەب دەکات و تەنانەت ئەو کوردانەیش کە لە عیراقی عارەبیدا دەژین*.

کۆتایی سیپتەمبەری ١٩٧١ کوتووپڕ و زۆر بەتین ڕژێمی عیراق هەڵوێستێکی تری هێنایە گۆڕێ: ئەویش بۆنەیەوە کە ئێران چەند دوورگەیەکی لە ناو کەنداوی فارس (یان عارەبی ـ فارسی)دا داگیرکردووە، کەوتەنە دەرکردنی ٥٠٠٠٠ کەسی گوایە بەڕەگەز ئێرانی لەعیراق، لەوانە ٤٠٠٠٠ کەسیان کورد بوون، واتە ئەو کوردە "فەیلیبیانەی"[36] لە چەندین پشتیانەوە لەپایتەخت و ناوچە مەرزبییەکانی خوارووی خانەقین نیشتەجێ بووبوون. ئەوانەیان ناچارکرد گشت کەرەستە و زەوی و خانووبەرەیان بەجێبهێڵن و زووبەزوو لەعیراق دەرچن. ئەوانە تاکو ئەمڕۆیش لەوبەری سنوور لە ئۆردوگای پەنابەراندا دەژین، بەتایبەتی لە ئیلام.

یەکانەکانی تۆپخانەی عیراق لە ٩ی فەبریوەری ١٩٧٣دا بۆردومانی گوندی "یوسفان"ی سەر بە شاروچکەی سنجار، و لە٢٦ی فەبریوەریشدا زۆر بە دڕندانە پشکنینی خانو بەخانووی ناوچەکەیان کرد بوە هۆی هەڵهاتنی هەزاران دانیشتووی یەزیدی بۆ بادینانی ژووررووی نزیک بە زاخۆ. ئەوە سەرەتای کاروان بوو بۆ ئاوارەیی. ڕۆژی ٦ی مارس جوتیارەکانی گوندی "قەرە"[37] ناچارکران زەوی و زاریان بۆ خێڵێکی عارەب جێبهێڵن و خۆیشیان دەرکردن. لە ٧ی مارسدا هەمان ڕووداو لە گوندی "قازانبولاغ"ی ئەو پارێزگایە دووپات بووەوە، و ٢٦ی مارس سەرە گەیشتە سەر گوندی"دیناترو"ی دەشتی ئاکرێ. ١٥ و٢٢ی مای گوندەکانی شێخان و ٢٤ی مای و ٨ و ٢٨ی جونی ١٩٧٣ گوندەکانی شارۆچکەی خانەقین دووچاری ئەوتۆ ناهەمواری بوون. فەبریوەری ١٩٧٤ چوارسەد خێزانی کرێکار و تەکنیک کار لەکۆمپانیای نەوتی کەرکووک دەرکران و عارەبیان هێنانە شوێن.

ئەوەی بەزۆری بوە هۆی ناکۆکی نێوان، ئەو دوو کۆششە بۆکە سیخوڕەکانی "موخابەرات"ی عیراقی پلانیان بۆ کێشا تا جەنرال بارزانی لەناوبەرن، هەروەها ئەو هەڵوێستە گێرەشێوێنیانەی دەیانویست ڕیزەکانی پارتی دیموکراتی کوردستانی پێ تێکدەن. لەلایەکی ترەوە کۆششی ئاڵۆزکردنی ئەوان لەگەڵ پارتی کۆمۆنیستی عیراق بوو.

---

* ـ F ـ E ـ لەبەغدا دەژین .... « و »

36 ـ کۆمەڵێکی پێکهاتوو لە چەند تیرەیەکی کوردی لوڕ(هەروەک لە گشت لایەکی جیهاندا باروکۆچ کەوتووەتە نێوان هۆز و تیرەی ئەمدیو و ئەودیوی سنوور) ئەمانە پێش لە هەرەسی دەوڵەتی عوسمانی و تا پاش لەناوچوونی و سەرەتای بناغە کوتانی دەوڵەتی شای عیراق لە ئێرانەوە ئەمدیوی عیراق بوون، و لەکاتێکدا ڕژێمی عیراق پێناسە(جنسیە عیراقیە) داهێنا بۆ هاووڵاتییانی، ئەمانە بەڵگەنامەی عوسمانییان بەدەستەوە نەبوو بۆیە لەوێدا لەبری (تبعیە عوثمانیە) بۆیان دەنووسین (تبعیە إیرانیە) واتە "بنەڕەتی ئێرانییە"، >>>>
ئیتر لەوە بەدواوە بە عیراقی ژماردنیان ستەم بوو، چونکە جەنرال قاسمیش ماوەیەک پاش کوودەتاکەی یاسایەکی بۆ گشت پەڕیوەی هاووڵاتییانی وڵاتە عەرەبییەکانی تری ناو عیراق دەرکرد کە بۆیان هەیە پێناسەی عیراقی وەبگرن. بەڵام لەوێدا هیچ ئاوڕدانەوە نەبوو بۆ هاوسانە کوردەکانیان. تادەهات ژیان لەو تاخمە تاڵ دەبوو تا سەردەمی "جەنرال عارف" و پاشانیش "بەعس" ئەو یاسایەیان گەیاند بەوەی: بۆ هەچ ئەفسەر یان فرمانبەرێکی لەشکر و پۆلیس نییە هاوسەری بیانی هەبێت، و ئەوەیشی ئێستا هەیەتی دەبێ لەو ڕیزەدا نەمێنێت، ئەوەبوو هاوکارێکم (هاشم الدوری، عەرەب و ئەندامێکی چالاکی بەعس بوو، چونکە هاوسەرەکەی کوردی خاوەن پێناسەی "تبعیە إیرانیە" بوو بەپێی ئەو بڕیارە لەڕیزی سپا دەرکرا). واتە کورد با لە چەند پشتەوە چاوی لەسەر ئەو پارچە خاکە پشکووتووبێت و گرێمان باپیرە گەورەی پەڕیوەی ئەمدیو بووبێت لەلای ئەوان هەر بیانییە. وا بۆ بیستوپێنج ساڵ دەچێت کێشەی ئەو خێڵە کوردە یەکلا نەبووەتەوە کە ئایا عیراقین یان ئێرانی. عیراق لەسەر ئەوە دەرکردوون کە بەڕەگەز ئێرانین و ڕژێمی کۆنی شاهنشایی ئێران و ئەم ڕژێمە ئاخوندییە موسوڵمانەی ئێستایش بە عیراقییان ناودەبات. نە گەورەکانیان وەک هاووڵاتی ئێرانی مافی کار و هەڵسووڕانیان هەیە، نە منداڵ لە خوێندندا بە باشی دەگەنە پلەی شایستە. کاتێکیش ئەندامانی ئەو خێڵە هەڵدێن بۆ هەندەران مافیان وەک پەنابەرانی میللەتانی تر نابێت چونکە پێناسەیان نادیارە و توانای خۆ ساغکردنەوەیان نییە، ئایا چی لایین و لەبەرچی هەڵهاتوون. ـ « و »

37 ـ F ـ E ـ سەر بە کەرکووک ....

یەکەم کۆشش بۆ لەناوبردنی سەرۆکی کورد ئەوەبوو کە ٢٩ی سیپتەمبەری ١٩٧١ لەبارەگاکەی دۆڵی چۆمانی نزیک بە ڕێگەی هامیلتوندا ئامادەی پێشوازی لەو تاخمە مەلایە بوو کە بەغدا ناردبوونی[38]. کۆششی دووهەمیش ئەوەبوو کە لە ٦ی جولی ١٩٧٢دا نازم گزاری سەۆک دەزگای ئاسایش پلانی بۆ کێشا[39].

جەنراڵ بەکر لە ١٥ی نۆڤەمبەری ١٩٧١دا بە ناوی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە بانگی لە پارتە ڕامیارییەکانی تری کرد تا لەگەڵ بەعس بەرەیەکی نیشتیمانی پێشکەوتنخواز پێک بهێنن، بەڵام بە سەرکردایەتی ڕامیاری ئەو. پارتی دیموکراتی کوردستان، لەلایەکەوە، وەکیەک کردنی دەسەڵاتی ڕامیاری لایەنەکانی بەرەی کرد بە مەرج بۆ بەشداربوونی خۆی، و لەلایەکی ترەوە دەیویست بڕیار دەرکەن بۆ هەڵبژاردنی تەواوی سیستێمێکی پەرلەمانی و چەسپاندنی دەستووری هەمیشەیی (٢٥).

لەهەمان وتارەکەی ڕۆژی ١٥ی نۆڤەمبەریدا، بەکر پێشنیاری کرد ئەنجومەنی نیشتیمانی داهاتوو بە سەد ئەندامەوە دامەزرێت (کە ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ناویان لێبنێت و ناوی بەشەکەی تر بەجێبهێڵن بۆ هاویەشەکانی ئایندەی بەعس).

38 ـ ئەو ڕووداوە لەخودی حاجی ئۆمەراندا بوو نەک لە چۆمان. لەو ڕۆژەدا بەعس شەش مەلای نائاگا لە پلانەکەی تێکەڵ بە هەندێک سیخوڕی ڕاهێنراو کردبوو بۆ ئەو مەبەستە ناردنی بۆ لای مستەفا بارزانی. گشتیانی بە جلوبەرگی پیاوی ئاینی و گوایە نوێنەری موسوڵمانانی شاری بەغدا بوون، تا لە بارزانی بپاڕێنەوە بە مەرجەکانی بەعس قایلبێت و گەلی عیراق لە کارەساتی جەنگێکی تر دوورخاتەوە. بە یەکێک لە مەلاکان گوترابوو کە لە کاتی سوێن و پاڕانەوە لە بارزانی بچێتە پێشەوە و پەنجە بە دوگمەی ئەو "دەنگگر Ricorder"ەدا بنێت کە بەندە بە پشتوێنی ژێر کەواکەیەوە، بەڵام کاتێک مەلای ساویلکە پەنجەی پیداناوە دەستبەجێ تەقیییەوە و پریشک بەشی زۆر لە تاخمەکەی خۆی لناو هۆڵەکە دەکوژێت، بەڵام بارزانی تەنها پریشکێکی بچووک ناوچەوانی زامدار دەکات، و مەلای "حاجی ئۆمەران" کە لەتەنیشت بارزانییەوە دانیشتبوو هیچی بەرناکەویت. ئەوجا پیاوە" جێمس بۆند ئاسا"کانی بەعس (واتە یاوەرانی مەلا) لەدەرەوە دەکەونە خۆیان تا بە ئوتۆمبێلێکی(شۆفرلێتی ئیمپالا، مودێل ٩٦٣) کە دەزگاکانی بەعس لە ژێر هەریەک لەشەش گلۆپی پشتەوەی یەک مووشەکیان توند کردبوو تا جێمس بۆندەکان لە حاجی ئۆمەرانەوە خۆیانی پێ بگەیننە یەکێک لە سەربازگاکانی دەشتی دیانە، بەڵام کوڕانی بارزانی و پێشمەرگە پاسەوانەکان لەیەکێک بەولاوە(کە بۆ بەڵگەی ناپاکی بەعس گلیاندایەوە) نەیانهێشت کەسیان بەساغی دەرچن. پاشان دەرکەوت ئوتۆمبیلەکەیش هینی ئەوە کوڕە کوردە(حەمەی سارۆ) بوو کە ساڵێک لەوەوبەر لاشەکەی بە مردوویی لەسەر ڕێگەی دیلتاوای خوار بەغدا دۆزرایەوە، بەڵام ئوتۆمبیلەکەی تا ئەوڕۆژە بێ سەروشوێن بوو. « و »

39 ـ دەزگای سیخوڕی بەغدا لاوێکی دانیشتووی خوارووی ڕۆژئاوای کوردستان(سوریا)ی بەناوی "ئیبراهیم گاباری" بۆ ئەو مەبەستە ڕاهێنا تا بەشێوەی ڕۆژنامەنووس بچێتە پێش و لەکاتی وتووێژدا جانتا دیپلۆماسیە مین کراوەکەی لەڕووی بارزانیدا بتەقێنێتەوە، بەڵام هەر کە نازم گزار ئەو کارەی پێ ڕاسپارد تاکو ڕۆژی ئەنجامدان، ئەو هەنگاو بە هەنگاو سەیدا "سالح یوسفی" (ئەندامی نوسینگەی ڕامیاری پارتی دیموکراتی کوردستان و لێپرسراوی لقی یەکی بەغدا)ی لەو پلانە ئاگادار دەکرد. سەرئەنجام ئیبراهیم گاباری لە ڕێکەوتەی سەرەوەدا بەخۆی و جانتاوە ڕوویکردە بارەگای بارزانی و لەوێ سوپاس و خەڵات کرا و ڕووڕەشی بۆ گزار و سەرکردایەتی بەعس مایەوە.« و »

پاش چەند ڕۆژێک مستەفا بارزانی ناوی نماینده‌کانی خۆیانی لادا، و سەرلەنوێ دووپاتی کردەوە کە "ڕەنگی کوردێتی" پارێزگای کەرکووک هەرگیز لە گۆڕین نایەت و بەعارەب کردنی ئەوی لەلایەن "مشتێک کاربەدەستی بەغدا"وە تاوانبار کرد. هەروەها بە "ناڕەوایی ڕژێم" و ئەو" باری ئەشکەنجەیەی کۆمۆنیستانی عیراقی تێیکەوتووە" تووڕەبوو و گوتی؛" دەرگا دەکەمەوە بۆ گشت ئەو کەسانەی پەنامان بۆ دێنن"(٢٦).

ئەوە لەڕاستیدا ئاماژەبوو بۆ پەنادان بە کۆمۆنیستان، چونکە لە ساڵی ١٩٦٣وە نەتەنها ببوون بە داڵدە بۆ سەرکردە و ئەفسەرەکانی پارتی کۆمۆنیستی عیراقی هەڵهاتوو لەدەست قەسابخانەکەی بەعس، بەڵکوو تەنانەت مستەفا بارزانی ماوەی دابوون چەند کەرتێکی چەکدار پێکبهێنن. هەرچەندە ئەو گرۆ کۆمۆنیستە کورد و عارەبە جەکدارانە بەڕابەری سەرکرایەتییەکەی کورد لەناو ڕیزەکانی لەشکری شۆڕشگێڕی کوردستان(هێزی پێشمەرگە)دا کەم یان زۆر سەربەخۆ بوون، تاکو ڕێکەوتننامەی ١١ی مارسی ١٩٧٠ ئەو گرۆ چەکدارانە لە جەنگدا مانەوە. ئەوجا پارتی بەعس لە پارتی کۆمۆنیستی عیراقی خواست لەگەڵیدا "بەرەی نیشتیمانی پێشکەوتنخواز" پێکبهێنێت، و پارتی کۆمۆنیستی عیراق ئەوەی پەسەند کرد.

هەر لەسەرەتای ساڵی ١٩٧٢وە بەرەبەرە ناکۆکی لە نێوان پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتی کۆمۆنیستی عیراق دەردەکەوت، ئەوەبوو ١٧ی جولی ١٩٧٣، واتە لە"یادی ساڵڕۆژی شۆڕش"ی بەعسدا "بەرەی نیشتیمانی پێشکەوتنخواز" بە سەرکردایەتی ڕامیاری پارتی بەعس پێکهات، و پارتی کۆمۆنیستی عیراق (کۆمیتەی ناوەندی) تێکەڵ بەو بەرەیە بوو شانبەشانی پارتێک بەناوی دیموکراتی کوردستانی «لەپارتی» دابڕاو بەسەرۆکایەتی عەزیز عەقراوی "کە پاش ئەوە کرا بە شالیاری وڵات". لە پاداشتی جوونە ناو بەرەوە جانتایەکی کابینە بەخەڵات بەر پارتی کۆمۆنیستی عیراق کەوت، و پاشان بۆیان کرد بە دوو شالیار کە هیچیان دەسەڵاتی بڕیاردانیان نەبوو. پێویستە ئەوەیش بخەینە ڕوو ئەو کارە بوە هۆی دووبەرەکی نێو ڕیزەکانی پارتی کۆمۆنیستی عیراق؛ زۆر لەوانەی لەگەڵ ڕەوشی سۆڤێت بوون لەو پارتەدا بەناوی "سەرکردایەتی ناوەندی"ییەوە لایەنی پارتی دیموکراتی کوردستانی گرت[40].

ئەو هەڵوێست گۆڕینە کاری نەکردە سەر پەیوەندی نێوان سەرکدایەتی شۆڕشی کورد و تاران (بێگومان باسکردنی ئەوبارەمان ئەوە ناگەێنێت کە هەڵوێستی پارتی دیموکراتی کوردستان مایەی ڕەخنە نییە). دەمێک بوو پارتی کۆمۆنیستی عیراقی ئاگای لەو پەیوەندیە هەبوو، چونکە جەنگاوەری ئەوان لە کوردستاندا شانبەشانی پارتی دیموکراتی کوردستان دەجەنگین و بریندارى

40 ـ F و E ـ زۆربەی لەگەڵ ڕەوشی سۆڤێت بوو، واتە هێڵی "کۆمیتەی ناوەندی" بوو بە لایەنگیری بەعس، و ئەوانەی لەسەر ڕەوشی چین بوون، ناونرا "سەرۆکایەتی ناوەندی" هەر بە لایەنگیری پارتی دیموکراتی کوردستان مایەوە.

41 ـ F و E ـ نۆڤەمبەری ١٩٧٣ ....

www.koskikurd.com

قورسی هەردوولا وەک یەک دەبران بۆ ئێران و لە بیمارستانەکانی تاران بەهەمان شێوەی هەڤالانی پارتی دیموکراتی کوردستان چاودێری دەکران.

یەکێتی سۆڤێت لە ٩ی ئەپریلی ١٩٧٢دا "بەیمانی هاوکاری و دۆستایەتی" لەگەڵ ئێران مۆرکرد. ساڵی ١٩٧٣[41] چەکدارەکانی پارتی کۆمۆنیستی عیراق(کۆمیتەی ناوەندی) کە لەکوردستان هێشتا لەناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی لەشکری شۆڕشگێڕی کوردستان مابوون ڕووی چەکیان کردە ئەو پێشمەرگانەی تا ئەوڕۆژە هاوپەیمانیان بوون، بەتایبەتی لە دەربەندیخان. ئەو ڕووداوە بە دووجۆر دەگێڕنەوە: لەلایەکەوە پارتی دیموکراتی کوردستان تاوانی ئەو کارە دەخاتە ئەستۆی کۆمیتەی ناوەندی پارتی کۆمۆنیستی عیراق کەگوایە ماوەیەکی کەم پێش کارەساتەکە یارمەتی و تەقەمەنی ڕژێمی پێگەیشتبوو. ئەوی دواییش سوێند دەخۆن کە ئەوان کەوتبوونە ژێر ئەشکەنجە و هێرشیش کراوەتە سەریان[42].

کە کەرتەکانی کۆمیتەی ناوەندی پارتی کۆمۆنیستی عیراق لەهێزی پێشمەرگەی پارتی دیموکراتی کوردستان هەڵگەڕانەوە، ئەمانی دوایی لە ناوچەی دەربەندیخانیان دەرکردن و تا ناو سەربازگاکانی ڕژێم هەڵیانبڕین، ئەوەبوو لە نێوان دیسەمبەری ١٩٧٣ تا فەبریوەری ١٩٧٤ پارتە کۆمۆنیستەکانی جیهان پارتی دیموکراتی کوردستانیان دایە بەر هێرشی ڕەخنە و تاوانباریان دەکردن بەوەی لە کوردستاندا کۆمۆنیست قەلاچۆ دەکەن[٢٧].

ئەو بەڵێنانەی بەعس دای بە بزووتنەوەی کوردی، لە قۆناغی سیستێم گۆڕیندا بەڕاستی نەبیردنەسەر، و بێگومان هەڵگەڕانەوەی کۆمیتەی ناوەندی پارتی کۆمۆنیستی عیراقیش لە ناوبراوی پاشین هەر بەزۆری ئەوان بوو. گشت چەکی بەغدایش "بەداخەوە" سۆڤێتی بوون. باشە لەوتۆ بارودۆخ و بە ئاشکرا نزیک ـ بوونەوەی هەڕەشەی جەنگدا لە درێژەپێدانی دۆستایەتی بارزانی و تاران بەولاوە جی ڕێگەیەکی تری هەبوو؟ یان دەشێت بزووتنەوەی کوردی زۆری پەلە

41 ـ F و E ـ نۆڤەمبەری ١٩٧٣ ....

42 ـ F و E ـ گومان لەوەدا نییە کە لەوکاتەوە پەیمانی بەرەیان لەگەڵ بەعس مۆرکرد و بەڵێنی دوو کورسی کابینەیان وەرگرت، ئەندامانی کارای سەربە کۆمیتەی ناوەندی پارتی کۆمۆنیست بێلەوەی کەس ڕێگەیان لێبگرێت بەرەبەرە لەناوچە ڕزگارکراوەکانی کوردستان بزردەبوون و لەشارە کوردیەکانی ژێر دەسەڵاتی بەعسدا سەریان هەڵدەدا(تا ڕۆژی پێکدادان گشت ئەوانەی دەرباز‌بوون) و لە جنارە، دەربەندیخان، سلێمانی، دووزخورماتو، بانیخێلان و زۆر شوێنی تر بە سەرپەرشتی دەزگا سیخوڕییەکەی بەعس بنکەیان بۆ کرایەوە بۆ کرایەوە (میللەت ناوینابوون: مۆڵگا) و مووچەی مانگانە بۆ چەکدارەکانیان بڕایەوە. هێرشی بەروودوایان هەر ئەو کەلەسەرەوە باسکرا، لە دوو قۆڵی دووزخورماتو و کفری ـ دەربەندیخان و زەڕایەنەوە ڕوویانکردە سەر بنکەکانی پێشمەرگە لەقەرەداغ. ئەوان وایان دەزانی زۆر زوو بەڵێنەکەی سەرکردایەتیان بۆ بەعس دەهێننەدی: بەوەی نیشتیمانپەروەر و ڕۆشنبیرانی کوردستان چیتر باوەڕیان بەپارتی نەماوە و گشتیان بەلای ئەماندا لادەدەن و ئەمان دەتوانن بەماوەیەکی کەم پارتی دیموکراتی کوردستان لەو هەرێمە دەربەڕێنن و جەماوەری کورد دەکێشنە ژێر ڕکێفی بەرەکەیانەوە. ئەوەی شایانی باسبێت، لەو هێرشەدا تەنانەت دوو هەفتەیش خۆیان بۆ نەگیرا ـ « و »

کردبێت لە بەرپەرچدانەوەی ئەو تەندەری چوونە ناو بەرەی نیشتیمانییەوە "بە سەرکردایەتی بەعسی" پێشکەوتنخواز؟ بابڵێین وابوو، ئەی دەبێت پاش ئەو زۆر خێرا تەشەنە کردنەی بەعارەب « و بەعس»کردن هیچ ڕێگەچارەیەکی تربیان بۆ مابێتەوە؟

قرچۆک و مۆنۆپۆل کردنی ئابووری کوردستان

بەعس دەیەوێت هەڵوێستی دەستگرتن بەسەر ئابووری کورد و بیری ڕەگەزپەرستانەیی خۆی بە دەربڕینی ڕواڵەتی پێشکەوتنخوازی بشارێتەوە. پارتی دیموکراتی کوردستان دوو بەڵگەنامەی بڵاوکردەوە ناوەڕۆکیان گرنگی زۆر دەنوێنن. بەڵگەنامەی یەکەم "گەیاندنی کێشەی کورد بە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان" کە ٦ی جونی ١٩٧٤ خرایە بەردەستی سەرۆکی گشتی ئەو ڕێکخراوە. ئەوی دووهەم نامیلکەیەکی بچووکە سەبارەت بە "لێکۆڵینەوە لەسەر کێشەی کوردی عیراق"ی ئاراستەکراو بۆ کۆنگرەی مافی کەمە نەتەوەییەکان، کە لە نێوان ٢٥ی جۆنی تا ٨ی جولی ١٩٧٨ لە شاری ئۆهرید (یۆگسلاڤیا) بەسترا[٢٨].

ئەو دوو بەڵگەنامەیە لەو ڕەوشە ڕەگەزپەرستانەییەی ڕژێم دەدوێت کە لە قۆناغی سیستێم گۆڕیندا بەگوێرەی پلانی داڕێژراو کوردی "بەدزییەوە تیرۆر" دەکرد، هەروەک بەڵگەنامەی یەکەم وێنەی ٣٥ ڕووداوی سەخت نیشان دەدات کە ڕژێم لەنێوان ٩ی[43] جۆنی ١٩٦٣تا ٨ ی مایسی ١٩٧٥ دژ بە هاوولاتییانی ئاسایی ئەنجامداوە. بۆ نموونە دوان لەوانە ڕووندەکاتەوە کە ڕۆژی ١٩ی ئۆگوستی ١٩٦٩ لەئەنجامی هێرشێکی سپای عیراق بۆ سەر گوندی "داکان"ی سەر بە ناوچەی "سلێمانی[44]" کە دەکەوێتە ٣٠ یان ٤٠ کیلۆمەر سەرووی مووسڵ، و ٦٧ منداڵ و ژن و پیری کە بریتیبوون لە گشت دانیشتوانی گوند خۆیان خنیبووە ناو ئەشکەوتێکەوە (ئەو نێرینانەی دەستیان چەکی گرتبێت هەڵهاتن بۆ ناو پێشمەرگە)، ئەوجا سەرباز داریان لەبەر ئەشکەوتەکەدا هەڵچنی وگرپیان تێبەردا، تاکە یەک کەس لەو کوردانە بەزیندووی دەرنەچوو. مانگی سیپتەمبەری١٩٦٩یش تانگی ئەوان گوندی "صوریا"ی ناوچەی زاخۆی گەمارۆدا و بەگوللە تۆپ تەختیان کرد، گشت ئەو دانیشتوانەی لەوێدا کوژران دیانی سەر بە کەنیشتی کلدانی بوون. ئەگەرچی ئەوە لەلایەکەوە تۆقاندن بوو، وەکتریش سزا بوو بۆ ئەو دیانانەی لە کوردستاندا وەک هاوولاتی موسوڵمان و یەزیدی هاوکاری شۆڕشیان دەکرد.

نایەکسانی لە زەمینەی فێرگەدا ئامۆژگاکانیشی گرتبووەوە. ١٣ی سیپتەمبەری ١٩٧١ لە پارێزگای بەسرای عارەبیدا لەناو گشت هەزار کەسدا ١٢٠ خوێندکار چوەتە بەر خوێندن، بەڵام لەپارێزگای هەولێر کە پڕ و بەبەرهەمە تەنها ٧٠ خوێندکار بوو. لەگشت زانکۆ جۆربەجۆرەکانی

43 ـ E ـ هەمانە. و F ـ ... ١٩ی جونی ٩٦٣ ... .

44 ـF ـ سەر بەشێخان .... و E ـ سەر بە شێخان، لە سەرووی مووسڵ بە ٢٥ میل ....

www.koskikurd.com

عیراق، بە زانکۆی سلێمانیشەوە ڕێژەی خوێندکارانی کوردستان بۆ ساڵی ٩٧٠ـ ٩٧١ نەگەیشتە ٦.٤٪، و ساڵی ٩٧١ ـ ٩٧٢ بە ٦.١٪[45]. لە ١١ی مارسەوە تا ٣١ی دیسەمبەری ١٩٧٠ پتر لە ١٠٠[46] دەزگای خوێندن (ئەگەرچی عارەبیش بوون) لە پارێزگای دهۆک و شارۆچکە کوردییەکانی پارێزگای نەینەوا داخرا. کەساڵی١٩٧١ خوێندگەی کوردی لەخانەقین کرایەوە، ڕژێم فشاری خستە سەر کەسوکاری خوێندکارانی کورد و هەروەها زۆربان ئازاری خوێندکار دەدرا تا ئەو ڕادەیەی پتر لە ٤٠٠ خوێندکار خوێندگەی کوردی جێهێلێت و خویان گواستەوە بۆ خوێندگە عارەبییەکان. لەنێو ئەوانەی دەنێردرانە دەرەوەی عیراق بۆ خوێندن ٣ ـ ٤٪یان بەڕەگەز کوردبوون. مەگەر چۆنها ڕێژەی خوێندکاری کورد لەکۆلیجی سپا و کۆلیجی پۆلیسدا گەیشتبێتە ٢٪، بەڵام کۆلیجی "ئەرکان" ئەوە ئەفسەری کورد هەر وەرناگرێت. هەڵوێست لەکۆلیجی هێزی ئاسمانیشدا هەر هەمانە، هۆی ئەوەیش ئاشکرایە، چونکە هەر شارۆچکە و گوندی کورد دەبنە نیشانە بۆ فڕۆکەوانی بۆمبهاوێژی عیراقی.

« جوداخوازی تەنانەت نووسینگە بەرزەکانی وڵاتیشی گرتووەتەوە. لەنێو ٥٠٠ دیپلۆماتی پایەبەرزی شالیارگەی دەرەوە کە نزیکەی ٨٠ لەوان باڵیۆز بوون، تەنها دە کوردیان تێدابوو، لەوانەیش تەنها یەکێک گەیشتبووە پلەی باڵیۆز.»[47]

ئەو جوداخوازییە تەنانەت بەخشینی (جنسیەعیراقیە) یشی گرتووەتەوە، چونکە بە هەزاران کورد هەن لە چەند پشتەوە لەعیراقدا دەژین هێشتا ڕژێم قایل نییە پێناسەی هاونیشتیمانێتی عیراقیان بداتێ.

یاسای ژمارە ٦٣ی[48] عیراق بۆ ساڵی١٩٦١ و گونجاندنەکانی پاش ئەو، کەسانی لەهەمان شێوە بەڵام عارەبی پەرپوەی وڵاتە عارەبییەکان بە"بیانی" ناژمێرێت، گەرچی لە مەڕاکشی سەری ئەوسەری جیهانی عارەبیشەوە هاتبن، بەڵام ئەوە لەئاستی پەرپوەی کوردانی لە بەشەکانی کوردستانی تورکیا، سوریا یان ئێرانی دراوسێی عیراقەوە هاتوو نەگونجاوە. فەبریوەری ساڵی ١٩٧٤ یاسایەک لە ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە دەرچوو، بەگشت جۆرێک لە دەزگای گشتیدا کارکردنی خوێندکاری عیراقی خاوەن ژن یان مێردی بیانی قەدەغە دەکات، جا بۆیە ئەو کەسانە ناگرێتەوە کە خاوەن هاوسەری بەڕەگەز عارەبن، بەڵام بەڕەگەز کوردی نا عیراقی دەگرێتەوە.

سەرئەنجام، جوداخوازی باری ئابووریشی گرتەتەوە. لەماوەی چوار ساڵی سیستێم گۆڕیندا، لە

F_45 و E ـ بە ٦.٤٪ ....

F_46 و E ـ .... ١١٠ دەزگا.

47 ـ دیارە عەرەبییەکەبڕگەی نێوان دوو کەوانەی لەچاپ خستووە، بۆیە لەفارسی و ئینگلیزییەکەم وەرگرت« و »

F_48 ـ هەمانە. و E ـ ژمارە ٣٦ ....

٧ تا ١٢٪ بەولاوەی هەرێمی کوردی بەر ئەو بووجەیەی عیراق نەکەوت کە بۆ جێبەجێکردنی پرۆژە دیاریکراوەکان دانرا. لەکۆی سەد و پەنجا پرۆژەی پیشەسازی تەنها چوار بۆ کوردستان بڕیار درا. ئەگەرچی کانەکانی ئاسن کوردستاندان، بەڵام کارگەی ئاسن توانەوە لەعیراقی عارەبی دەکرێتەوە. ئەو نەوت پاڵێوەی لە ١٩٧٠دا بۆ کەرکووک بڕیاردرا، بەخەرجی لە ٢٠٪ بەرزتر لە "حەمام عەلیل"ی عیراقی عارەبی دامەزرا. هەرچی باری ڕێگەوبانیشە ئەوا لەنێو کۆمەڵەکانی کوردەواریدا هەر زۆر نارێکن. وەک شاری هەولێر لەو ڕێگەیە دادەبڕن کە بڕیاربوو لەنێوان کەرکووک و مووسڵدا بکێشرێت، گومان لەوەدا نییە کە بە مەبەستی بەعارەبکردنی ناوچەکە بیبێت. وەکتریش دەیانەوێت بەو پرۆژە ئاودێرییەی بۆ کەرکووک دەرچوو ئاو بگەێننە زەویەکانی خوارووی کەرکووک کە بۆ نیشتەجێکردنی عارەبیان تەرخان کردووە[(٢٩)].

یەکێکیش لە گرفتەکانی تری جوتیاری کورد کێشەی تووتنە کە لە کوردوستان (بەتایبەتی سلێمانی) زۆر دەچێنرێت، و لەشوێنەکانی تری عیراق چاندنی نییە. لەبەر دەسگرتن بەسەر سەنگوسەوای فرۆشتنیدا میری مەرجی ناڕەوای خستووەتە سەر چەند و چۆنێتی پانتایی زەوی و نرخی فرۆشی[49]. بەدەگمەن خودی کوردەکان دەتوانن لە ١٥٪ بەرهەمی تووتنی خاکی خۆیان بخۆن. بەشی زۆر لەو تووتنە لە عیراقی عارەبیدا بەکاردێت، یانیش بە نرخی گران دەینێرن بۆ کوێت و سعوودیە. ئەرێ دەشێت ئەو ڕۆژە بێت کە میری بەلانس و تەرازووی ئەو بارە ڕابگرێت و کەمتر بەرهەمی ناوخۆ داگیرکات؟ لەخۆڕایی نەبوو کە پارتی دیموکراتی کوردستان لە پرۆگرامی ساڵی ١٩٧٠یدا دەیویست ڕێگەچارە بۆ کێشەی تووتن و هەروەها دارستانەکان بدۆزرێتەوە.

ساڵی ١٩٨٠[50] پاش دەرچوونی یاسای ژمارە ٨٠، عیراق پتر دەستی گرت بەسەر ئەو ناوچە نەوتییانەدا کەهێشتا کۆمپانیا بیانییەکان نەوتیان لێ دەرنەهێنابوو، بەتایبەتی کۆمپانی (I.P.C). پێویستە لەوەیش بگەین کە لەهەمان ئەو ساڵەی کۆمپانیای نەوتی نیشتیمانی (عیراق) کرایەوە، بەپێی پرۆتۆکۆلی مۆرکراو لەگەڵ کۆمپانیای (E.R.A.P) سنووری بۆ دیاری کرابوو، تەنانەت تا ئەوکاتەی بەعس لە ١ی جونی ١٩٧٣دا[51] کۆمپانی بیانییەکانی خۆماڵی کرد، ئەوجا ئەوانە سەرفراز بوون، بەڵام بەوجۆرەیش هەر توانییان دەست بەسەر ٦٥٪ی بەرهەمدا بگرن چونکە کۆمپانیاکان ئەو بڕیارەی عیراقیان پشتگوێ خست. « سەرئەنجام کۆمپانیا نەوتییەکان بەو مەرجەی ١ی مارسی ١٩٧٣ عیراق قایل بوون »[52]. کە جەنگی ئۆکتۆبەری ١٩٧٣ی نێوان عارەب و ئیسرائیل هەڵگیرسا، ڕژێمی عیراق بەشی وڵاتە یەکگرتووەکانی

49 ـ تاکە کڕیاری تووتن میری خۆیەتی و جوتیاری کورد بۆی نییە بەبازرگانی بفرۆشێت. تووتنچی یان بازرگانی هەمان هەرێمی کوردستان بە چەند قات گرانتری دەکڕنەوە لەو نرخەی جوتیارە بەمیری دەفرۆشێت. « و »

50 ـ F ـ E ـ ساڵی ١٩٦٤

51 ـ F ـ E ـ ... جونی ١٩٧٢ ....

52 ـ دیارە عەرەبییەکەبڕگەی نێوان دوو کەوانەی لەچاپ خستووە، بۆیە لەفارسی و ئینگلیزییەکەم وەرگرت« و »

www.koskikurd.com

ئەمریکا و هۆڵەندا[53] و کۆمەڵێک لە کۆمپانیاکانی تری کە هەر مابوون خۆماڵی کرد، و بەوجۆرە ٨٥ ٪ی بەرهەمی نەوت کەوتە ژێر دەستی ئەو.

ئەگەرچی پارتی بەعس بە دروشمی"نەوتی عارەب بۆ عارەبە" ئەوەی شاردەوە کە بەشی زۆری ئەو نەوتە هینی کوردە، بەڵام خودی خۆماڵیکردنەکە کارێکی بەجێ بوو و تێیشیدا سەرکەوتن. لێرەدا پرسیارێک دێتە پێش کە ئایا دەسکەوتی ئەو نەوتە چەندبێت، و چەندی لە کانەکانی کوردستانەوە دەردێت و داهات و خەرجی چۆن دەبێت؟ دیارە زۆربەی نەوتی کوردستان لە کانەکانی ناوچەی کەرکووک (کە گرنگترین سەرچاوەی نەوتە بۆ عیراق) و کانەکانی خانەقین دەردێت، و هەروەها لە عێنزالە کەدەکەوێتە باکووری ڕۆژئاوای مووسڵ و نێوان شەنگار و شێخان. ئەو نەوتە بە سێ لوولە بەخاکی سوریادا تێدەپەڕێت و دەگاتە بەندەرەکانی بانیاسی سوری و تەرابلوسی لوبنان. هەرچیش نەوتی کانەکانی ڕومێلە و زوبێری تەنیشت بەسرای عیراقی عارەبییە بە سێ لوولە دەگاتە سەر بەندەری فاو لەسەر کەنداو.

وەک لەساڵی ١٩٦١دا توانای گواستنەوەی ئەو سێ لوولەیەی نەوتی کانەکانی کوردستان دەگەێنێتە دەریای سپی ناوەڕاست پتر بوو لە(٤٠ملیۆن تەن) سێ بۆرییەکەی تری عیراقی عارەبی ساڵانە نزیکەی "١٠ملیۆن تەن" نەوتی خاو دەگەێننە بەندەری فاو[٣٠]. ئەوە لەکاتێکدا وزەی بەرهەمهێنانیان لە ڕادەی ئاسایی بەرزتر کردووە. بەوجۆرەیش هێشتا بەپێی ڕۆژ بەرهەمی نەوتی کانەکانی کوردستان دەگاتە ٨٠ ٪ی نەوتی عیراق، و داهاتی ئەو خۆی دەدات لەسەد ملیۆن جونێهی ئیستەرلینی[54] کە دەبێتە ٦٧ ٪ ی داهاتی گشت وڵات. ئەوە لەهەمان ئەو کاتەدا کە دەسکەوتی فرۆشی نەوت دەکاتە نزیکەی ٩٠ ٪ی گشت بەرهەمی بۆ دەرەوە نێردراو(کە ساڵی ١٩٥٦ کردیە ٩٢ ٪ و ساڵی ١٩٥٧ کردیە ٨٨ ٪). بەوجۆرە داهاتی عیراق تەنها لە بەرهەمی نەوتی کانەکانی کوردستان بۆ ئەوڕۆژە کردوویەتیە نزیکەی ٨٠ ملیۆن جونێهی ئیستەرلینی، کە دەکاتە ٥٣،٦ ٪ی گشت داهات، و "ئەو نەوتەی کورد" دەکاتە ٧٢ ٪ ی کۆی گشت کاڵای نێردراوی وڵات بۆ دەرەوە.

"ڕاپۆرتە ڕامیارییەکەی کۆنگرەی هەشتی سەرکردایەتی هەرێمی عیراقی پارتی بەعسی عارەبی سۆشیالیست" کە ٨ تا ١٢ی جەنیوەری ١٩٧٤ لە بەغدا گیرا دەریخست کە داهاتی نەوت لە ساڵەکانی ١٩٦٩ و ١٩٧٤ نزیکەی سێ قات بووجەی نەتەوەیی بەرزکردووەتەوە. هەمان ڕاپۆرت ڕوونی کردەوە کە بەرزبوونەوەی بووجەی نەتەوەیی عیراق لەنێوان ١٩٧٢ و ١٩٧٤دا لەبری ١٢١٨ ملیۆن دینار خۆیدا لە ٢٥٥٠ ملیۆن دینار. بێگومان بەرزبوونەوەی ئەو نمرەیە لەبەر سەرکردنی نرخی نەوتە، چونکە نرخی یەک بەرمیل نەوتی خاوی ڕەوانەکراو بۆ دەرەوە

53 ـ E و F ـ کۆمە>ەی کۆبەنکیان ....

54 ـ ئینگلیزیەکە جونێهەکانی کردووە بە دۆلار(١ جونێهـ = بەنزیکەی ٢ دۆلار). « و »

لە ٢،٨ دۆلارەوە (بەگوێرەی پێویستی کڕیار) گەیشتە ١١،٥[55] یان ١٢ دۆلار.[٣١]

بەگشتی، کەمتر لە ٣٠ ٪ی سوودی نەوتی عیراق بۆ بووجەی وڵاتە،و بۆ ئەوە بەعس دەڵێت گوایە بەشە زۆرەکەی تری خەرجە بۆ بواری پرۆژە و سەرمایەی کاری بەشە گشتیەکانی وڵات، بەڵام هیچ باسی خەرجی چەک و تەقەمەنی ناکەن.

ئەی دەبێت داهاتی نەوت لە١٩٧٥دا گەیشتبێتە چەند؟ ـ بێگومان لەساڵی ١٩٧٥دا عیراق بەرمیلێک نەوتی خاوی فرۆشتووە بە ١١،٢٥ دۆلار. واتە بەو پێیە کۆی فرۆشی گەیشتووەتە ٢٨٣٤ میلۆن دینار، کە دەکاتە ٩٥٧١ ملیۆن دۆلار. ئەی دەبێت نەوتی دەرهاتوو لەکانەکانی کوردستان بۆ ساڵەکانی ١٩٧٤ و ١٩٧٥ کردبێتیە چەندی بەرهەمی گشت عیراق؟ ـ فاینانشاڵ تایم بۆ ئەوە دەڵێت[٣٢]؛ نزیکەی ٧٠ ٪ی هەر لە کانەکانی کەرکووک دەرهاتووە، و ئەگەر ٥ ٪یش بۆ کانەکانی عێنزالە و خانەقین دانێین ئەوا کۆی بەرهەمی تەنها کانەکانی کوردستان دەکاتە ٧٥ ٪ ئەوە لەکاتێکدا کە بەرهەم لەچاو دە ساڵی پێشووی بەکەم لێکدەینەوە و بەرهەمی کانەکانی بەسرە بە بەرزتر لەبەرچاوگرین. لێرەدا دەتوانی بڵێین کە لە دەسکەوتی نەوتی کوردستانی بۆ دەرەوە نێردراو لەساڵی ١٩٧٤دا کردوویەتییە نزیکەی ٥٧٦٢ ملیۆن دۆلار و ساڵی ١٩٧٥یش ٧١٧٨ ملیۆن دۆلار لەوە خراوەتە سەر بووجەی عیراق.

بێگومان چوار قات سەرکەوتنی نرخی نەوت بووە هۆی سەرکەوتن و بەرەوپێش چوونی بووجەی نەتەوەیی. ساڵی ١٩٧٤ دەرامەتی یەک کەسی عیراقی گەیشتە ٩٧٠ دۆلار[٣٣]. بەڵێ. نەخشەیان بۆ ئاوەدانکردنەوە کێشا، بەڵام سوودی هەر بۆ عیراقی عارەبی بوو. ئەوەی لە بووجەی ساڵانیی ١٩٧٤ و ١٩٧٥ بەر کوردستان کەوت تەنها جەنگ و ماڵوێرانی بوو. هیچ گومان لەوەدا نییە کە دەسکەوتە زۆرەکەی بەروبوومی کوردستان ڕژێمی عیراقی لەخۆ بایی کرد و بوو هۆی هەڵگیرسانەوەی پێنجهەمین جەنگی کوردستان.

لە پرۆژەی ئۆتۆنۆمییەوە بۆ جەنگ

ئەگەرچی نێوان زۆر ئاڵۆزبوو هەر ئەوەی مەبەستی پارتی دیموکراتی کوردستان بوو کێشەی ئۆتۆنۆمی لەگەڵ بەعسدا بەپێی ڕێکەوتننامەکەی ١١ی ئازاری١٩٧٠ چارەسەرکەن. لە١٧ی جەنیوەری ١٩٧٤دا لیژنەی پێکهاتوو لە نوێنەرانی پارتی دیموکراتی کوردستان و لێپرسراوانی ڕژێم لە بەغدا کەوتنە وتووێژ. هەر لەسەرەتاوە ناکۆکیان لەسەر چەند خاڵێکی سەرەکی کەوتە نێویان، لەوانە "دیاریکردنی سنوور و ڕادەی دەسەڵاتی یاسایی دەزگاکانی ئۆتۆنۆمی، ئایندەی کەرکووک، هەڵبژاردن، هەڵوێستی بەعارەب کردن، سەربەخۆکردنی بووجەی کوردستان و ڕادەی بەشی لە داهاتی نەوتی کوردستان".

55 ـ F ـ گەیشتە ١١،٢ یان ١٢ دۆلار. و E ـ گەیشتە ١١،٢٥ یان ١٢ دۆلار.

www.koskikurd.com

تا ئەو ڕۆژەی بەعس ڕایگرت، وتوویژ هەر لە بازنگەی بەتاڵدا هەڵدەسوورا. پارتی دیموکراتی کوردستان لە ٢٢ی[56] فەبریوەریدا لیژنەیەکی تری بۆ دووبارە وتوویژ ڕەوانەی بەغدا کرد بەڵام ڕژێم پێشوازی لێ نەکردن. سێ ی مارس "بەرەی نیشتیمانی پێشکەوتنخواز" ئاگادارییەکی دەرکرد بەوەی لەماوەیەکی کەمدا ڕژێم دوور لە دەستێوەردانی پارتی دیموکراتی کوردوستان یاسای تایبەت بە ئۆتۆنۆمی دەردەکات (ئەوە سەرپێچی بوو لەڕێکەوتنەکەی ١١ی مارسیان). لە دوا کۆششدا بۆ دوورکەوتنەوە لە جەنگ، ڕۆژی ٨ی مایسی ١٩٧٤ سەدام حوسێن لە بەغدا پێشوازی لە ئیدریس بارزانی کوڕی جەنرال مستەفا کرد. سەددام حوسێن لەو کۆڕەدا دەڵێت[57]: با میری دەرکردنی یاسا یەکلایەنەکەی بۆ ماوەی ساڵێک(تاکو ١١ی مارسی ١٩٧٥) دوابخات چونکە ئەو بارەی تێیدان هەرچەندە ئاڵۆزبێت لە جەنگ چاکترە. بەڵام پێشنیارەکە پەسەند نەکرا و لە ١١ی مارسی ١٩٧٤ دا "ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش"ی پارتی بەعس "یاسای حوکمی زاتی بۆ هەرێمی کوردستان" بڵاوکردەوە[٣٤] . ڕۆژێک پاش ئەوە نووسینگەی ڕامیاری پارتی دیموکراتی کوردستان ڕوونکراوەیەکی لەژێر ناونیشانی " ئاستی پارتی دیموکراتی کوردستان و حوکمی زاتی[٣٥] " بڵاوکردەوە تێیدا پەردەی لەسەر گشت خاڵەکانی باسکراو لەو وتووێژدا هەڵماڵی، بەتایبەت خاڵەکانی هۆی ناکۆکی.

لەکاتی دیاریکردنی سنووری "هەرێمی ئۆتۆنۆمی"دا گرنگترین خاڵی گیر کێشەی دواڕۆژی کەرکووک و هەڵوێستی بەعارەب کردن کەوتە نێوان لایەنەکانی وتوویژ. بەندی ١ ی ڕێکەوتنەکە دەڵێت:

a ـ هەرێمی ئۆتۆنۆمی کوردستان لەم یاسایەدا بە" هەرێم" ناودەبرێت.

b ـ هەرێم ئەو شوێنانە دەگرێتەوە کە زۆر لەدانیشتووانی کوردن، و بەپێی بەندەکانی ڕێکەوتننامەی ١١ی مایس سەرژماردنی گشتی دەبێت بە بنەما بۆ دیاریکردنی سنووری هەرێم. تا سەرژماردنێکی گشتی تر لەسەر سەرژماردنی ساڵی ١٩٥٧ دەڕۆن.

c ـ هەرێم لەچوارچێوەی دەسەلاتی یاسایی و باری پۆلیتیکی و ئابووری کۆماری عیراق پارچەیەکی فرمانداری سەربەخۆ پێکدێنێت. پارێزگاکانی هەرێم بەپێی یاسا دیاری دەکرێن و لەسەر ئەم یاسایەی ئێستا دەڕۆن.

d ـ هەرێم پارچەیەکە لەعیراق. دانیشتوانیشی بەشێکن لە گەلی عیراق.

« e ـ شاری هەولێر دەبێتە پایتەخت بۆ هەرێمی ئۆتۆنۆمی.»[58]

f ـ دامودەزگای سیستێمی ئۆتۆنۆمی بەشێکە لە دەزگاکانی کۆماری عیراق.

وەک خاڵە سەرەکییەکەی بەندی ١٤ لە ڕێکەوتننامەکەی ١١ی مارسی نێوان بەعس و پارتی

56 ـ E ـ هەمانە. و F ـ ٢٧ی فەبریوەری ....

57 ـ F و E ـ ئیدریس بارزانی پێشنیاری بۆ سەددام حوسێن کرد و گوتی ... .

58 ـ لە عەرەبییەکەدا نەبوو ، بۆیە لە ئینگلیزی و فارسییەکەم وەرگرت. ـ « و »

www.koskikurd.com

دیموکراتی کوردستان ئەوەبوو کەسەرژماردنی گشتی ببێت بە بنەما بۆ دیاریکردنی سنووری دەسەلاتی هەرێمی ئۆتۆنۆمی. دەبوو سەرژماردن بکەوێتە پێش دیاریکردنی سنووری دەسەلات، ئەگینا دیاریکردنی سنوور بەبێ سەرژماردن کارێکی ناڕەوایە، بەڵام بێ چەندوچوون بەعس لە ١١ی مارسی ١٩٧٤دا هەر بەو پێیە گەیاندیە ئەنجام کە خۆی دەیویست. ئەو هەڵوێستە بەتەواوی پێچەوانە بوو لەگەڵ بەندی سێ لە بەشە نهێنیەکەی ١١ی مارس کە بڕیاربوو سەرژماردن لە ماوەیکی ئەوپەڕی ١١ی مارسی ١٩٧١دا ببێت. پارتی دیموکراتی کوردستان ئەم خالانەی خوارەوەی بۆ بەخشینی باری ڕەوا بە سەرژماردنەکە پێشنیارکرد.

أ ـ گشت ئەو کوردانەی لە١٩٦١ بەدواوە دەرکران ودوورخرانەوە بگەڕێنەوە بۆ ناوچەکانی خۆیان و سەرژماردنیان لەوێبێت.

ب ـ ئەو بەشە فرمانداریيانەی ڕژێم پاش ڕێکەوتننامەی ١١ی مارس بە مەبەستی تەسک کردنەوەی هەرێمەکەی ئۆتۆنۆمی کردوونیەتەوە، لە سەرژماردن بەدەر بکرێن.

ج ـ ئەو فێڵە هەڵوەشێتەوە کە بە مەبەستی بەعارەبکردن گێڕایان و باری ڕەگەزی کۆمەلانی گەلیان پێ چەواشەکرد.

د ـ بۆئەوەی بارووددۆخ بۆ هەڵبژاردن گونجاوکەن، ناوچەکانی پارێزگای کەرکووک و ئەو ناوچانەی لە پارێزگاکانی نەینەوا و دیالە بوونەتە هۆی ناکۆکی، با پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتی بەعس" بە فەرمانداری هاوبەش" بەڕێوەی بەرن.

و ـ سەرئەنجام، سەرژماردن بە سەرپەرشتکاری میری و پارتی دیموکراتی کوردستان ئەنجام بدرێت.

سەرەتا میری قایل بوو بە پێشنیاری فەرمانداری هاوبەش بۆ پارێزگای کەرکووک و فەرمانداریەکانی خانەقین و شەنگار، بەڵام پاشان سەژماردنەکەی هەڵسەپارد بۆ ماوەیەکی نادیار و هێچ هەنگاوی نەنا بۆ هاوبەش کردنی فەرمان لەو ناوچانەی ناکۆکبوون لەسەری، و هەلوێستی بەرانبەر بە "هاوولاتی کورد و تورکومانی کەکووک" هەر ڕەگەزپەرستانەبوو. میری لەکاتی وتووێژەکەی جەنیوەری ١٩٧٤دا نیازی خۆی ئاشکرا کرد کە لەکۆی شەش ناوچەی کوردنشینی کەرکووک واز لە دوان دەهێنێت، کە ئەویش شارۆچکەکانی چەمچەماڵ و کەلاری نزیک بە سلێمانی بوون، بەڵام هەرگیز دەسهەڵگر نەبوو لە شارۆچکە کوردنشینەکانی پارێزگای نەینەوا و دیالە.

سنوورە دیاریکراوەکەی بەعس کە ئەوڕۆژە بەزۆر سەپاندی بەسەر هەرێمدا هەر پارێزگاکانی سلێمانی، هەولێر و دهۆکی گرتەوە کە پانتایی دەگاتە ٣٧٠٦٢ کم^2 لەکۆی ٧٤ ٠٠٠ کم^{2}ی پانتایی گشت کوردستان[59].

59 ـ E ـ ١٤.٤٥٤ میل٢ لەکۆی ٢٩.٠٠٠ میل٢.

لەکاتی وتووێژدا پارتی دیموکراتی کوردستان هەر سووربوو لەسەر ئەوەی بەشە بووجەی " هەرێمی ئۆتۆنۆمی" بەگوێرەی ڕێژەی دانیشتوانی کوردستانبێت بەرانبەر بە دانیشتووانی گشت کۆمار، و ئەوبەشە لەبووجەی گشتی وڵات و بووجەی نەتەوەیی بۆ ئاوەدانکردنەوە دەرچێت (واتە بە داهاتی نەوتیشەوە). لێرەدا دیاریکردنی بەشی کورد لە بووچەی پاش لادانی خەرج بۆ سوپا و پرۆژەی ئەو لایەنە گشتییانەی سوودیان هەیە بۆ نەتەوە، نەرمی داخوازییەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان دەسەلمێنن. ئەوجا میری داخوازییەکانی پارتی دیموکراتی کوردستانی پشتگوێخست و هەر ویستی دیاریکردنی بووجەی هەرێم لەژێر دەسەڵاتی خۆیدابێت.

خاڵێکی تری هۆی ناکۆکی کێشەی ڕەوا و یاسایی بوونی فەرمانی دەزگا و دەستووری بوونی یاساکان بوو. ئەوەی بەعس دەیویست ئەوەبوو کە دەسەڵاتی دەستووری دەزگاکانی هەرێمی ئۆتۆنۆمی بکەوێتە ژێر چاودێری دادگای توێژانەوەی تایبەت و هەر خۆی سەرۆک و ئەندامانی بۆ دیاریکات. پێکبێت لە یەک لیژنەی هاوبەش نیوەیان سەرکردایەتی ئەنجومەنی یاسارشتی کوردستان دیاریکات و نیوەکەی تر ئەنجومەنی یاسارشتی عیراقەوە.[60]

بەعس ناقایلبوو بە گشت جۆرە پێشنیارێکی زەمینە خۆشکەر بۆ بەڕاستی بەشدارکردنی نمایندەی کورد لە ئەنجومەنی یاسارشتی عیراقدا. ئەوەی پارتی دیموکراتی کوردستان دەیویست ئەوەبوو کە ئەنجومەنی نیشتیمانی عیراق لە١١ی مارسی ١٩٧٤وە تاماوەی شەش مانگ بە هەڵبژارنێکی ئازاد دیاریکرێت، ئەویش بە مەرجێک ئەرک و دەسەڵاتی بە گشت میللەتی کۆمارەوەبێت و بەوە کۆتایی بهێنن بە"خولی سیستێم گۆڕان". ڕژێم بەوە قایل نەبوو، چونکە ئەوی ئەودەیویست تەنها ئەنجومەنێکی عیراقی خاوەن دەسەڵاتی باسنوور بوو بە سەرپەرشتکاری ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی کە خودی بەعسە.

ڕژێم قایل نەبوو پۆلیس و هێزەکانی ئاسایش بخاتە ژێر دەسەڵاتی دەزگاکانی هەرێم، وکاروباری خۆماڵیکردن و کاروباری پێناسە و دەزگا یاساناسیەکانیش هەر بە هەمان شێوە. هەروەها ڕژێم قایل نەبوو هیچ جۆرە کاروبارێکی ئاودێری و پیشەسازی بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی دەزگا تایبەتییەکانی هەرێم.

لەکۆی هەشتا ئەندام بۆ ئەنجومەنی "هەرێمی ئۆتۆنۆمی" کە ناونرا " ئەنجومەنی یاسارشتی" سەرەک کۆماری عیراق شەستی لێ دیاریکردن، و هەرئەو لە ٢٤ی سێپتەمبەری ١٩٧٤دا فەرمانی یەکێکی بۆ سەرۆکایەتی" ئەنجومەنی کارگوزاردن" دەرکرد کە "هاشم عەقراوی" ئەندامی دابڕاو بوو لەپارتی دیموکراتی کوردستان و تا ئەو ڕۆژە شالیاری شارەوانییەکان بوو[٣٦].

60 ـ F و E ـ پێشنیاری پارتی دیموکراتی کوردستان ئەوەبوو ئەو سەرپەرشتکارییە بخرێتە ژێر دەسەڵاتی لیژنەیەکی هاوبەش کە نیوەیان سەرکردایەتی ئەنجومەنی یاسارشتی کوردستان داینێت و نیوەکەی تر لەلایەن سەرۆکی ئەنجومەنی یاسارشتی عیراقەوەبێت، و دادگای توێژانەوە ببێت بەسەرپەرشتکار.

www.koskikurd.com

دیاریکردنی ئەو بۆ سەرۆکایەتی ئەنجومەنی کارگوزاردن لەسەر ڕۆشنایی پاکانەی یەکێک لە سەرکردە کلاسیکەکان بوو کە ناوی بابەکر ئاغای پشدەرییە و هیچکات لە بزووتنەوەی کوردیدا ڕۆڵی ڕامیاری نەبووە. کوردی سێهەم "تەها مەعروف"ی ئەندامی پەرلەمان و کۆنە دیپلۆماسی بوو لەو ڕۆژەدا کرا بە یاریدەری سەرەک کۆماری عیراق.[61]

٥ی ئۆکتۆبەری ١٩٧٤ پەرلەمانی "بەناو، نمایندەی گەلی کورد" لە هەولێری پایتەختی هەرێم یەکەمین کۆنگرەی بەست و لەوێدا تەها مەعروف ئامادەبوو لەبری جەنراڵ بەکری سەرۆکی هەردووک ئەنجومەنی "یاسارشت" و "کارگوزاردن"ی عیراق و بەڕێوەبەری گشتی سەرکردایەتی پارتی بەعسی (پێشڕەوی شۆڕش) لە هەرێمی عیراق. لەلایەکی ترەوە، چەند مانگ پێش ئەو کاتە هێزەکانی کورد و ئەوانی سوپای بەغدا کەوتبوونەوە بگرەوبەردەی جەنگی پێنجهەم لە کوردستان. هەر لەکاتی دوا وتووێژی پارتی دیموکراتی کوردستان و میریدا بوو کە ئەمەی دوایی بە ئاشکرا و بێلەوەی گوێبداتە نرخ و ئەنجام، یان بە هەڵوێستی لایەنەکەی بەرانبەر، بڕیاری جەنگی دا و "لەشکری هەشت"ی لە هەولێر دامەزران و ئەو تەها شەکەرچییەی کرد بە سەرلەشکر کە ناوبانگی خوێنڕێژی لە جەنگەکانی ساڵی ١٩٦٣دا دەکرد.

پاش دەرکردنی کۆمەڵێک تەکنیکی و کرێکار لە کۆمپانیای نەوت، بەزۆر و بە ڕۆژی ڕووناک چوارسەد خێزانیان لەشاری کەرکووک و گوندەکانی نزیکیان دەرکرد بۆ شوێنی نادیار. هەروەک لە ٢١ی فەبریوەریدا کوردەکانی کفری "شاری کورد و تورک نشین"ی سەر بەپارێزگای کەرکووکیان دووچاری هەمان چارەنووس کرد. پاشانیش خانووی ئەوکەسانەیان بە شۆڤڵ تەختکرد[62]. لەهامان ئەو کاتەدا ڕژێم ڕۆژنامەی کوردی "برایەتی" کردەوە[63]. فەرمانی ژمارە ١٧٦ی ئەنجومەنی

61 ـ لەبەر هەندێک لێکنەچوون، لێرەدا دەقی فارسی و ئینگلیزییەکە دەنووسمەوە ـ « و »
لە بنەڕەتدا سەرەک کۆمارەی عیراق ٧٢ کەسی لەکۆی ٨٠ ئەندامانی ئەنجومەنی بەناو یاسارشتی هەرێمی " حوکمی زاتی " دانا. "هاشم عەقراوی" یەکێک بوو لە ئەندامانی دابڕاو لە پارتی دیموکراتی کوردستان، لەکاتێکدا شالیاری کاروباری هەرێمی ئۆتۆنۆمی بوو، سەرۆکایەتی"ئەنجومەنی کارگوزاری"شی پێ سپێردرا. ئەوەی کرا بە سەرۆکی ئەنجومەنی یاسارشتی ناوی " بابەکر ئاغا پشدەری"یە، یەکێکە لەسەرۆک خێڵە کلاسیکییەکان و هیچکات ڕۆڵی ڕامیاری لە بزووتنەوەی کوردیدا نەبووە. کوردی سێهەمیش، واتە "تەها محێدین مەعروف" کە کۆنە دیپلۆماتی بێ لایەنە کرا بە یاریدەری سەرەک کۆماری عیراق.

62 ـ ئەوەی من ئاگاداری بووبێتم، لەشاری کەرکووکدا میری دەستی دەگرت بەسەر خانووی گشت ئەو کەسانە و هەروەها خانووی کەسانی هەڵهاتوو، و("بەناوی مەزادەوە" بە پارەیەکی یەکجار کەم، کە نەیکردووەتە ٢٥ ٪ نرخی خۆی) دەیدا بە خێزانێکی عەرەب. کۆتایی ئەو شانۆگەرییە بەوە دەگەیشت کە گوایە(ئەو خێزانانە کەمدەرامەتن و دەبێت ڕژێم پارەی خانووەکەیان بۆ بدات ئەوجا لەسەریان تاپۆ دەکردن). لەناوەندی هەشتاکاندا منداڵ و ژن و پیری زۆریان لەشار و گوندەکانی کەرکووکەوە بێ پۆشاک و کەرەستەی خەو دەیانخستنە ناو لۆری و لەسەر جادەی (سلێمانی ـ دووکان)ی بەرانبەر بە سورداش کە سنووری دەسەڵاتی لەشکری کورد بوو دایدەگرتن و پێیان دەگوتن؛ فەرموون بچن بۆلای کەسەکانتان تا بتانحەوێننەوە. ـ « و »

63 ـ F و E ـ داخست.

سەرکردایەتی شۆڕش لەڕۆژی ٢٤ی فەبریوەریدا ڕوونیکردەوە کە؛ ئەو ڕێکخراوەی بەشداری کۆڕی "بەرەی نیشتیمانی پێشکەوتن خواز" ناکات، قەدەغەی دەکەن. لەپلەی یەکەمدا مەبەستیان پارتی دیموکراتی کوردستان بوو، پاشانیش پارتی کۆمۆنیستی عیراق (سەرکردایەتی ناوەندی)، و باڵە چەپەکەی بەعسی عیراق کە پەنان برد بۆ دیمەشق.

لە ١١ی مارسدا میری پانزە ڕۆژی بۆ مستەفا بارزانی دانا تێیدا یاسای ژمارە ٣٣ پەسەند بکات، بەڵام ڕادیۆی "دەنگی کوردستان" بەرپەرچی ئەو هەڕەشەیەی بڵاوکردەوە و دەریبڕی کە "گەلی کورد تا بەدیهێنانی دوا ئامانجی نەتەوەیی دەجەنگێت". پاش بەسەرچوونی ئەو ماوەیە لەڕۆژی ٢٦ی مارسدا تێکهەڵچوونی سەخت ڕوویدا ئەگەرچی هێشتا پێداویستییەکانی هێرش بە باشی نەگەیشتبوە سوپای عیراق. لە ١١ی مارسەوە تا ١٥ی ئەپریل هەستی نیشتیمانپەروەری پاڵینا بە نزیکەی ١٠٠.٠٠٠ کوردەوە کاروپیشە و خانو و دارایی خۆیان لە شارە کوردیەکانی بندەستی لەشکری بەعس و ئەو شوێنەی مەترسی داگیرکردنی لێدەکرا بەجێبهێڵن و ڕووبکەنە ناوچە ڕزگارکراوەکان، و هاتنە سەر ئەو کۆمەڵەی ژمارەیان خۆی دەدا لە یەک ملیۆن و نیو. زۆر لەوانە بەشداری چوار جەنگەکەی پێشووی کوردستان نەبوون. هەندێک هۆشیار و ڕۆشنبیری کۆمەڵ چاویان لەو پێنج شالیارە کرد کە کابینەی عیراقیان جێهێت و خۆیان گەیاندە سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان کە لە دۆڵی چۆمان[٣٧] بوو. ئەوجاجەنگی پێنجهەمی کوردستان هەڵگیرسا.

جەنگی پێنجهەم لە کوردستان

بەدرێژایی قۆناغی جەنگ ڕژێمی بەعس تاکە یەک تاویش هەڵوێستی بەعارەبکردنی نەخستەلاوە. ناوچە نزیکەکانی "بادینانی ئازاد"ی وەک شێخان تۆپ باران کرد و لەناوچەکانی زومار، دەشتی کەرکووک و شەنگار تاکتیکی تایبەتی بەکارهێنا. هەزاران دیهاتی بەکۆمەڵ لەچنگ دڕندەیی پۆلیس و فشاری سەرباز هەڵهاتن و ڕوویانکردە بادینانی سەرووی نزیک بە ئەحمەدی[64] و دۆڵی چۆمان، ڕۆژبەڕۆژ لێشاوی مرۆڤ هەندە زۆر دەبوو ناچار سەرکردایەتی لەشکری کورد بەیارمەتی شێروخورشیدی سووری ئێرانی پۆلپۆل ئاودیوی ئێرانی دەکردن. ئەوە بوە سەرەتا بۆ کێشەی پەنابەرانی کورد لە ئێران.

لەسەر خواستی ئێمە لیژنەیەکی سەربە نووسینگەی پاریس بۆ ڕێکخراوی مافی مرۆڤی جیهانی پێکهات لە پارێزەران؛ پاتریک بۆدوان و خاتو میتری مینیون، و نووسەری فرەنسی دومۆنیک ئەید[65]، لەو ڕێگەیەی حاجی ئۆمەران کە پێی دەڵێن "ڕێگەی هامیلتۆن" و نزیکە بە

64 ـ F و E ـ ئامیدی.

65 ـ F و E ـ ... لە ٣١ی ئۆکتۆبەرەوە تاکو ١١ی نۆڤەمبەری ١٩٧٤ سەردانی دۆڵی چۆمانیان کرد، ئەو >>>>

مەرزی ئێران گەیشتنە کوردستان. ئەو لیژنەیە سەردانی دۆڵی چۆمانی کرد، و ئەم تێبینییانەی لە ڕاپۆرتیکدا دەربڕی:

"دیمەنی جەنگ لەنزیک سنوورەوە بەچاو دەبینرێ. هەر لەو دۆڵەدا کە پێی دەڵێن مەرز شوێنێک بۆ پەنابەران کراوەتەوە نزیکەی ٢٥.٠٠٠ کەسی تێدایە. لەبەر نارێکی و بێکەرەستەیی ناکرێت ناوی ئۆردوگای لێبنێین. لە ڕووتەنییەکی ئەمدیواودیوی ڕێگەکەدا لێرەو لەوێ بەکەلوپەلی وەک پەڕۆ و پەتۆ دەواریان هەڵداوە. وەرز سارد و بە باوبارانە. بەوە دڵیان خۆشە و بەفر نابارێت. زۆر ساڵ لەو وەرزەدا ئەو شوێنە بێ بەفر نییە. هەندێک لەو مرۆ زەبوونانە لە شار و گوندی بادینانی سەرووەوە هاتوون، جاروایە بەحەفتە[66] چاو دەبڕنە ڕێی یەکێک لەو حەوت لۆرییەی شێروخورشیدی سووری ئێران تا بیانگوێزێتەوە بۆ ئۆردوگایەک لەدیوی ئێرانی نزیک بە سنوور. ئەو گۆڕستانە نوێیەی لە نزیک ئۆردوگاکەوە کراوەتەوە ڕۆژ لەدوای ڕۆژ پانوبەرینتر دەبێت چونکە لەبەرەبەیانی گشت ڕۆژێکدا دە تا سێ مردو کەزۆربان منداڵ و پیرن لەوێ دەنێژن. شەوانی ماوەی چاوەڕوانی، شەکەتی، بێهێزی، کەمخۆراکی و سەرما ئەوان دەکوژێت".

ئەو کۆچی بەکۆمەڵە لە ئەنجامی ئابڵوقە ئابوورییەکەی سەددام حوسێن بوو کە خستییە سەر کوردستان. لەسەر خواستی ئێمە تیپێکی پێکهاتوو لو سێ پزیشکی فرەنسی؛ دوکتۆر جاک پیریس، بیرنارد کوشنەر و ماکس ریکامێ سەر بە ڕێکخراوی (پزیشکانی بێ سنوور) هاتە کوردستان، و سەریاندا لە دۆڵی چۆمان و بەرەو قوولاییش شۆڕبوونەوە تا گەیشتنە دەرگەڵە و ڕانەگای نزیک بە بنکەکانی بێتواتە. ئەو تاخمە لە ماوەی ١٣ی سیپتەمبەر تا ٢ی ئۆکتۆبەری ١٩٧٤ ئەمانەیان بەرچاو کەوتووە[67]:

"نە ناوەندێکی تەندروستی تێدایە و نەخانوو و دیوار بە پێوە هەن، نە چادریان هەیە و نەکەرەستەی تەندروستی. ئەوەی بەدی بکرێت تەنها کۆمەڵە خێزانی چاو لە ڕێی نێو بار و پەتۆی شڕە.

دەبێت ئەمانە لە کوێوە هاتبن؟ لە ناوچە دوورەکانی باکوورەوە، لە قەلادزێ و هتد ... و هەروەها لە بادینانی ڕۆژئاوە کە تاوتاوە بۆردومان دەکرێت. زۆر لەو پەنابەرانە دووداڵن لە بەجێهێشتنی خاکی عیراق و لەملاولای نزیک بە بازاڕ، یان بە سەرچاوەیەکی ئازووقەی سەر ڕێی گوندەکانی دۆڵ هەڵیانداوە و بوونەتە خاڵی نیشان بۆ بۆمبباران. هەر خانووی گڵ

<<< تاخمە پێکهاتبوون لە نووسەری فرەنسی ـ دومۆنیک ئود ـ و دوو یاساناسی فرەنسی ـ پاتریک بۆدوین و تێری مینیون ـ ... .

66 ـ F و E ـ بە مانگ ....

67 ـ F و E ـ ... سێ پزیشکی فرەنسەوی بەناوی ژاک برە، برنارد کوشنە و ماکس رکامیە ١٣ی سیپتە بەر تا ١٢ی ئۆکتۆبەر لە ناوچەکەدا مانەوە ...

www.koskikurd.com

دەبنرێت لێرەولەوێ بەرزدەبنەوە و گوندی پەڕۆینی لێ درووست دەبێت (...).
ئەوەی زۆربێت، نەخۆشییەکانی؛ سیل، گرانەتا، سووریژە، هەوکردنی پەردەی مێشک و هەوکردنی سییە کە ڕۆژانە چەندین مرۆڤیان لێ دەخات و بێگومان کەمخوێنی و هەروەهاخواردنی کەم پتر دەردیان گران دەکات.
بەوەیشەوە هەر دەردی نەخۆشەکانی ناو کۆمەڵ سووکترن لەوانەی پێشمەرگە و بریندارانی ناو کۆمەڵ، چونکە بەدەگمەن لە کوردستان توانای نەشتەرگەرییان دەبێت. نیازە هۆڵێک بۆ نەشتەرگەری بکرێتەوە بەڵام کەرەستەی ئەوتۆیان بەدەستەوە نییە جێی باوەڕبێت. زۆر لەو بریندارانەی پێویستیان بە نەشتەرگەری پەلە هەیە جاروایە نیو ڕۆژ بەسەر پشتی وڵاخەوە دەبن یان بە جێب دەیانگەێنن بەو تاکە ئەمبولانسەی دەیانبات بۆ نەخۆشخانەی پیرانشهر «خانە» یان ڕەزائیە «ورمێ» (...)، خۆ بریندارێ سەر و سنگ یان ناو سک مەگەر چۆنها شانسی هەبێت و بگاتە تیمارخانە".
ژمارەی پانابەری کورد لە ئێران تا ساڵی ١٩٧٤ گەیشتە ١٤٥,٠٠٠، بەڵام تا لە مایسی ١٩٧٥دا جەنگ تەواوبوو ژمارەیان گەیشتە ٢٥٠,٠٠٠ تا ٣٠٠,٠٠٠ پەنابەر.
بەڕاستی هەرچی هێز لای بەغدا بوو بۆ ئەو جەنگە تەرخانکرا؛ هەشت لەشکر (نزیکەی ١٢٠,٠٠٠ چەکدار) بەیاریدەی ٧٠٠ تا ٨٠٠ ـ ٩٠٠ تانگ[68] و ٢٠ دەستە تۆپخانەی گەڕۆک، و هێزی ئاسمانی (نزیکەی ١١٠٠٠سەرباز) کە دارای چەند سەد فڕۆکەی جەنگی بوو، هەندێک لەوان بۆمهاوێژ(لەجۆری تۆپۆلێف ٢٢ و مێگ ٢٣)، هەروەک لەهێزی پۆلیسدا نزیکەی ٢٠,٠٠٠ هەبوو[69] بەرانبەر بە گشت ئەوانە ٥٠,٠٠٠ جەنگاوەری پێشمەرگە بوو. لەگەڵ ئەوەیشدا چەند هەزار کەس هەبوون وەک بەرگری میللی کە ئەوانە نەخرانە جەنگی دژ بە هێزەکانی سەددام بەڵکوو بۆ ئاسایی کردنی باری ژیانی کۆمەڵ و پاراستنی ئاسایشی ناوخۆ تەرخان کران. سەرەڕای نابەرانبەری هێز، بەتایبەتی لایەنی چەک و کەرەستەی جەنگی، لەبار بوونی سروشتی ناوچە و پشتگیری کۆمەڵ کارێکی ئەوتۆی کرد بەدەگمەن پێشمەرگە شوێن لەدەست دەدا.
وەرزی وشکی ئۆگستی ١٩٧٤زەمینەی خۆشکەرد بۆ یەکانەی زرێپۆشی لەشکری عیراق خۆ بگەێننە لاپاڵی شاخ و وردەوردە بەشاخدا هەڵگەڕێن و یەکتیپ لەوان ڕەواندزی[70] داگیرکرد.

68ـF و E ـ ... لەکوێ ئەو ٩٠٠ تانگەی سپای عیراق ....
69 ـ دیارە نووسەر جاشە چەکدارەکانی بە پۆلیس ژماردووە. « و »
70 ـ « وەرگێڕی فارسییەکە لەپەراوێزدا دەڵێت»ـ (ڕەواندوز) نادروستە؛ شێوەی دروستی ئەو واژەیە(رواندز)ـە، واتە دز یان دژی بزێو یانیش گەڕۆک. سەرگورشتەیەک لەسەر لێوان هەیە دەڵێت: لە سەرەتای ئیسلامدا عەرەبەکان چەندجارێک لەو شوێنەدا تێکهەڵچوون لەگەڵ (کوردان) ئێرانی و پاشەکشەیان پێکردوون؛ هەر کە لەبەرەبەیاندا بەرچاوی عەرەب ڕووندەبووەوە دەیانڕوانی جەنگاوەری ئێرانیان دزەیان کردووەتەوە نێو >>>

هەرچەندە دۆڵەکانی سپیلک وگەلی عەلی بەگ و زنجیرە شاخە سەختەکەی کۆرکی لووتکە بەرز وەک شوورەن بۆ ئەو شارە، هەر کە چەند پارچە تۆپی دوورهاوێژ و زرێپۆش شکێن گەیشتە دەستییەک تاخمێک کوردی ئازا[71] توانییان ئەو شوێنە بگرنەوە. شاری ڕەواندز بەو چەندجار گرتن و لێسەندنەوەیە یەکجار وێران بوو.
بەغدا دەیویست بەگرتنی ڕێگەکەی هامیلتۆن بادینان لە بەشەکانی تری کوردستان دابڕێت بەڵام بۆی نەچووەسەر. کوردەکان بۆ بەرگری لەخۆ لەلای باکووری ڕۆژهەڵاتەوە بەرانبەر بە بنکەکانی خۆیان ڕێگەیەکیان تا شاخی گەلاڵە کردەوە. سەرهەڵدانی مەترسی ئازووقە لێبڕان لە بادیناندا لێشاوی پەنابەری زۆر کرد. لە مەرزی سوریاوە تاکو مەرزی ئێران کە بەپێ دەکاتە دوو هەفتە ڕێ، زۆر منداڵ و پیر لەو ڕێگە بەفراویە مردن.
لەو کوورەیەدا هێزەکانی پێشمەرگە سەخت بەڵام بێپەروا جەنگیان گایاندە بەر دەروازەی شارەکانی مووسڵ، هەولێر، خانەقی و پێدەشتەکانی کەرکووک.
جەنگی پێنجهەمی کوردستان بە سەنگوسەوایەکی نێونەتەوەیی، و بە نرخی زۆرگران کەوتە سەر ئەستۆی مرۆڤی کورد. هەڵەی سەرەکی لەوەدا دەگەڕێتەوە بۆ سەرکردایەتی کورد.
لەنێو هەر پێنج جەنگەکانی کوردستاندا ئەمەیان خوێنین و دژوارترین جەنگ بووە. بڵاوکراوەیەکی سپای عیراق دەریبڕی کە لەماوەی (مارسی ١٩٧٤وە تا مارسی ١٩٧٥)[72] زیانیان گەیشتووەتە؛ ١٦٤٠ کوژراو(لەوانە ٦٦ ئەفسەر) و ٧٩٠٣ بریندار(لەوانە ٨٨ ئەفسەر[73]) بووە(٣٨). لایەنی کورد زیانی پتربوو چونکە بەزۆری دانیشتووانی ئاسایی بوون بە قەڵخانی جەنگ، و سەرەڕای ئەوەیش کۆچی زستان لەڕێگای بەکۆمەڵ هەڵهاتندا بەرەو ئێران زۆری لێکوشتن.

ڕێکەوتنی جەزایر و هۆکارەکانی کارەسات

با تاوێک ماوە بەخۆ بدەین و پەستی و نەفرین دەربڕین بەرانبەر بەو زەمینە و هۆکارانەی بوونە هۆی هەڵگیرسانەوەی جەنگ و گەلی کوردیان تووشی ئەو گێژاوە نالەبەرە کرد. ئەوجا بەرانبەر بە پەیوەندییەکانی سەرکردایەتی بزووتنەوە و ئەو ستراتیجییەتەی کە بووی. با نەفرەت لە ئەنجامی ئەو کردارانەی بەغدایش بکەین کە پاش سەرکەوتن لەکوردستان دەیگێڕێت.
بۆ گەیشتن بە مەبەست، بەعس لە ١٩٧٠وە تا ١٩٧٥ پەنای برد بۆ یاریدەر و هاوپەیمانی

<<< سەنگەرەکانی پێشوویان، بۆیە ئەوشوێنە بوو بە دز ڕەوان، یان بە ڕەواندز ناوبانگی دەرکرد. « و »
71ـF و E ـ ... دەستەیەک کوردی ناو شار ....
72 ـ F و E ـ لەماوەی پێنجهەمین جەنگدا ....
73ـ E ـ هەمانە. و F ـ ١٨٨ ئەفسەر.

www.koskikurd.com

جۆراوجۆری دەرەکی تا لە ئالۆزی ئەوبارە ڕامیارییە دەربازێت. پاش دابینکردنی بەڵێنی هاوکاری پارتی کۆمۆنیستی عیراق (کۆمیتەی ناوەندی) و یارمەتییە سپاییەکانی سۆڤیەت، سەددام جەنگی هەڵگیرسانەوە. جەنگ لەو ئاستەدا بڕایەوە کە پێی ئێرانی شا و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و کیسنجەر و سەرەک بومیدیەنی تێوەگلا.

یەکەمین سەرکەوتنی ڕامیاری ئەو یاری شەترەنجە بەو "پەیمانی هاوکاری و دۆستایەتییەی عیراق و سۆڤیەت" بوو کە ٩ی ئەپریلی ١٩٧٢ دەستیپێکرد[74]. یارمەتی سۆڤیەت بە تەقەمەنی و دەستەی ڕاوێژکاری سپایی بەو مەبەستە بوو کەشتییەکانی بگەنە بەندەرەکانی عیراق.

سۆڤیەت هاوپەیمانییەکەی ساڵی ١٩٧٢ی بە هەنگاوی دژ بە بزووتنەوەی کوردی نەزانی، چونکە لە دەیدەنی سەرانی سۆڤیەتدا کە تا ئەوڕۆژەیش زۆریان سۆز بۆ خەباتی میللەتی کورد دەردەبڕی، ئەو پەیمانە تەنها لەبەر بەرژەوەندی خۆیان نەبوو بەڵکوو وایان دەزانی بەوە پشتی بەغدا دەگرن لە بەربەرەکانێی دژ بە مۆنۆپۆلی کۆمپانیا نەوتییەکان. وەکتر ئاواتی ئەوان ڕێکەوتنی پارتی دیموکراتی کوردستان و بەعس بوو. مۆسکۆ بێئاگا نەبوو لەو کۆمەکەی شا بۆ بزووتنەوە کە پاشان لە ١١ی مارسی ١٩٧٥دا لێیبڕین[75]. سۆڤیەتییەکان زۆرچاکیان ئاگا لەو زەمینەیە بوو، چونکە هەر کوردەکان خۆیان بەر بەبەر گشت ناکۆکی خۆیان و بەعسیان پێ دەگەیاندن. بێجگە لەو گلەییانەی بەڕێگەی دیپلۆماسی دەگەیشت، کوردەکان هەمیشە لەسەر ئاستی پارت خۆیان پێگەیاندوون، بەتایبەتی لە سەردانەکەی ساڵی ١٩٧٠ بەبۆنەی یادی لەدایکبوونی لینین، و کە لەساڵی ١٩٧١دا پارتی دیموکراتی کوردستان نمایندەی نارد بۆ کۆنگرەی پارتی کۆمۆنیستی سۆڤیەتی، و هەروەها ئەپریلی ١٩٧٢ کە کۆسیجین سەردانی بەغدای کرد، و هەر لەهەمان ساڵدا کە لەسەر خواستی خودی سۆڤیەت دیداری مۆسکۆیان کردەوە.

لەوانەیش بەولاوە ئەوان پەیمانیان لەگەڵ لایەنێک بەست دۆستایەتییەکەی هاوکاتبوو لەگەڵ ئاشتی کوردستان. ئەوبوو ئاژانسی ئەزڤێستیا هەڵوێستیڕاگوێزانەکەی ساڵی ١٩٦٣ بەدواوەی بە (هیتلەرییانە)ناودەبرد[76]. سۆڤیەت پاش مۆرکردنی پەیمان نە دەسەڵاتی بەکارنەهێنا بۆ کارکردنە سەر بەعس تا دەست لەو هەڵوێستە هەڵگرێت، و نە قوربانییانی ئەو هەڵوێستە پێ قایل کرا. پرچەک کردنی ئەو خاوەن هەڵوێستە لەلایەن سۆڤیەتەوە وەک دیپلۆمی (ڕەوشت پاکی پێشکەوتنخواز) بەخشین بوو بەوان، و داخستنی دەروازەی جیهانی بوو لەڕووی بزووتنەوەی کوردی. ئەوە کوردی ناچارکرد دەستی یارمەتی لە شا پانکاتەوە، کە ئەوە لەخۆیدا پەیمانێکە دژ بەسروشت.

---

74 ـ E ـ هەمانە. و F ـ ... ١٩ی ئەپریل ....

75 ـ F و E ـ ... پاش ڕێکەوتننامەی ١١ی مارسی ١٩٧٠....

76 ـ F و E ـ ... لەکاتێکدا ئاشتی بوو لەکوردستان دەستی دایە ڕاگوێزانی بەکۆمەڵ، و هەر لەسەر ئەو هەڵوێستەبوو کە ١٩٦٣ ئەزڤێستیا بە " هیتلەرانە"ی ناوبرد. ...

سەرانی سۆڤیەت پاش مۆرکردنی پەیمان لەگەڵ عیراق ویستیان جەنرال بارزانی سەر لە مۆسکۆ بدات، و ئەو کەتوانای جێهێشتنی کوردستانی نەبوو لیژنەیەکی لە پارتی دیموکراتی کوردستانەوە لەبری خۆی نارد و کۆتایی ئۆگستی ١٩٧٢ چاویان کەوت بە "سوسلۆڤ"ی ئەندامی نووسینگەی ڕامیاری پارتی کۆمۆنیستی سۆڤیەت و سەرەتای مانگی سپتەمبەر "ئولیانۆڤسکی" بینی[77] کە لە پارتدا لێپرسراوی هاوکاری "بزووتنەوە میللییە نیشتیمانی و ڕزگاریخوازەکان" بوو. لیژنەی نوێنەر گلەیی خۆی دەربڕی و خواستی یەکێتی سۆڤیەت بە شکۆی خۆی کاربکاتە سەر ڕژێمی عیراق تا وتووێژ لەگەڵ ئەماندا بخەنەوە گەڕ، سوسلۆڤ لە وەڵامە چەند گۆشەییەکەیدا بۆیگێڕانەوە کە هەمیشە چارەسەرکردنی کێشەی مەرزی نێوان دوو نەتەوە زۆر گرانە. کە بۆنۆماریۆڤ لەکۆتایی ١٩٧٢دا سەردانی بەغدای کرد کورد هەمان گلەییان پێدا ڕەوانەی مۆسکۆ کردەوە بەڵام ئەویش بێهوودە بوو. ئەوجا لەگەڵ کەیشتنی چەکی سۆڤیەت بە عیراق، بارزانی هاوکاری شای پەسەندکرد.

ئەو ڕووداوە چۆنبوو؟ لێرەدا پەنا دەبەینە بەر زانیاری تایبەت بە ڕۆژنامەکانی ئەمریکا[٣٩] و جیهان[٤٠] بەگشتی. "ڕاپۆرتی پایک" کرا بە سەرچاوە بۆ بڵاوکراوەکانی لیژنەی لێکۆڵینەوەی ئەنجومەنی پیرانی ئەمریکا لەسەر ئەو جمووجۆڵە نهێنیانەی ئاژانسی نهێنگەی ئەمریکا ڕۆژی ١٩ی جەنیوەری ١٩٧٦ دەریکرد و ١٦ی فەبریوەری بەنیوەناچڵ بڵاوکرایەوە[٤١]. بەڵام ئەو زانیارانەی پێشتر بە نیویۆرک تامز گەیشتبوو[78]. پەنا بەو ڕاپۆرتە و سێ باسی پێشوو و هەروەها دیاردەی ڕاستی ڕووداوەکان ئەم باسەی خوارەوەمان بۆ کۆبوەتەوە.

مستەفا بارزانی و یاوەرانی نزیکی ناچارکران بۆ وەرگرتنی کۆمەکی سپایی لە شا، بەڵام بەهیچ جۆرێک باوەڕیان پێنەبوو. چونکە ترسیان بوو لەوەی لە گەرمەی جەنگدا پشتیان بەربدات گەرەنتیان دەویست. ئەوە پاش مۆرکردنی پەیمانەکەی سۆڤیەت و عیراقی ١٩٧٢ بوو. پاش ئەوەی نیکسۆنی سەرۆکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە کۆبوونەوەی سەرانی مۆسکۆدا چاوی بە لیونێد بریجنێڤ کەوت، لە ٣٠ی مایسی ١٩٧٢دا سەردانی تارانی کرد و شا کێشەکەی بۆ ڕوونکردەوە و خواستی ئەو لە کۆمەکی کورداندا ببێتە هاوکاری تا بتوانن تەنگوچەڵەمە بۆ عیراقی دراوسێی دژ بنێنەوە[٤٢]. ڕاپۆرتی پایک دەیگێڕێتەوە کە وەک کورد چەندین جار باوەڕ بە شا نەکردنیان دەرخستووە، بەڵام باوەڕیان بە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا زۆر بوو"[٤٣]. ڕاپۆرتەکە لەسەرەتادا دەڵێت (خواستی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ئەوەنەبوو ڕاستەوخۆ، یا ناڕاستەوخۆ دەست لەکارێک وەردات شۆڕشی پێ درێژخایان بێت و پاشان ببێتە مایەی

---

77 ـ F ـ دووبارە لیژنەیەکی تر سەرەتای سیپتەمبەر.... و E ـ پاشانیش بە ئەلیانۆڤیسکی ...

78 ـ F ـ ... دەقی دەستکاری کراوی ئەوی لە فەبریوەریدا بڵاوکردەوە؛ بەڵام زانیارییەکانی کە پێشتر ئاشکرا بوو نیویۆرک تایمز توانی پێش کات بڵاویکاتەوە.

www.koskikurd.com

دەرکەوتنی بیری جوداخوزای تا هەل بۆ یەکێتی سۆڤیەت بڕەخسێنن تەنگوچەڵمە بۆ دۆستەکانمان بنێنەوە)[٤٤]، بۆیە(لە کۆبوونەوەیەکی یەکجار نهێنی و بێهاوتای ڕژێمی ئەمریکیدا "جۆن ب. کونیللی" شالیاری ئابووری کۆن دەستی باڵای بوو لە قایلکردنی سەرۆکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا)[٤٥]. پرۆژەی کۆمەکی ئەمریکا بە کورد "بەرودوا دەیکردە ١٦ ملیۆن دۆلار" سەرئەنجام(لەکۆبوونەوە یەکی تایبەتی نێوان شا و دوکتۆر کیسینجەر) کەوتە بەر بڕیاری سەرۆکی ئەمریکا[٤٦]، ئەنجامدانی ئەو کارەیان سپارد بە ئاژانسی نهێنگەی ئەمریکا، بێلەوەی شالیارگەی دەرەوەی ئەمریکا ئاگای لەو بڕیارە نهێنیەبێت. بارزانیش ئەگەرچی پەیوەندی لەگەڵ سەرۆکی ئەمریکی و شالیاری دەرەوەی هەبوو هیچ ئاگای لەو ڕاسپاردە و ئەنجامە نەبوو.

ئاشکرایە کە قاسەی شا لە ١٩٧٣ بەدواوە بە سەرکەوتنی نرخی نەوت پڕ بوو چیتر پێویستی بەو ١٦ ملیۆن دۆلار کۆمەکی نیکسۆن و کیسینجەر نەبوو، بەڵام دەیویست بەوە باوەڕی سەرکردە پیرەکەی کورد بەلای خۆدا ڕاکێشێت. لەڕاستیدا ڕاپۆرتی پایک زۆر ڕوونە؛" ئاشکرایە کە هەر لە سەرەتاوە پلانی کۆمەکی ئێمە لەبەر سوود گەیاندن بوو بە(شا)ی هاوپەیمانمان چونکە هاوکارە لەگەڵ دەزگاکەی نهێنگای ئەمریکا و هەستی بە مەترسی دراوسێکەی نەکردووە[79] ". لەلایەکی ترەوە ڕاپۆرت دەڵێت؛" هەمان ئەو یارمەتییانەی بۆ شامان تەرخانکرد توانای دواخستنی ئەو کۆمەکەی نەبوو کە دەشیا بە شتێکی زۆر سیمبۆلی دابنێین[80]. بەڵگەنامەکانی بەردەستی لیژنە(لیژنەی لێکۆڵینەوە) ئەو ڕاستییە دەسەلمێنێت کە هەڵوێستی وڵاتە یەکگرتووەکان تەنها وەک پایباوەڕ بووە و ئەوەی نیشانداوە کە شا پشتیان بەرنادات.

ئەو پێچوپەنایە هەر لەسەرەتاوە ئەمریکایی ـ نیکسۆن ـ بوو. ڕاپۆرتی پایک ڕوونی دەکاتەوە؛ "چی سەرۆک و چیش دوکتۆر کیسنجەر و هەروەها سەرۆکی وڵاتی بیانی(شا) نەیانویستووە کۆمەککرەکەمان (کورد) توانای سەرکەوتن وەدەست بهێنێت. ئەوەی ئەوان دەیانویست تەنها خۆ ڕاگرتنی کورد بوو لە بەرانبەر دوژمنکاری تا ئەو ڕادەیەی هێزی وڵاتی دراوسێ(عیراق) نابووت دەبێت". بەپێی یاداشتنامەی ٢٢ی مارسی ١٩٧٤ی ئاژانسی نهێنگەی ئەمریکا، ڕاپۆرتی پایک ئاشکرای کرد کە "شا کۆمەکی کوردانی وەک قاقەزی یاری بەدەستەوە گرت تا لەقوماری بەرانبەر بە هاوسێکەیدا بیخاتە گەڕ". هەروەها ئاژانسی نهێنگەی ئەمریکا درێژە بەوتار دەدات و دەڵێت؛" ئێمە لەو باوەڕداین شا پێیخۆش نەبووە دەوڵەتی سەربەخۆ(ی کوردی) دروستبێت. ئاواتی ئێران و هەروەها وڵاتە یەکگرتووەکان ئەوەبوو ئەنجامی بارودۆخی گیری کورد بەلایەکدا بشکێنن و ئەوان بە کەمتر لەیەکێک لەشێوەکانی سەربەخۆیی

79ـ F و E ـ "... و هەستی بە هەڕەشەی دراوسێکەی دەکرد ...".

80ـ F و E ـ ..."کۆمەکی ئێمە بەرانبەر بەیارمەتی خودی شا هەر زۆر هیچ بوو. بۆیە دەبێت وەک شتێکی سیمبۆلی لە هاوکارییەکەی ئێمە بڕوانرێت."...

دەستبەردار نەبن تا ئەو ئاستەی لاوازی عیراق لەسوودی ئەوانبێت. چی ئێران و چیش وڵاتە یەکگرتووەکان حەزیان بە هیچ جۆرە چارەسەر نەبووە بۆ ئەو کێشەیە[٤٧]. بەو تاکتیکە هینری کیسنجەر دەیویست " تەنها عیراق لەگشت جۆرە جموجۆڵێکی جیهانی دوورخاتەوە"[٤٨]. داڕێژی ڕاپۆرتی پایک هەڵوێست بەم چەند وشەیە دەنوێنن:" هیچ لەو هەڵوێستەی ئێمە بە کۆمەککرانەمان ڕانەگەیێنرا کە پڕجۆشبوون بۆ جەنگ. ئەو جۆرە پرۆژەیە ئەگەرچی لەقاڵبی کۆمەکی نهێنیشدا بێت، کارێکی چەپەڵە". بارزانی ئاگای لەو ئاڵچاغییەی[81] کیسنجەر نەبوو کە بەبۆنەی زەماوندیەوە دیاری پێشکەش کرد، و ئەو کارە هەندە نهێنی بوو تەنانەت لە وڵاتە یەکگرتووەکانیشدا پۆشراو بوو[٤٩].

گرنگی لەوەدایە کە ٢٢ی مارسی ١٩٧٤ دەکاتە ئەورۆژەی یاداشتنامەکەی ئاژانسی نهێنگەی ئەمریکی تێدا بڵاوکرایەوە و هەڵوێستی ئەمریکای ئیمپرالی پێ دەنوێنێت، لە هەمان ئێوارەی ئەو ڕۆژەدا مارشال ئەندریێ گریشکۆی شالیاری بەرگری سۆڤیەتی دەگاتە بەغدا و ڕۆژنامەی نیویۆرک تایمز بڵاوی دەکاتەوە کە مارشال "پرۆژەیەکی پێیە بۆ ئاشتکردنەوەی هاوکارەکەیان لەگەڵ کوردە شۆڕشگێڕەکان" بەڵام "بارزانی لەسەر خواستی ئێران و وڵاتە یەکگرتووەکان ئەوە پەسەند ناکات"[٥٠].

بەگوێرەی ئەو ڕۆژنامانە، کۆمەکی ئێران و وڵاتە یەکگرتووەکان بە کورد کەمەکێک بوو لە؛ تفەنگ، چەکی ڕیز، بابەتە لەکارخراوەکانی تۆپی فرۆکەشکێن و تۆپی سست[٥١]. بەوەیش هەر پێشمەرگە خۆی لەبەر هێرشەکانی هاوینی ١٩٧٤ی عیراقدا ڕاگرت. ئەوانە وایان لەسەددام حوسێن کرد بە پرۆژەی ترەوە بۆ چارەسەری کێشە لە شا نزیکبێتەوە، ئەوجا سەددام لەڕێی نماینەدەکانیانەوە بۆ کۆنگرەی عەربی[82] مانگی ئۆکتۆبەری ١٩٧٤ لە ڕەبات"[٥٢] پرۆژەکەی زۆر بەنهێنی بۆ میسر و جەزایر ڕوونکردەوە.

ئێکسپرێس دەڵێت؛

" هەلی لەبار هەڵکەوت بۆ ئەو پرۆژەیەی کیسنجەر کە سەرقاڵ دەیکۆشی هێزەکانی میسر و ئیسرائیل لە سینا لێک دوورخاتەوە. لەوێدا سوریا بەو ڕێکەوتنە زۆر قەڵس بوو، بۆیە دەبوو لەکۆڕ دوور بخرێتەوە تا نەبێتە هۆی کوورەبەستنی نەتەوییانی عارەب. کیسنجەر و ئەنوەر ساداتی سەرۆکی میسر لەوباوەڕەدابوون کە ئەگەر یارمەتی عیراق بدرێت بۆ ڕزگاربوونی لەو چقڵی دڕکە کە کوردە، ئەوسا بەغدا لەپاداشتی چاکەی میسر نابێتە تەگەرە لەڕێی ڕێکەوتنی ئەوان و ئیسرائیل. ئەوجا ئەشرەف مەروانی دیپلۆماتی میسری کەوتە گەشت لەنێوان بەغدا و

81ـ F ـ ... بەرزانی ئاگای لە هەڵوێستی خۆویستی کیسینجەر نەبوو(بەو بڕیارە تەنانەت کە کچە نازدارەکەی مێردیکرد .... و E ـ ... بەرزانی ئاگای لە سەگێتی کیسینجەر نەبوو کە تەنانەت دیاری نارد بۆ ....

82ـ E ـ هەمانە. و F ـ کۆنگرەی میللەتانی موسوڵمان ....

www.koskikurd.com

تاران. تاران ئاشکرایکرد کە ئەگەر بێت و دەستی بۆ لە هەندێک ناوچەی کەنداوی فارسی هەڵگرن ئەوا پشتی کوردەکان بەردەدات. خاڵێکی تری شاراوە کەوتە باسەوە، کە دەڵێت، پێویستە بەغدا بەئاشکرا بیری نەیاری بە تاران دەرنەبڕێت و خۆی لە هەڵوێستی سوریای دژ بە ڕێکەوتنەکەی سینا دوور بگرێت. "محەمەد یەزید"ی باڵیۆزی جەزایر لە لوبنان، هاوکاری بوومیدیەنی بە سەددام ڕاگەیاند و ئەنجام نزیک نواند"(٥٣).

سەرئەنجام کاتی بەشداربوونیان لە "کۆنگرەی ئۆپیک"ی جەزایر، لەسەر پەیمانەکەی ٦ی مارسی ١٩٧٥ دوان و ڕێکەوتن. شا بەڵێنی دانێ مەرزەکانی سەر سنووری کوردستانی لەگەڵ عیراق دابخات و چیتر نەهێڵێت "گێرەشێوێنەکان" ئەو کوردانەی تا دوێنێ لە ڕۆژنامەکانیاندا بە قارەمان، کوردی برا (جەنگاوەرانی ئاریایی و سەرەنێزەی میللەتی ئێران) ناودەبران. لەپاداشتی ئەوانە دەسکەوتی چاکی بەرکەوت؛ لەوڕۆژە بەدواوە هێڵی سنووری عەبادان دەگەڕێتەوە بۆ ناوەندی "شەتتولعارەب" بەپێی نەخشەکەی پرۆتۆکۆلی ئێران و عوسمانی ساڵی ١٩١٣ لە قوستەنتینیە کە ئینگلیز بە ڕێکەوتننامەی ساڵێ ١٩٣٧ هەڵیوەشاندەوە و کردی بە بەشێک لە ئاوی عیراق.

وتووێژی جەزایر سەریگرت و پەیماننامەی عیراق و ئێران ڕۆژی ١٣ی جونی ١٩٧٥ لەبەغدا لە لایەن شالیاری دەرەوەی هەردوو وڵاتەوە مۆرکرا، هەروەها "بووتەفلیقە"ی شالیاری دەرەوەی جەزایریش مۆری کرد. ڕۆڵی جەزایر لێرەدا تەنها وەک وڵاتێکی بێلایەن و پاپیاوەڕ لەنێوان هەردوو وڵاتی عیراق و ئێران ڕەفتاری کرد(٥٤). بوومیدیەن میهرەبانی نواند و ئەفسەری سپای جەزایری نارد تا لە دیوی ئێرانەوە بە هاوکاری ئەفسەری عیراقی و ئیرانی سەرپەرشتی ڕێوڕەوتی داخستنی سنووری کوردستان بکەن.

لەکۆتایی فەبریوەری ١٩٧٥دا، واتە چەند ڕۆژ پێش مۆرکردنی ڕێکەوتنەکەی جەزایر، سەرکردایەتی شۆڕشی کوردی بەو سەنگوسەوایەی تاران، بەغدا، قاهیرە و جەزایر نیگەران بوو، تاخمێکی بە نوێنەرایەتی پارتی دیموکرات چوون بۆ میسر و ساداتی سەرۆکیان پێشوازی لێکردن، و ئەوەیان لێ خواست کە ئەگەر هاتوو ڕێکەوتن کەوتە نێوان تاران و بەغدا " میسر پاراستنی مافی نەتەوەی کورد لەبەرچاو بگرێت". سەرۆکی میسری دڵنیای کردن بەوەی هیچ جۆرە سەنگوسەوای لەو بابەتە لەئارادا نییە. هاوکات لە گەڵ گەیشتنەوەی ئەو دەستەیە بۆ کوردستان لە ڕادیۆدا دەنگی ڕێکەوتنی جەزایر بڵاوبووەوە.(٥٥)

شا ئاوتی خۆی لەبەر چەند هۆیەک بە ڕێکەوتنی جەزایر بەدیهێنا. خاڵی سەرەکی ئەوەبوو کە بینایی بە دیتنی کوردستانی سەربەخۆ هەڵنەدەهات، و لەپلەی دووهەمدا بەو ئاڵوگۆڕەی کورد توانی عیراق لە سۆڤیەت دابڕێت. سەرئەنجامیش ئەو خواستەی بوو کە ببێت بە پیاوە زلەکەی کەنداو. هەرچەندە مەزنییەکەی ئەو تەنها ڕۆڵی جەندرمەیی و نۆکەری بوو بۆ ئیمپریالیست،

فەرموو ئەوە ظەففار.

ڕاپۆرتی پایک ئەوتۆ باسی سەنگوسەوای شا لەگەڵ سەددام و مەبەستەکەی دەکات: " زۆر لەمێژ بوو ئەژانسی نهێنگەی ئەمریکا دەیزانی کە هاوپەیمانەکەمان (شا) کاتێک پشتی ئەو گرۆ نەتەوەییە (کورد) بەردەدات کە لەگەڵ دوژمنەکەی (عیراق) لەسەر کێشەی سنوور ڕێکەون". ئەژانسی نهێنگەی ئەمریکا لە یاداشتنامەی ١٧ی ئۆکتۆبەری ١٩٧٢یدا دەڵێت: "هاوپەیمانەکەمان (شا) پاش دوو مانگ لە پێشنیارەکەیدا سەبارەت بە کۆمەکی کوردان بە ئێمە دەڵێت، لە ڕێگەی شالیارێکی دەرەوەی سێهەمدا دوژمنەکەی خۆی بەئاشکرا ئاگادار کردووە کە ئەگەر بێتوو ئەو ئامادەبێت ڕێکەوتننامە کۆنەکەی لەمەڕ سنووری هەردوولا هەڵوەشێنێتەوە ئەوسا ئەم قایلە بە گێڕانەوەی ئاشتی بۆ هەرێم".

پێویستی بەوە نییە کە ئێمە بڵێین پرۆژەکانی شا سەبارەت بە عیراق لەپێشدا پەسەندی کیسنجەر بووە، چونکە ئەو دوو پیاوە لەوەوبەر لەسەر ئەوە ڕێکەوتبوون کە کورد تەنها " کارتی قومارن" یان تەنها پوولی خەرجە. بەڵام ساڵی ١٩٧٢ سەددام نەیویست لەگەڵ دراوسێکەیدا ڕێکەوێت، هەروەها ئۆگستی ١٩٧٤یش کە دیپلۆماتە عیراقی و ئێرانییەکان لە ئیستەنبووڵ لە سەر خواستی شا کۆبوونەوە هەندەی ئارەزوو دەرنەبڕی. ئاواتی سەددام هێشتا ئەوەبوو بە هێز و بازوو گرەو بباتەوە و هێرشە مەزنەکەی سپا بخاتە مانگی ئۆگستی.

گویراس لەوتەیەکیدا کە لیومۆند بڵاویکردەوە دەڵێت: شا بەمەبەستی پتر لە جاران بەخۆوە بەستنی لەشکری کورد، پاییزی ١٩٧٤ڕادەی یارمەتی بۆ بەرزکردنەوە و گشت جۆرە پێداویستیەکانی دەشتی ڕەواندز و دۆڵی چۆمانی خستەنە بەردەست " کە بریتی بوو لەمووشەکی زۆر پێشکەوتوو تا زرێپۆش و باتری تۆپ لە کێشی ١٥٥ملم (کارخانەی ئێران)". بەڵام هەرگیز نەیهێشتووە کوردەکان لە بەشی سێ ڕۆژ پتر تەقەمەنیان لەبەردەستبێت؛ لێرەوە دەرکەوت کە ئێران دەیویست بەکۆمەکی سپایی زۆر قورس کورد بخاتە ژێر چاودێری خۆی تا نەتوانن جبەخانە بکەنەوە و هێزی پێشمەرگەیان توانای چالاکی درێژخایانی ببێت (...). ئەو ڕۆژنامەنووسە "ئینگلۆ ساکسۆن[83] "یانەی لەکاتی ڕێکەوتنەکەی جەزایردا لە کوردستان بوون دەڵێن: شای ئێران مەرجەکانی پەیمانی زۆر لەوە دڕندانەتر ئەنجامدا کە بەغدا خەوی پێوە دەدی. لەماوەی هەمان هەشت ساتی پاش باوەش بەیەککردنی جەزایریان، لۆرییە سپاییەکانی ئێران تۆپە ١٥٥میلیمەکانیان بەرەو سنوور بەکێش دەکردەوە، زۆری نەبرد کاروان زۆر خێرا ملی ڕێگای هامیلتۆنی گرتەبەر (بەڵام ئەمجارەیان ئاوەژوو) چەک و تەقەمەنی و ئازووقە بەرەودوا دەگەڕایەوە.(٥٦)

پەیماننامەی جەزایر یەکێک بوو لەو هەڵوێستە " یان پەیمانە پیرۆززانەی[84]" هەمیشە لەنێوان

83ـ F و E ـ ... ئیگلیزی و ئەمریکی ....

84ـ F و E ـ ... " پەیمانی ناپیرۆز " ....

دەوڵەتانی سەرەکی خاوەن بەشی کوردستان ڕوودەدات. ئاشکرایە کە پەیمانی جەزایر بنەیەکی بوو کە پێی دەڵێن پەیمانی بەغدا.

ئەوەی ڕاستبێت لە بەغدا هەڵویست نەگۆڕاوە. لە پەیمانی لەندەنی ساڵی ١٩٥٥ەوە بۆ پەیمان لەگەڵ مۆسکۆ ساڵی ١٩٧٢ تا ڕێکەوتن لەگەڵ تاران ساڵی ١٩٧٥ گشتی لە پێچوپەنای ڕامیاری بەولاوە چیتر نەبووە، و بەگشتی لەپێناو تاکە یەک ئامانجدایە. خۆ بەهێزکردن و سوود لەتەکنەلۆجیا و چەکی ئەم و ئەو وەرگرتن تا دوژمنی ناوخۆیی پێ سەرکوتکات. لەلای ئەوان گرنگ نییە «گوڕ بەستنەوە» بەهێزی تەکنەلۆجیای چلایەک بێت، سۆشیالیست یان سەرمایەدار، چیان لێک جیایە؟ بێگومان جگە لە هاوپەیمانانی ئێران کە ئەویش ڕووبەڕووی هەمان دوژمنی ناوخۆ بووە، کە ئەویش گەلی کورد و کۆمۆنیستانی ناوخۆیە.

سەرەتای جەنگی پێنجەمی کوردستان سەددام حوسێن لە ڕۆژی ٨ی ئەپریلی ١٩٧٤دا بەبۆنەی ئاهەنگی ساڵڕۆژی دامەزرانی پارتی بەعسەوە وتارێکی خوێندەوە و تێیدا بە گەرمی بۆ تورکیای دووپات کردەوە کە نەوتی عیراقییان بە نرخێکی هەرزان پێدەگات. هەروەها گوتی؛ ئێمە تورکیامان خستووەتە پلەی یەکەم، واتە یەکێکە لە وڵاتانی دۆست نەک ئەوانەی پلەی دوو. هەر بەوپێیەی تائێستا نەوتمان بۆ ڕەوانەکردوە گشت خواستێکی داهاتووشیان پەسەندکراوە[٥٧]. لەبەرئەوە تورکیا بەدرێژایی جەنگ سنووری خۆی و عیراقی توند داخست. پاش کارەساتی ٦ی مارسی ١٩٧٥ زۆر لە کوردان پەنایان بۆ تورکیا برد بەڵام دەرکران.

ڕێکەوتنەکەی جەزایر ناهەمواری و سەرسامی لە کوردستان بەرپاکرد، مستەفا بارزانی لە تاران بوو[85]، و کاتێک شا لەجەزایر گەڕایەوە سێ ڕێگەی خستە بەر؛ "پێش کۆتایی ئەو مانگە خۆ بدات بەدەست هێزەکانی عیراقەوە لێخۆشبوونی بەغدای بەردەکەوێت" یان بۆی هەیە "وەک پەنابەرێک لەئێران بمێنێتەوە"، یانیش "ئەگەر ئەوان درێژە بەجەنگی خۆ دەدەن ئەوا بەپێی پەیمانی نێوان سنووریان لەژێر چاودێری ئێران و عیراق و جەزایر لێ دادەخرێت".

بەرزانی لەتارانەوە بروسکەیەکی جوفرەی نارد بۆ کوردستان و ڕایسپارد کە کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان کۆبێتەوە و بڕیارێک بدەن. لە٧ی مارسدا کۆمیتە لەحاجی ئۆمەران بێ ئامادەبوونی سەرۆک کۆبووەوە و لەوێدا ئەندامان خاوەن بیری جیابوون، بلام لەگەڵ ئەویشدا

85 ـ فارسییەکە لەپەراوێزدا دەڵێت؛ بارزانی لەتاران نەبوو، ئەویان بانگکرد بۆ تاران. ئەمجارە ئەرتەشبود نەصیری معدوم چووە پێشوازی بۆ فرۆکەخانە و بەپێچەوانەی جارانی، بە(ئاقای بارزانی) ناوی برد ـ لەبری (جەنرال بارزانی) کە پێشتر بوو ـ و ئاگاداری کرد کە لەکاتی گفتوگۆدا لەگەڵ ئاعالیحەضرەت شاهنشای ئاریامیهر گوێڕایەڵی وتەکانی بێت و (ڕەوشت بنوێنێت). م ـ بەڵام ئێوارەی ١٢ی نۆڤەمبەری ١٩٩٧ دوکتۆر مەحموود سۆرانی لەسەر ڕووبەری تەلەفزیۆنی Med TV دەرکەوت و لەوبارەوە گوتی: ٢٧ی فەبریوەری ١٩٧٥ پێکەوە لەگەڵ (موحسن دزەیی، شەفیق قەزاز و هەژار)چوین بۆ تاران. لەوەڵامی پرسیارێکی تردا گوتی: کە شا گەڕایەوە لەگەڵ مەلامستەفا چوین بۆ لای. «و»

www.koskikurd.com

بڕیار دەرچوو کە بەکەمترین جەنگاوەری خۆبەختکەرەوە درێژە بە جەنگ بدەن. وەک جەنگ زۆر بەگەرمی هەڵگیرسایەوە، لەڕاستیدا سەرکردایەتی پارتی دیموکرات بە ئاواتەوە چاوەڕوانی گەڕانەوەی سەرۆکیان دەکرد تا بڕیارەکەیان پەسەند بکات.

کاتێک جەنرال بارزانی لە ١١ی مارسدا گەڕایەوە کۆبووەوە لەگەڵ سەرکردە ڕامیاری و سپاییە سەرەکییەکان، و ئەو کۆبوونەوەیە دوو ڕۆژی خایاند. پاش لەوەی چاوپێکەوتنی لەگەڵ شا بۆ باسکردن، بارزانی پیرۆزبایی لەو(بڕیارە دروستە)ی ئەوان کرد. کەواتە جەنگ درێژەی دەبێت.

بەڵام لەڕاستیدا بارزانی دوودڵبوو. ڕۆژی ١٧ی مارس لەڕێگەی نووسینگەی ڕاماری پارتی دیموکراتی کوردستانەوە بروسکەیەکی ئاراستەی حەسەن ئەلبەکری سەرۆک کۆمار کرد و تێیدا پێشنیاری بۆ وتوویژ کرد و هەروەها دەربڕی کە ئەوان؛ بۆئەوەی چیتر خوێن نەڕێژرێت ئەوان بە بەندەکانی یاسای عیراقی سەبارەت بە ئۆتۆنۆمی کوردستان قایلن. وەڵامی[٥٨] بەغدا بروسکەیەکی ڕۆژی ١٨ی مارس بوو هەر نەگەیشت[86].

ئێوارەی ١٨ بۆ ١٩ی مارس نووسینگەی ڕامیاری و سەرکردە ڕامیار و لەشکرییەکان کۆبوونەوەی فراوانیان بەست و مستەفا بارزانی لەلای خۆیەوە بڕیاری ڕاگرتنی جەنگ وکشانەوە بۆ ناو ئێرانی پێ ڕاگەیاندن، هەروەها گوتی ئەوەی دەیەوێت بمێنێتەوە بۆ جەنگ ئەوا ئازادە. بڕیارەکەی بارزانییان پەسەندکرد و سەرانی پارت و لێپرسراوانی لەشکر بەگشتی بۆ ئاوارەیی دوایکەوتن، تەنانەت ئەوانەیش کە سووربوون لەسەر درێژەپێدانی جەنگ.

٢٢ی مارس کۆچ و ڕەو ڕووی لەئێران کرد. سەرەتا بەڕێوەبەرایەتییەکان پێش لە ئاودیوبوونی سنوور گشت قافەز و فایلیان سووتاند، و پێشمەرگە چەکەکانیان دەشکاند و چەکی قورسیان تووڕدەدایە ناو گۆم و چۆگەی ئاو. ئەوجا بارزانی و خێزانەکەی و لێپرسراوانی پارت و سەرکردەکانی لەشکر ٢٧ی مارس لەو سنوورە پەڕینەوە کە تا ماوەیەک ڕێگەی بۆ "هەردوو دیو" کراوەبوو بۆئەوەی کوردان بتوانن بەسەربەستی هاتوچۆکەن، بەتایبەتی کەسانی ڕەشۆکی. زۆر لەوانەی پەڕینەوە پەیوەندییان دەکردەوە بەسەرکردایەتی ئاوارەبوویانەوە. هەیشبوو لەوانەی پێشتر پەنابەر بوون لەئێران دەگەڕانەوە بەرەو عیراق. سەرەڕای ئەمدیو بوونەوە، ژمارەی کوردی عیراقی لەئێراندا لە ١٥٠,٠٠٠ کەسەوە سەرکەوت بۆ ٣٠٠,٠٠٠ کەس و لەوانە ٢٥,٠٠٠ تا ٤٠,٠٠٠ کەسی پێشمەرگەبوون.

وەک گشت کەسێک بۆ دیاریکردنی چارەنووسی خۆی ئازادکرا، لەلای چەند هەزار پێشمەرگە، گەڕانەوە و کەوتنە ژێر دەسەڵاتی سپای عیراقیان لە ئاوارەیی بە پەسەندتر زانی، و چەند هەزاریش بەو وڵاتەدا بڵاو بوونەوە و خۆیان دەشاردەوە تا خۆ بەدەستەوە نەدەن و نە دەیشیانویست ڕووبکەنە ئاوارەیی. تاخمێک لەوانە پێشمەرگەی هێزی عیسا سوار بوون لە بادینان، کە ئەو

86 ـ F و E ـ بەغدا بنبڕ پەسەندنەکردنی پێشنیارەکەی بە بروسکەی ڕۆژی ١٨ی مارس وەڵام دایەوە.

لێپرسراوەیان بڕیاری چوونە ئاوارەی ئێرانی پێ ڕاگەیاندن لێی هەڵگەڕانەوە و کوشتیان.

ئەوەی لە نێو سەرکردەکاندا بڕیاری گەڕانەوەیدا بۆ لای هێزی عیراق سالح یوسفی بوو کە لەساڵی ۱۹۷۲وە یەکێک بوو لە چەپڕەوانی ناو نووسینگەی ڕامیاری و سووکە نەیار بە دەستخستنە ناو دەستی شا و ئەمەریکاوە، بەڵام هیچی لەدەسەڵاتدا نەبوو.

دەبێت بارزانی لەبەرچی لە۱۱وە بۆ ۱۸ی مارس بیری خۆی گۆڕی؟ ئایا دەشێ وەڵامەکەی بەعس کە وتووێژی بەپەسەند نەکرد لەگەڵیان دیمەنێکی جەنگێ بێهوودەی تری خستبێتە بەرچاو؟(٥٩). لەوانەیشە خۆ دزینەوەی ئەمریکا کاری کردبێتە سەر جەنرال بارزانی، چونکە بە نامەیەک « F و E ـ لە ١٠ی مارسدا » یارمەتی لە کیسنجەر خواست و بەڵێنەکانی هێنایەوە بیر، بەڵام ئەو هەر هیچ وەڵامی نەدایەوە. ئەوەبوو نهێنگای ئەمریکا بەو هەڵوێستە زۆر قەڵس بوو، نەک لەبەر ئەوەی کورد (دوستێک)یان دۆڕاند، بەڵکوو ئەوان نیگەرانی ئەوەبوون کە لەوانەیە بۆنوپەرامی بەڵێنەکانی سەرۆکایەتی ئەوان بڵاوبێتەوە*. لە ۲۲ی مارسدا پیاوەکانی ئەژانسی نهێنگای ئەمریکا "کۆلبی" کە لێپرسراوی ئەوڕۆژەی بوو ئاگادار کرد بەوەی کیسنجەر هیچ وڵامێکی بروسکەکەی بەرزانی نەداوەتەوە، و کە لێیان پرسیوە ئەو لە وەڵامدا گوتوویەتی: "کاری دەزگای نهێنی مژدەبەری[87] نییە"(٦٠).

لەوانەیە هۆی تریش هەبن کاریان کردبێتە سەر ئەو سەرکردایەتیەی کورد بەو جۆرە ڕێی کشانەوە بەرەو ئێران بگرنەبەر: چۆن بتوانن خۆراک بۆ ئەو حەشاماتە دابینکەن کە پەنای بۆ ئەوان هێناوە، بەتایبەتی ئەوانەی لە دۆڵی چۆمان و شارۆچکەکانی بادیناندا کۆبیوونەوە؟ چۆنیان بپارێزێت؟ و سەرەڕای گشت ئەوانە چۆن بتوانێت چەک و تەقەمەنی تەواو بۆ جەنگی پارتیزانی درێژخایان و دژ بە لەشکرێکی پەهێز و مۆدێرنی وەک سپای عیراق پەیداکات و لەچلایەکەوە؟

ئەگەر بەوجۆرە بڕوانینە کێشەکە و لەبەشە نادیارەکانی نەکۆڵینەوە ئەوا ئەو هۆکارانەمان لێ بزردەبێت کە کورد خۆی زەمینەی بۆ بەرپابوونی خۆشکرد، و ئەوە دەگەیێنێت کە هەڵەی دەستەی سەرکردە بشارینەوە، و خۆمان لە پێویستی سەرشان دەدزینەوە. گرنگترینی ئەوانە دوو هەڵەی ڕامیارییە: هەڵەی سەرەکی نەشارەزایی پۆلیتیکی بووە کە سەرکردایەتی لە ساڵی ۱۹۷۲ واتە پیش جەنگی پێنجەمی کوردستان لەبەر دابینکردنی کەرەستە بۆ جەنگی میللی و ئازادی نەتەوە ڕووی کردەوە ئەمریکا و شای بەکرێگیراوی سەرەکی ئەو لە هەرێم. هەڵەی کوشندەیش لە کەلەندەری پۆلیتیکیدا ئەو کشانەوەی پاش جەنگی پێنجەمی کوردستانیان بوو بەرەو ئێران، واتە خودی سەرکردەکان ئەو شۆڕشیان هەڵتەکاند.

دوو هەڵەیە بەدوای یەکدا ۱۹۷۲ و ۱۹۷۵ لەئەنجامی بارودۆخی ناهەمواری جیهانی

---

*ـ F و E ـ ... لەوانەیە کورد بۆنی بەڵێنەکانی نیکسۆن ئاشکرا و بڵاوکەنەوە ...

87ـ E ـ هەمانە. و F ـ (... نامە هێنان و بردن ...)

www.koskikurd.com

پەیدابوون: لەڕاستیدا پەیمانی سۆڤیەتی ـ عیراقی لەلایەک و لەلایەکی تر ئەوەی ئێران و عیراق تاڕادەیەک تاوانیان پێ سووک دەبێت. ئەگەرچی ئەوانە تاوان لەسەر شانی کەس لانەدەن، هەڵەی دەستەی سەرکردایەتی دەخەنە ڕوو.

بەتەنها تاوانی ئەو هەڵانە خستنە ئەستۆی جەنرال بارزانی یان بنەماڵەکەی کاری نابەجێیە، چونکە گشت دەستەی سەرکردایەتی لەوەدا بەشدارن[88]، بێگومان مستافا بارزانی و منداڵ و خێزانەکەی لە سەرووی گشتەوەن، ئەوجا نووسینگەی ڕامیاری و دەزگا نهێنییەکەی پێی دەگوترا پاراستن(٦١). لە۱۱ی مارسی ۱۹۷۰ بەدواوە زۆربەی زۆری پلە بەرزەکانی شۆڕش بۆ ئەوان بوو بەڵام وەنەبێت ئەوانیش کەمتەرخەم بووبن. بێگومان دەرخستنی ئاڵوگۆری نێوان بەغدا و تارانی پێش ڕێکەوتنەکەی جەزایر بۆ نووسینگەی ڕامیاری دەکەوێتە ئەستۆی دەزگا نهێنییەکەی کورد "پاراستن"[89].

مستەفا بارزانی کە نەوەی بنەماڵەیەکی خانەدانە نە تەنها سەرۆکی پارت بوو بەڵکوو ئەو قارەمانی میللیش بوو، و سەرکردەی بەرزی بێهاوتا و ببوە ڕوانگە بۆ گشت ئەندامانی پارتی دیموکراتی کوردستان[90]. کەساڵی ۱۹٦۳ بەعس کۆمۆنیستانی قەلاچۆ دەکرد، بە پێچەوانەی

88ـ ئەم باسەی خوارەوە دەیسەلمێنێت کە جگە لەپێشمەرگەی زەبوون کە هەردەم بێ هیچ ئامانج و ئەنجامێک گورگانخوار کراوە کەسیتر بێتاوان نییە. بەڵی ڕاستە، پێویستە دەستەی سەرکردایەتی پارتی تەنانەت لە پێش هەڵگیرسانی شۆڕشی ئەیلولەوە تا هەرەس کەم یان زۆر تاوانبار بکرێن. فەرموون ببیسن چۆن بنەوانی جوگەی پەیوەندی نێوان شا و مەلا مستەفای هەڵبەستراوە.

ئەڵچاخترین خۆفرۆشی سەرانسەر مێژووی کورد کە ئەفسەرێکی پایەداری دەزگای سیخوڕی ساواک و لەساڵانی پەنجا و شەستدا "پاشبەندی سپایی باڵوێزخانەی ئێران" بوو لە بەغدا، لە بیرەوەرییەکانیدا لەژێر ناونیشانی، عیسی پژمان،(نهێنی یەکانی بەستنی پەیمانی ۱۹۷٥ی ئەلجەزایر). وەرگێڕانی ناسر ئیبراهیمی، لاپەڕەکانی ٦۳، ٦٤ و ٦٥ دا دەڵێت: ... دوای چەند ڕۆژێک عیسا زەبیحی بەرپرسی لقی حزب « واتە لقی۱ پ.د.ک » لەبەغدا کە ... لەگەڵ ڕابیت « واتە ئەندامی پەیوەندی» هاتنە لام. بەو نیشانەی کە لەگەڵ عومەر دەبابە دامانابوو، بەڵێنی بنبڕی مەلا و ڕابەرانی پێ ڕاگەیاند ... لەچاوپێکەوتنی دوایی ڕاگەیەنرا کە دوو کەس بەناوی عومەر دەبابەو عەلی عەسکەری لە ئەندامانی کۆمیتەی سیاسی ... ناودێر کران ... لەگوندێکی نزیک قەڵادزە ... هەرتک کەسم چاوپێکەوت و دوای کەمێک حەسانەوە بەگورجی بەسواری ئەسپ ... لەماوەی پێنج ڕۆژدا کە ئەو دووکەسە لەتاران بوون، لەتەواوی ئەو مەبەستانەی کە لەگەڵاڵەکەدا هاتبوون بەڵێنی هاوکارییان داو هاتینە سەر ئەوە کەمن بڕۆمە باکوور لەگەڵ مەلا مستەفا و ڕابەرانی دیکە دیدار و وتووێژ بکەم و لەگەڵ خۆشم چەک و کەلوپەلی پێداویستی و پول و دراویان بۆ بەرم.

هەروەها لە لاپەڕە ٦۸دا سەبارەت بەپەیوەندییەکانی پاش هەڵگیرسانی شۆڕش دەڵێت: ... لەبنکەی حیزب « مەبەستی ئەشکەوتەکەی مالوومەیە » سەرهەنگ مەنصور بەناوی نوێنەری تەواو ئیختیاری ساواک بە سەرانی حیزب بەتایبەتی برایم ئەحمەد کە سکرتێری گشتی و بەرپرسی بەڕێوەبردنی ئەم کارانە بوو ناسێنرا، دەزگای بێسیم دامەزرا و یەکەم پەیوەندی لەگەڵ سەرۆکی ساواک لەتاران گیرا و ....

89ـ F و E ـ چەند بەچەند پێش مۆرکردنی ڕێکەوتننامەی جەزایر پەیوەندی نێوان بەغدا و تارانی بە نووسینگەی ڕامیاری ڕاگەیاندبوو.

90ـ F و E ـ ... بۆ گشت ئەوانەی لەپارتدا نەبوون.

هەڵوێستی نووسینگەی ڕامیاری پارتی دیموکراتی ئەوڕۆژە(٦٢) «F و E ـ ماوەیدان بێنە کوردستان، و لەناوجەرگەی شۆڕشی کوردیدا چەک هەڵگرن ». ساڵی ١٩٦٤ لە پێنجەمین[91] کۆنگرەی پارتدا ئەو سەرکردایەتی گۆڕی.

کۆی دەسەڵاتی ڕاستەقینە لەناو سەرکردایەتی شۆڕشدا نەبینراوە[92]. تەنها چەند کەسێکی دیار بۆیان بوو بڕیاربدەن لەسەرووی گشتەوە بارزانی خۆی، بەڵام هەرگیز ناگونجێت گشت دەستەی سەرکردایەتی لە تاوانی هەڵە ڕامیارییەکەی ساڵی ١٩٧٢دوربخەینەوە. کۆششی هاوپەیمانێتی لەگەڵ شا و وڵاتە یەکگرتووەکانی چەند ئەندامێکی نووسینگەی ڕامیاری ئەنجامیان داوە، و گشت ئەندامانی نووسینگەیش "ئاگاداری ئەو نهێنییە" بوون و لە سالح یوسفی بەوڵاوە کەسی تر لەڕووی ئەوەدا نەوەستا. دیارە سەرکردایەتی باوەڕی بە شا نەبوو بەڵام باوەڕی بە "گەرەنتی"یە ئەمریکیەکەی نیکسۆن و کیسینجەر کرد. پاش ماوەیەکی کەم ئەنجامی ئەو سووکە گەرەنتیە دەرکەوت، و دیار بوو ئەنجامەکان باسنوور بوون چونکە کوردەکانیان وەک "کارتی قومار" بەکار دەهێنا. مرۆڤ خۆی لە ئاستێکی ئاڵۆزدا دەبینێتەوە؛ کورد گەلێکی چەوساوەیە و دووچاری جەنگی ئازادی نەتەوە بوو، بەڵام سەرچاوەی کۆمەکی لایەنی ئیمپریالیست و بەکرێگیراوەکانی بوو، و چەوسێنەریان پشتی بەست بە کۆمەکی میکانیزم و ڕەوشی قەڵای سۆشیالیستی و هێزە دیموکرات خوازەکان.

ئەرێ دەبێت دەستەی سەرکردایەتی هیچ کۆشیێتیان لەگەڵ بەعسدا نەکەونەوە جەنگ؟ بەوەی کە بۆمان ڕوون بووەتەوە وەڵامی ئەو پرسیارە بەڵێ دەبێت، بەڵام ئایا گشت هەڵوێستێک لەئێمە ڕوونە؟

لەڕاستیدا سەرکردایەتی لەلای خۆیەوە " ئۆتۆنۆمی"یەکەی بەعسی ١١ی مارسی ١٩٧٤ی پەسەند نەبوو. بەڵام ئەگەر گەرەنتی ئەمریکا و کۆمەکی ئیمپریالیست[93] پشت ئەستووری نەکردایە، گومان لەوە دەکرێت کە ئەوان پەنایان بۆ هەزار و یەک پێچوپەنا نەدەبرد تا لەسەرچاوەی هێزەوە بکۆشن ماوەی وتووێژ درێژ بکەنەوە؟

ئایا دەشێت سەرکردایەتی وەک پێویست کۆشیێتی گرەوی جەنگ بباتەوە؟ لە وەڵامدا دەڵێین نا، ئەوان لەوڕووەوە هەڵەی مەزنیان زۆرکرد. جەنگی میللی دژ بە ڕژێمێکی بەهێز و بتەو نابێت تەنها لە گۆڕەپانی جەنگدا بێت، بەڵکوو دەبێ جەنگ بە ئابووری، ڕامیاری، ڕەوانی و میدیایی بکرێت. پێویستە گشت جۆرە توانای بۆ گۆشەکرێ. گیر و توندوتیژی نواندن هاوکات لەگەڵ

91ـF و E ـ شەشەمین.

92ـ تاکو ئەمڕۆیش لە هیچ پارتێکی کوردیدا ئەوە دەرنەکەوتووە، و بەدەگمەن ئەو ڕواڵەتە لە پارتەکانی جیهانی سێهەم و تەنانەت ئەوروپای ڕۆژهەڵاتیشدا دەرکەوتبێت. ـ « و »

93ـF و E ـ شا ... .

پەرستیاری سادە[94]. لەڕاستیدا ئەوانە مەرجی تایبەتن بۆ گەلی کورد کە هەمیشە باری جیوپۆلیتیکی تایبەت سەپاندوویەتی بەسەریا.

گەرەنتیەکەی « ئەمریکا[95] » هەندەی لەخۆ بایی کردبوون ناحەز خۆیان بە سەرکەوتوو دەزانی. بەڵام وزەی "گەرەنتی" کاری نەکردە سەر وەرچەرخانی ڕووی ئەندێشەی گشتی چەپڕەوانی عارەبی عیراق بۆلای ئەوان، و هەروەها نەبووە هۆی وەرچەرخانی ڕووی ئەندێشەی گشتی جیهانی عارەب و پشتیوانی ڕژێمەکانیشی. ڕاستە، پارتی کۆمۆنیستی عیراقی لایەنی بەعسی گرت، بەڵام بزووتنەوە ئەو کوردە کۆمۆنیستانەی دۆڕاند کە هاوشانی بزووتنەوەی نەتەوایەتی ئەوان جەنگین. ئەو "فاخر مێرگە سووری[96]"(٦٣) یەی دەزگای نهێنی پاراستن بەتاوانی بوون بە سیخوڕی بەعس کوشتی یەکێک بوو لەو کوردە کۆمۆنیستانە و شۆڕشی لەزۆر جەنگی قورسدا سەرخست. ئەوبوو قارەمانی جەنگی مایسی ١٩٦٦ لە هەندرێن. ئەویان لەگەڵ جەندکەسی خێزانەکەی بەبێ پرس و داد کوشت، بێ لەوەی هیچ بەڵگەیەک نیشان بە دادگای شۆڕش بدەن.

ڕێگەیان بۆ بەعس ڕەخسان "پشتگیری چەپڕەوان" بەلای ئەواندا بشکێت و لەسەر ئاستی ناوخۆ و دەرەوە سوودی لێ وەربگرن. هیچ نەکۆشان کێشەکەیان بە میللەتانی جیهانی سێهەم بگەیێنن. پشتیان کردە ڕاوێژ و دۆستایەتی هێزە سۆشیالیست و پێشکەوتووەکانی ئەورووپا"ی ڕۆژئاوا"[97]. کوردەکانی لە ئەورووپان دەیانەوێت ئەوە قۆرتە بەشتی پڕووپووچ داپۆشن.

لەناخدا ئۆردووی کورد لەسەر ئاستی ستراتیجییەتی کۆمەڵایەتی و ڕامیاری[98] شۆڕش و هەروەها لەسەر ئاستی پەیوەندی نێوان مرۆڤەکانی، لەڕادە بەدەر باوەڕ بەخۆ کردنی لێپرسراوانی ئەو نەگبەتییەی تووشکردن. هەندە بە "گەرەنتی"یەکە[99] بایی بوون خۆیان وەک خاوەن دەوڵەت نیشان دەدا؛ بە شالیارگەی بچووک و دەزگا و نووسینگەی زۆر دیاردەی ناکۆکی و بیروکراتی

94ـ لەوەتەی دروستبووە P.K.K لەسە ئەو شێوەیە دەجەنگی و ڕژێمەکەی بەرانبەری تادێت دڕندەتر دەبێت، و نە قەڵای سۆشیالیسی(پێش پێرسترۆیکا) هیچی بۆ کردن نە زلهێزەکانی ڕۆژئاوا کە تاوتاوە بەگیریان دێن. ئەمجارەیان بەدرێژایی مانگی ئۆکتۆبەر و ئێستایش نۆڤەمبەری ١٩٩٧ لەشکری تورکی لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر تۆپ و تانک و فڕۆکەی بۆمبهاوێژ بە بەرچاوی دەزگای مللەتانی یەکگرتوو و زلهێزەکانەوە (سنووری نێونەتەوەییان بۆ بڕیوە) لەخوارووی کوردستاندا قەڵاچۆ دەکرێن. جارجارە لایەکیان ورتەیەکی بۆ دەکات و پەڵپی ئەوە دەردەخەن کە تورک لەسەر خواستی لایەنێکی کوردی (واتە پ.د.ک) ئەوکارە ئەنجام دەدات. کەواتە هەڵوێستی تورک بەڕەوا دادەنێن. « و »

95ـ بەگوێرەی فارسی و ئینگلیزییەکە. « و »

96ـ لەزۆر شوێنی عەرەبی و فارسییەکەدا ئەو ناوە بە ڕێنووسی هەڵە نووسراوەتەوە. دروست (فاخر مێرگەسووری)یە « و »

97ـ لە ئینگلیزی و فارسییەکەدا نییە « و »

98ـF و E ـ کۆمەڵایەتی ـ ئابووری ... .

99ـF و E ـ گەرەنتییەکەی ئەمەریکا ... .

www.koskikurd.com

لەناویاندا بڵاوکردەوە[100]. لەبەر کەمکردنەوەی بێکاری، ژمارەیەکی زۆریان خنیبووە ناو لەشکری شۆڕشگێڕەوە تا ئەو ڕادەیەی بۆریان کرد. لە ئاستی هاتووچۆی نێوان سەنگەرەکانی پێشەوە و بنکەکانی ئازووقە و کەرەستە و نەخۆشخانەکاندا زۆر کەمتەرخەم ببوون.

خۆ قەوارەی ئابووری هەر کەس بیری لێنەکردەوە چونکە کار دەڕۆیشت. چی پێویست بە پوختەکردنی زەوی کشتوکاڵ دەکات کە جەنگ لەئارادایە؟ بەڵام ئەوتۆیش هەر لە پەیڕەو و پرۆگرامی پارتدا مابوو. کە شا گەنم و برنجیان بە لۆری بۆ بنێریت ئیتر چی پێویست بە چاندنی دەکات؟ خۆ پارە زۆر بوو بەڵام هیچ بیریان لەوە نەکردەوە تووتنی جوتیار بکڕنەوە، باوجو بۆچی، خۆ جگەرەی ئەمریکی هەیە. سەرئەنجام بەرهەم دەمایەوە و بۆگەنی دەکرد و گشتی لەکیسی جوتیار دەچوو.

لەسەرتای قۆناغی پێنجەم جەنگی کوردستانەوە ئەوان بە شێوەی ناڕاستەوخۆ زەمینەیان بۆ سەددام حوسێن خۆشکرد وڵات بکات بە (وەک ئەمی پاشین پێی دەڵێت) دوو "سەنگەر". سەرەتا گشت کادری هەرێم و ناوچەکان و ڕێکخراوەکانی "لاوان، خوێندکاران و ژنان"یان بەکێش کرد بۆ دەرەوە، واتە ناوچەکانی سنووری دەسەڵاتی خۆیان، و کارێکی ئەوتۆیان کرد گشت پسپۆری زانیاری و تەکنەلۆجی و خوێندکاران دوای ئەوان بکەون. گشت ئەوانەیان لە باڵەک (دۆڵی چۆمان) کۆ کردەوە و زۆربەی زۆری ئەو کادیرانە بێکار بوون و لەتوانایشدا نەبوو فەرمانی گونجاو لەگەڵ توانای خۆیانیان پێ بسپێرن. زۆریشیان بەسەر دەزگاکاندا سەپاند. بەوجۆرە توانای کاری شۆڕشگێڕانە و نهێنی لە شارەکاندا کەم بووەوە[101].

100 ـ لەوڕۆژەدا بەوانەیان نەگوتووە شالیارگە بەڵکوو چەشنی ئەوانەی میری لە هەولێری پایتەختی هەرێمی ئۆتۆنۆمی کردیەوە، پێیان دەگوترا (ئامانەتی ...) و بەرانبەر بەگشت دەزگا و نووسینگەیەکی کارگوزاری پارێزگا کوردییەکانی ژێر دەسەڵاتی ڕژێم، لە شۆڕشدا هاوچەشنی بوو و هەمان ناوی هەڵگرتبوو.
من ئەمەیانم زۆر لا سەیرنییە بەڵکوو لەوە سەیرتر ئەوەیە کە ئەمڕۆ لەخوارووی کوردستان ڕوودەدات؛ لەگشت یەکێک لەو دەزگا و نووسینگانە سێ دانە هەن. بۆ نموونە، ڕژێم لەژێر ناوی (مجلس التنفیذی، و المجلس التشریعی لمنطقه کردستان للحکم الذاتی) بە کۆلێک لێپرسراوی خۆفرۆشەوە لە کەرکووک ماویەتی. کورد لەڕاپەڕین بەدواوە پەرلەمانی هەرێم و دەزگا کارگوزارییەکانی کوردستانی لە هەولێر دامەزران. زۆری پێنەچوو براکوژی کەوتە نێوان پارتە سەرەکییەکان و پاش شەڕ و لێکدانی ناو پایتەختی هەرێم کۆپی ئەو پەرلەمان و دەزگایانە لە سلێمانیش کرانەوە. واتە لە سنووری دەسەڵاتی گشت یەکێک لە ڕژێمی بەعس و دوو زلهێزەکەی کوردستان (پ د ک ـ و ـ یەکێتی نیشتیمانی کوردستان) واتە سێ کۆپی لە هەمان شێوە دامەزراو لەشارەکانی هەولێر و کەرکووک و سلێمانی هەن. تاکە >>> جیاوازی ئەوانەی ڕژێمی بەعس ناویان (مجلس التشریعی و مجلس التنفیذی) و (آمانه عامه ...) و لەهەولێر و سلێمانی پێیان دەگوترێت (پەرلەمان) و (وەزارەت)ـ « و»
101 ـ کورد دەڵێت " تیر ئاگای لە سکی برسی نییە". هەرچەندە نووسەر تاکو ڕۆژی هەرەسیش یەکە >>>>

لەڕادەبەدەر زەق دەرخستنی چالاکی و بۆمباران کردنەکانی عیراق[102]، ئێزگە کوردییەکەیان دانیشتووی شارەکانی تۆقاند تا بەکۆمەڵ ملی ڕێ بگرنە بەر، و دەیەها هەزارکەسیان لەشوێنی خۆ هەڵکەند و جادەیان بۆ ئێران پێ خۆشکردن. ئەو سەرکردایەتییە گوایە بۆ چارەسەرکردنی کێشە لە یەکهەم گوژمدا ۱۵۰،۰۰۰ کەس، لەسەرووی گشتەوە کەسوکاری پێشمەرگەی ئاودیوی ئێران کرد و بەو هەڵوێستە زەمینەی بۆ هێزی ئاسمانی عیراق خۆشکرد تەنگ بە پەنابەرانی کورد لەئێراندا هەڵبچنێت. ئەوانەی پاشان شا گیریدان و بوون بە بارمتەی ژێر دەستی. لێشاوی کۆچی بەکۆمەڵیان هەر هەبوو نەیانکرد بەریان لێبگرن و ئەو مەردمە بگێڕنەوە سەر کار و پێشەی خۆ. لە سەرەتای ساڵی ۱۹۷۵دا سێیەکی دانیشتووانی کوردستان کە دەیکردە نزیکەی ۱،۵ ملیۆن کەس[103] کۆچی کرد. ئایا ئابووری بەرگەی جەنگ دەگرێت کە زۆربەی جوتیار دێهات چۆڵکەن؟ یان کە ئەوان نەتوانن گەلی کورد دامرکێنن و سوود لەو بەشی زۆر سەرمایە گیانییە وەرگرن، ئیتر گرەوی جەنگ چۆن دەبرێتەوە؟

لەوانەیش بەولاوە، وا دەوڵەت دادەمەزرێت و پارە زۆرە. ئەوەیشیان لەخۆ ڕادەبینی ئەموئەو دوای خۆخەن، هەڵەشۆیی کشایە کار و پیشە. بەرتیل خواردن لەناویاند بڵاوبووەوە. ژمارەی خۆسەپێنەر بەسەر دەزگای بەرز و تەنانەت ڕیزەکانی لەشکر و پارتیشدا زۆر بوون، بەڵام شانسیان لەوەدابوو کە کار دەڕۆیشت.

وەک هەر بەتەکنیکی کلاسیک دەجەنگین لەشکرەکەیان بەکۆشش بوو. بەڕاستی کەم نەتەوەی چەوساوە هەن لەجەنگی ئازادی نەتەوەییدا شان بدەن لە شانی کورد. بەڵام ئەوە بە گوێرەی گریمانییەک کە دەڵێت: کۆمەکی بیانی هەر هەبوو[104]. هەر کە دەستیان گەیشت بە چەکی قورس

<<< دەمڕاستی ئەو قۆناغەی شۆڕش بوو لەهەندەران، بەڵام لێرەدا بەباوێشکی کەسانی تر دەمی داچەقاندووە. هەرچەندە درێژی ژیانی لەئەورووپا بەسەر بردووە، بەڵام خۆ بستوویەتی بەعس کێیە و چ ئەشکەنجەبازە. کێ گەرەنتی ژیانێکی ئاسوودەی دەدا بەو لێشاوەی ڕێژەی زۆری سەربەست و ئازاد بەئارەزووی خۆ لەترسی دڕندەیی بەعس ڕایکردە دەرەوە. ئایا ئەوە لەیادچوو کەساڵی ۱۹٦۳ بەعس لەسەرەتای کوودەتاکەیدا بە ئەندامانی پارتی کۆمۆنیستی کرد. یان ڕەشبگیر گرتنی کۆمەڵانی کورد و بەکۆمەڵ زیندە بەچاڵەکەی شاری سلێمانی. «و»
102 ـ دەبێت نووسەر ئەوەی نەبیستبێت کە ڕژێمی بەعس جەنگی پێنجەمی کوردستان بەبۆمباران کردن و کوشتنی ژن، پیر، منداڵی و کەسانی بێچەکی شارەکانی هەڵەبجە و قەڵادزی دەستپێکرد. « و »
103 ـ وتەیەکی نەستەق هەیە دەڵێت: چەوت دانیشە و ڕاست بدوێ. ـ پێشمەرگەبووم لەناو یەکێک لەو دەستانەی دەمانکۆشی لێشاوی جوتیارە هەڵهاتووەکانی دەشتی شارەزووری پاش بۆردومانی هەڵەبجە (ئەپریلی١٩٧٤) بگێڕینەوە بۆ گوندەکانیان کە لەناوچەی ئازادکراودا بوو، و ڕێکامان لێ دەکردن بەوەی ناگونجێت ئەوان لەبری بەرهەم وەدەستهێنان ببن بەنانخۆر و ئەوە زۆر دەکەوێت لەسەر شۆڕش. وەک کەسیان نەگەڕانەوە و هەندێک بەرچاو تەنگ و لەژیان نەگەیشتوو جوێنی دەدا و دەیگوت(بەڵێ دەتانەوێت بارمەتی شێروخورشید تەنها بۆ کەسوکاری خۆتان بێت و ئێمەیش بەبرسێتی دەگێڕنەوە بۆ ژێر ئاگری بەعس، و...« و »
104 ـ F و E ـ بەڵام ئەوی ئەو بۆچوون وگریمانییە پۆچەڵکاتەوە لێنەبڕانی کۆمەکی دەرەکی بوو.

www.koskikurd.com

ئەو کوردانە هێرشی سەختیان کردە سەر لەشکری عیراق، جەنگی بەرانبەری ئەوان لەجەنگی نێوان دوو دەوڵەت دەچوو، و کوورەی جەنگ کەوتبووە ئەو دۆڵەی چۆمانەوە کە لەسەر ڕێی هامیلتۆنە و سەرکردایەتی و دەزگا جەنگییە گرنگەکان و بەشێکی جبەخانە و کۆمەڵی دانیشتوانیش کە تادەهات پتر دەبوو لەخوار ئەوانەوەبوو.

بەو چەکە کۆنە[105] یەکجار زۆرەی شا بەرەنگاری دوژمنێکی هەر زۆر پڕچەک بوون. بۆیە لەبەر نەبڕینی چۆڕاوگەی کۆمەکی شا، کوردە نەیارەکانی لەدەست شا هەڵهاتوو بۆ مەڵبەندی هاونەتەوەییا لەبری گرتنە خۆ دەدانەوە دەست ئێران.

دوا هەڵەی ڕامیاری سەرکردە ئەوەبوو کە کشانەوە بەرەو ئێران. نەمبیستووە نموونەیەکی جەنگی ئازادی میللی تر بگات بەو شێوە دڵتەنگی و نیگەرانییە، کە هێشتا مرۆڤیان تێدا مابێت بیەوێ درێژە بەجەنگ بدات و کەرەستەی تەواوی ئەو کارەیش لەبەردەستدا هەبێت. خۆ پەیڕەو وپرۆگرامی پارت ئەندامانی بۆ ئەو زەمینەیە گۆشەکرد کە هێشتا لەپێزدا مابوو، بەڵام ئەگەر سەرکردایەتی ئەوە بە دروشم و تاکتیکی بێنرخ بزانێت، ئەنجام هەر ئەوە دەبێت.(٦٤)

کردەوەی بەغدا لەکوردستان

ڕەوتی کۆیلەکردن

١٨ی ئۆگستی تا ٦ی سیپتەمبەر لەسەر خواستی ڕژێمی عیراق چووین بۆ ئەوێ تا ڕاستەوخۆ لەگەڵ هاووڵاتییانی کوردی عیراق بدوێین و گفتوگۆی ڕامیاری لەگەڵ لێپرسراوانی عیراقی بکەین سەبارەت بە "سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان "و" فراوانکردنی سنووری دەسەلاتی "و" سڕینەوەی پەڵەی جەنگی نزیکەی چواردە ساڵی نێوان براکان " و" پشتوێنەی برایەتی کورد و عارەب بەتینتر بکەینەوە". پێش سەردانەکەمان لەگەڵ لێپرسراوانی عیراقی ڕێکەوتبووین و ئەوەیان پەسەند کرد کە ئێمە بتوانی لەناو گشت کۆماردا بەسەربەستی بگەڕێین تەنانەت لە کوردستانیش. هەندە نەرم و نیان لێم هاتنە پێش سەربەستیان کردم لەوەی بتوانم هەرچ کەسم بوێت لەگەڵ خۆمی بەرم."١"

خۆشبەختانە، بەڕێز "بەشیر بومیعزە" کەماوەیەک ئەندامی نوسینگەی ڕامیاری بەرەی ئازادی جەزایر (FLN) و چەندین جار لەکابینەکانی بینبیللا و بومیدیەن شالیار بووە، و ئێستا لە بەرەی ئۆپۆزیسیۆنی جەزایرە، بڕیاری دا لەتەکمابێت. بوومیعزە پڕئاوات بوو لەوەی ئاشنایەتی ئەو لەگەڵ بەغدا ببێتە هۆی ڕێکخستنی "گفتوگۆ ڕامیاری"یەکانی ئێمە و ڕژێم، و ببێتە پاریدەر بۆ بەتینکردنی برایەتی کورد و عارەب. لە جونێڤیشەوە بەڕێز "جان کلۆد لۆتهی" ویستی بەناوی

105 ـ E ـ چەکی پەککەوتە .... و F ـ چەکی نوێ ....

کۆمیتەی جیهانی بۆ پاراستنی مافی مرۆڤ(IFHR) لە تەکمان بێت، بێگومان تا لەگۆشەی تایبەت بەمافی مرۆڤەوە لە بارودۆخی ئەو گەلە بڕوانێت. سەرئەنجام باوکی ڕەوانی "یوسف پاری" کەشیشێکی کڵێسەی کلدانی و لە سلێمانی لەدایک بووە، بوو بە هاوڕێمان[106].

پاش لەوەی سێ ڕۆژمان لە بەغدا بەسەربرد و تێیدا چاومان بە دوو شالیارە کوردەکەی بەغدا و هەروەها شالیاری دادوەری کەوت. بەرەبەیانی ڕۆژی ٢١ی ئۆگستی بەو دوو ئۆتۆمۆبێلەی شالیارگەی ڕاگەیاندن لەگەڵ دوو فەرمانبەری خۆیان بۆ ئەو مەبەستەیان ئامادەکردبوو لە بەغدا دەرچووین. ئەو دووە "أ " و "ب" ئەندامی پارتی بەعس بوون. سەرچڵی گەشتەکەمان شاری خانەقین بوو. لەوێوە بەڕیز چوینە دەربەندیخان، سلێمانی، کەرکووک و هەولێر کە پێنج ڕۆژ تێدا ماینەوە، ئەوجا لەوێوە بە هەلیکۆپتەر چووینە شارەکانی ڕەواندز، دۆڵی چۆمان و هەندێک دیهاتی ئەو پارێزگایە، و لەگەڵ لێپرسراوانیان باسی بارودۆخمان کرد و لەسەر " ڕەوشی ئۆتۆنۆمی" دواین. لە کۆتایی سەردانەکەی هەولێرمان ڕۆژی ٢٧ی ئۆگستی "جان کلۆد لۆتهی" ئێمەی جێهێشت و ڕۆشتەوە بۆ بەغدا و لەوێیشەوە بۆ سویسرا[107]، چونکە بۆی دەرکەوت هێشتا چەسپاندنی مەرجەکانی مافی مرۆڤ وەک پێویست نییە. ٢٨ی ئۆگستی بەرەو مووسڵ و بادینان کەوتینە ڕێ و بەتایبەتی چوینە شێخان، ئاکرێ، دهۆک، سوارەتوکە، سەرسەنگ و ئامیدی. ٣٠ی ئۆگستی گەڕاینەوە بۆ بەغدا و دوا پێنج ڕۆژمان لەوێ تەرخانکرد بۆ وتووێژ لەگەڵ لێپرسراوانی بەعس و بەڕێز بومیعزە لەگشت دانیشتنەکانەدا بەشدار بوو."٢"[108]

٢٠ی ئۆگستی چاومان بە شالیاری دادوەری "دوکتۆر منذر الشاوی" کەوت کە ئەویش وەک سەرەک کۆمار و یاریدەرەکەی لە عارەبەکانی تکریتە. دوکتۆر منذر الشاوی ـ فرەنسی چاک دەزانێت ـ وەک شالیارێکی بێلایەن و نا پۆلیتیک خۆی بە ئێمە ناساند. خۆی تەکنیکییە، بەڵام بووە بە یاساناس. چونکە یەکێکە لە ئەندامانی ئەو کۆمیتەی یاسای ئۆتۆنۆمی کوردی داڕشت، لێمان پرسی؛ بۆ دەوڵەت ڕێز لەو یاسایەی خۆی ناگرێت کە دەڵێت: پێویستە سەربەخۆیی گشت ئەو ناوچانە بگرێتەوە کە ڕێژەی زۆری دانیشتووانی کوردن؟ لە وەڵامدا گوتی " ئەوە پرسیارێکی ڕامیارییە و پێویستە لە شالیارە پۆلیتیکییەکانی بپرسن" و هەروەها گوتی" هەندێک ناوچەی وەک کەرکووک هەن تێکەڵەیەکی ڕەگەزی تێدا دەژی و سەپاندنی ئەو یاسایەی بەسەردا ستەم دەبێت". وەک پێمان ڕاگەیاند کە هەمیشە دانیشتوانی کورد لەو پارێزگایە پتربوون، لێمان پرسی؛ "کە کورد خۆی لە عیراقدا کەمایەتییە، باشە بۆ ناکرێت عارەبی پارێزگای کەرکووکیش

106 ـ لەکۆتایی بڕگەی پێشوو نمرە "١" دانراوە و ئەم بڕگەیە لە پەراوێزدا نووسراوەتەوە بەڵام لە فارسی و ئینگلیزییەکەدا هەر لەگەڵ خودی باسەکەن بۆیە منیش وەک ئەوانم لێکرد. « و »

107 ـ F و E ـ ئێمەی بەجێهێشت بۆ بەغدا و لەوێوە ٢٧ی ئۆگستی چووە بۆ سویسرا.

108 ـ نمرە "٢" لەکۆتایی ئەم بڕگەیە دراوە و لە پەراوێزدا دەڵێت: (دەقی پاش ئەم باسی سەردانەمانە و بەڕێز بومیعزە دیویەتی. « و »

www.koskikurd.com

وەک ئەوان بن و لە سنووری هەرێمی کوردستانی ئۆتۆنۆمیدا بژین کە ئەو پارێزگایە دەبێتە بەشێک لەو؟ ئەمجارەیش پرسیارەکەی بە پۆلیتیکی ژمارد و خواستی لە شالیارە پۆلیتیکییەکانی بپرسین. ئەوجا لەپرسیارێکی تردا گوتمان؛ یەزیدییەکان کوردن و ئاینێکی تایبەتیان هەیە، و شەنگار ناوچەی ئەوانە و هیچ تێکەڵەیەکی تێدانییە، " بۆ نەخراونەتە ناو هەرێمی ئۆتۆنۆمی کوردستانەوە؟" وەڵامەکەی مایەی سەرسوورمان بوو، گوتی "یەزیدییەکان بەشێکن لە عارەبی ئەمەوی! " بەڵام ڕاستی ئەوەیە کە مەلبەندی یەزیدییەکان نزیکە لەچاوگە نەوتییەکانی عێنزالەوە.

٢١ی ئۆگستی شارەوانی خانەقین لەکۆشکی شارەوانیدا ئاهنگی پێشوازی بۆ تاخمەکەمان ڕێکخست. کە ویستمان بۆ سەرنج وەرگرتن بە ناوشاردا بگەڕێن گشت لێپرسراوان کە ژمارەیان دەگەیشتە نزیکەی پانزە ویستیان لەگەڵ ئێمە بێن، بەڵام پاش گفتوگۆی دوور و درێژ ماوەیان داین سەربەست بە ناو شاردا بگەڕێین و بەگوێرەی بەڵێنەکەی ڕژێم لەگەڵ دانیشتوان بدوێین، بەڵام دەبوو لەگشت شوێنێک بگرەوبەردەی زۆر لەگەڵ لێپرسراوانی ناوچە بکەین.

[لە ٢٦ی ئۆگستیدا ئاغای هاشم عەقراوی "سەرۆکی ئەنجومەنی کارگوزاردن بۆ هەرێمی ئۆتۆنۆمی" ئێمەی وەرگرت. ئەم پیاوە لەم دواییانەدا گرۆ ڕامیارییەکەی "پارتی دیموکراتی کورد"ی بەجێهێشت کە خۆی ناوی نابوو. ئەو پارتە لەکاتی جەنگی پێنجهەمی کوردستاندا لە پارتی دیموکراتی کوردستان جودا بووەوە[109]. ئەو پارتە چەند بەشێکی لە بەغدا کردبووەوە و خۆی بە بەرە میللییەکەی بەعسەوە بەست. چەند ڕۆژ لەوەوبەر چووینە دیداری سەرۆکی گشتی ئەو پارتە "ئاغای عەزیز عەقراوی". من لەسالانی هەشتاوە ئەو پیاوەم چاک ناسیوە. کە بەتەنها پێکەوە دانیشتین بۆم دەرکەوت ئەو زۆر کفت و دڵشکاوە و کەوتووەتە ژێر ئازاری ویژدان.

هاوکاری پێشوو، واتە سەرۆکی ئەنجومەنی کارگوزاردن بۆ "هەرێمی ئۆتۆنۆمی" شتێکی تر بوو: لەوم پرسی کە ئایا پەیوەندی بەپارتێکی تایبەتەوە هەیە، گوتی گشت ئەندامانی ئەنجومەنی کارگوزاردن لەپارتەکانیان "دەست دەکێشنەوە" و "بێ لایەن" دەبن. کاتێک ڕاگوێزان و بەسەرهاتی "کالور خارما لوجە[110]"مان لێپرسی وەڵامی دایەوە وگوتی:" دەوڵەتە پێشکەوتووەکەمان ڕەوش و یاسا ئۆتۆمی کوردستان و مافی مرۆڤی کوردی بە تەواوی ناساندووە

109 ـ ئەوسا بەش نەبوو لەپارتی جودابێتەوە بەڵکوو هاشم عەقراوی و عەزیز عەقراوی وەک تاکە کەس هەڵهاتن. پاشان ڕژێم هەندێک کوردی خۆفرۆشی لە بەغدا بۆ کۆکردنەوە و بەکەمتر لەسەد کەس ڕێکخراوێکی بۆ پێکەوەنان و ناوی پارتی دیموکراتی کوردستانی لێنا و بەشداری بەرە کارتۆنییەکەی خۆی کرد. « و »

110 ـ پێموایە مەبەست لەوناوە (کەڵوڕی ـ خرِ بالووشە)بێت. یەکهەمیان ناوی گوندێک بوو لەدەشتی حەساری سەرووی کەرکووک، بەعس لەو سەردەمەدا تەختی کرد، و دووهەمیان ناوی چۆگەلەیەکی نزیک بەو گوندە بوو. ئەگینا (لەچەندکەسی دانیشتووی ئەو ناوچەیەم پرسیوە) گوند بەو دەقی ناوەی سەرەوە لەو دەڤەرەدا نەبووە. ـ « و »

www.koskikurd.com

... گرنگ ئەمەیانە." کە زۆرمان لێکرد وەڵامی پرسیارمان سەبارەت بەیەزیدییەکان و خانەقین بداتەوە، ئەو هەمان وەڵامی دووپات کردەوە. لەڕاستیدا ئەو پتر خۆی بە دەقی یاساوە بەستبوو نەک ژیانی مرۆڤ و چارەنووسیان، و بەئاشکرا پێچویەنای دەکرد تا ڕواڵەتی ڕاستی ئەو بارە بسەلمێنێت کەخۆی باسی دەکات.

لەڕاستیدا دەسەڵاتی سەرۆکی ئەنجومەنی کارگوزاردن لە سووپەر پارێزگارێک تێناپەڕێت، و هەرێمی ئۆتۆنۆمیش جۆرە فیلێکە سێ پارێزگایان پێ بەسەریەکەوە خستووەتە ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی چەق.

لەکاتی ئاساییدا ئەو سێ پارێزگایە ڕاستەوخۆ لەژێر دەسەڵاتی شالیارگەی ناوخۆی عیراق بوون و گشت کارێکی گەورە یان بچوکیان بۆ دەچووە سەر. وەک دەسەڵات لەو دەستەیە سەندرایەوە ئەوان بێ دەربڕینی هیچ جۆرە ڕەخنەیەکی پۆلیتیکی هەر لەسەرکاری خۆیانن. وەکتر ئەو فەرمانەی دەسەڵاتدارانی "سیستێمی ئۆتۆنۆمی" ئەنجامی دەدەن ئەگەر لەگەڵ باری ڕاستیدا بەراورد بکرێت هەر زۆر ناحەز دەردەکەون. لەبری ئەوەی خواست و ئاواتی نەتەوەیی مرۆڤی کورد بگرنە بەرچاو، ئەو دەستە لاواز و بووجەڵەیە بەرپەرچی ئەوە دەدەنەوە کە بەعس ئەوان بەکاردێنێت بۆ درێژەدان بە هەڵوێستی " بەعارەبکردنی هەرێم".][111]

"بابەی ڕەوانی" پاری و نوێنەرەکەی مافی مرۆڤ چوون بۆ سەردانی کەنیشت، من و بومیعزەیش چووینە ناو بازاڕ و ڕیزە دووکانی سەرجادە. خودی خانەقین[112] ناوچەیەکی نەوتییە. خانەقین و دەوروبەری بەشی تەواوکەرن لەکوردستانی عیراق بەڵام نەخراونەتە سەر "هەرێمی ئۆتۆنۆمی". کەلەناوشاردا هەندێک پرسیارمان لەچەند خوێندکارێک کرد دوو شتمان بۆ ڕوونبووەوە؛ یەکهەم، لەهەرەسی شۆڕشە چەکدارییەکەی کوردستان بەدواوە خوێندنی کوردی لەو شارەدا نەما وگشتی بوو بە عارەبی و ناوی خوێندگەکانیان گۆڕیوەتە سەر هەندێک ناوی مێژوویی عارەبی. دووهەمیان ئەوەیە کەزۆر لەدانیشتووانی کوردی خانەقین وگوندەکانی کرێکار و فەرمانبەر و تەکنیکی بوون لەکۆمپانیای نەوتی ئەوێ، ڕژێم گشتی گواستوونەوە بۆ عیراقی عارەبی و بەسرە، وعارەبی هێنایە شوێنیان. هەمان پرسیارمان لە دوکانداری بازاڕ کرد ئەوانیش هەمان جۆرە وەڵامیان هەبوو. لەناو بازاڕدا نزیکەی سەد کەسمان لێکۆبووەوە، یەکێکیان نزیک بووەوە و خۆی بەئێمە ناساند؛ ئەوە یەکێک بوو لەو مامۆستا عارەبانەوی سێ و چوار مانگ لەوەوبەر گوێزرابووەوە بۆ یەکێک لە خوێندگەکانی ئەوێ، و هاتە زمان و گوتی: دەستەی بارزانی خۆفرۆش بەزۆر خوێندنی کوردی سەپاند بەسەر ئەم شارەدا، و پاش هەرەسی ئەو دەستەیە ماف

111 ـ بڕگەکانی نێوان ئەو دوو [کەوانەیە]م لە فارسی و ئینگلیزییەکە وەرگرت چونکە دیارە عەرەبییەکە فرامۆشی کردوون. ـ « و »

112 ـ F و E ـ ... شارێکی کوردنشینە و دانیشتوانی تەنها بەکوردی دەدوێن ....

گەڕایەوە بۆ خاوەنەکانیان و خوێندن لە خوێندگەکاندا کرایەوە بە عارەبی. تێمانگەیاند کە دانیشتووان کوردن و زمانی عارەبی نازانن دەبێت وەک پێویست خوێندن بکرێت بە زمانی زگماکی خۆیان، و هەروەها گوتمان، ئەو پرسیارەمان لە دوکاندار و کەسانی تر کردووە هەمان وەڵامی خوێندکاریەکانیان داوینەتەوە. مامۆستا لەسەری ڕۆیشت و گوتی: "بەڵگەمان بەدەستەوەیە کە دانیشتووان خویان پێشنیاریان بۆ ئەو گۆڕینە کردووە. زۆر نامەی کەسوکاری خوێندکارانمان لەبەردەستدایە تێیدا دەخوازن خوێندن بکەینەوە بە عارەبی".

کە لەکاتی نیوەڕۆدا ویستمان بگەڕێینەوە بۆ کۆشکی شارەوانی " أ "مان لێ نزیک بووەوە و گوتی: "هەرچ باڵوێزێکی بیانی یەک لەسەدی ئەو بابەتەی ئێوە ئەم بەیانییە پرسیوتانە بکات ئەوا دەستبەجێ لەوڵات دەردەکرێت. حکومەتەکەمان گەرەنتی بە ئێوە داوە سەربەست بگەڕێن، نە گەرەنتی ئەوەی هاوولاتییانمان لێ هانبدەن". ئەوجا گوتی: "گەشتەکەمان بەوجۆرە ناچێتەسەر، من ناچارم تەلەفۆن لەگەڵ سەرکردایەتی هەرێم(ی پارتی بەعس) بکەم و ڕەوتی نوێیان لێ بپیسم". ئەوتۆیش هەر گەشتەکەمان درێژەی بوو.

هەمان وەک پارێزگای سلێمانی لە پارێزگای کەرکووکیش ـ بە چەمچەماڵەوە کە دەکەوێتە بیست کیلۆمەتری لای ڕۆژئاوای شاری کەرکووک[113] ـ کۆمەڵە خانوی نزم و تازە بە چیمەنتۆ دروستکرومان بینی، گەڕەکی بچووک، یان گوندی ستراتیجی چۆڵیان لەمدیواودیوی جادە دروستکردووە تا جوتیارانی گوندی ناوچە شاخاوییەکانی تێدا کۆکەنەوە. کە لە دەربەند بازیان وەستاین " أ " بە پێویستی زانی هەندێکمان بۆ باسکات: "حکوومەتی شۆڕش" بەڕێوەبەرایەتی نیشتەجێ ـ کردنی لادێی"ی کردووەتەوە. کاری ئەو دەزگایە کۆکردنەوەی لادێییە لەوجۆرە گوندەدا تا بتوانێت خزمەتگوزاری نوێی وەک پێداویستییەکانی تەندروستی و کۆمەڵایەتی و تەکنیکییان بۆ دابینکات". هەروەها گوتی:" چونکە حکومەتی شۆڕشگێڕمان دەیەوێت دەستی یارمەتی بۆ چینی جوتیاری کورد درێژکات، بڕیاری داوە ئەو پڕۆژەیە لەباکوورەوە دەستپێکات، بەڵام خودی پڕۆژەکە بۆ گشت عیراقە".

بەلانسی سروشت و مرۆڤەکانی لەهەزاران ساڵ لەمەوبەرەوە ئەو گوندانەی کوردی لەباوەش شاخدا بەدیهێناوە. گشت گوندێکی کوردی چۆگە یان ڕوباری ئاو و کێلگە و نیزار و گۆڕستانی نزیکە و لەزۆر شوێندا جەنگەڵی داریەڕووی خۆی هەیە. گوندە ستراتیجییەکان بە گەرمای هاوین وەک تەنوور سوور دەبنەوە و سەرمای زستانیش دەیانتەزێنێت. ئەوەی ئەمان دەیکەن جۆرە دەستێوەردانێکی سەختە لاباری ژیانی کۆمەڵ و دەبێتە هۆی تێکدانی بەلانسی ژیان.

[هەمان ئەو ڕۆژە چوینە گوندێک بەناوی هاشمیە، بە لێخوڕینی یەک چارەک لەخانەقینەوە

113 ـ F ـ ... ٢٠ کیلۆمەتر ڕۆژهەلات. و E ـ ... ١٥ میل ڕۆژهەلات. « لەڕاستیدا چەمچەماڵ بەجادە لەکەرکووک نزیکەی ٥٠ کیلۆمەترە و دەکەوێتە لای ڕۆژهەلاتی. ـ و »

www.koskikurd.com

دوورە. گشت دانیشتوانی گوند کورد بوون؛ کوڕی کوێخامان لەماڵی خۆیان بینی. بەتەمەن سی ساڵ دەبوو. لە بەسراوە هاتبووەوە ماوەی پشوو لەگەڵ کەسوکاردا بەرێتەسەر. گوتی:" لەم پێنج ساڵەی دواییدا لە کۆمپانیای نەوتی خانەقین کارم دەکرد و لێرە لەگەڵ دایک وباوکم دەژیام بەڵام چەند مانگ لەمەوبەر گوستمیانەوە بۆ بەسرە". کە ئەو نمرەگەلی بەدەمدا دەهات "جان کلۆد لهوتی" نمایندەی کۆمیتەی جیهانی بۆ پاراستنی مافی مرۆڤ زۆری لێقۆستنەوە؛ بەتەنها لە خانەقین ٥٠٠٠ کورد دوورخراونەتەوە بۆ عیراقی عارەبی گویا یەبەر جێگیر کردنیان لەسەر کار وگوزەرانی نوێ. بەڵام ئەوانە لەخۆدا دەبنە نموونەی سەرنجکێش بۆ هەڵوێستی بەعس و " ئاستی ڕەوشتی مرۆڤی ئەو هەرێمەی ئۆتۆنۆمی".]

٢٣ی ئۆگستی، ڕێکخراوی مامۆستایانی کەرکوک لە بارەگاکەیاندا پێشوازی لەم تاخمەمان کرد. سەرۆکی یەکێتییەکە ناوی ئەکرەم حەردان بوو، مامۆستایەکی عارەبە و بەلای ڕاستییەوە یاریدەرە کوردەکە و لای چەپیشەوە تورکومانەکە دانیشتبوون، بە درێژایی گفتوگۆ ئەوانە بێدەنگ بوون. حەردان بۆی باسکردین کە پێش ڕێکەوتنەکەی ١١ی مارسی ١٩٧٠ لە فێرگەکانی پارێزگادا تەنها زمانی عارەبی خوێندراوە، بەڵام لەساڵی ١٩٧١وە شالیارگە خوێندنی بە زمانی کوردی و تورکیشی بە گوێرەی ڕێژەی دانیشتووان و ئارەزوویانی خستەپاڵ. لێم پرسی: "کە دەزانین لایەنی زۆری دانیشتووانی ئەمشارە کوردن و پاش ئەوان تورکومان دێت، چۆنە ژمارەی خوێندگە عارەبییەکان پتر پەرەی دەسێنن؟". ئەو وەڵامێکی تەکنیکی دایەوە:" ئەو نەخشەی گۆڕانکارییەی ساڵی ١٩٧١ کێشامان هێشتا تەواو نەبووە".

پاش نیوەڕۆی ڕۆژی ٢٣ی ئۆگستی لە کەرکووک دەرچوین و بەرەو باکوور ڕوومان لە ئەربیل «هەولێر» کرد. زانیمان ئەو ناوچەیەی پێیدا دەڕۆین تا کەناری ئالتون کۆپری کە دەکەوێتە سەر زاب «زێ»ی بچووک و پارێزگای کەرکووک لە "هەرێمی ئۆتۆنۆمی" جودا دەکاتەوە، کەوتووەتە ژێر باری بەعارەب کردن. زۆربەی گوندەکانی نزیک بە جادەمان بینی چۆڵ بوون، و جارجارە شۆڤڵ و بلدۆزەرمان لێ دەبینی. بیست خولەک لەکەرکووک دوورکەوتبوینەوە کە بەشوفێرەکەمان گوت تا ئەو گوندەمان بگەیێنێت کە چەند سەد مەتر لەجادەوە دووربوو. نزیکەی سەد مەتر دوور لەئاوەدانی ئۆتۆمبیلەکەمان وەستا و چەند منداڵ و هەندێک گەنجمان لێ کۆ بووەوە، کورد بوون و بەزمانی نەتەوەیی خۆیان دەدوان. هەندێک لە منداڵەکان عارەبی لە گەورەکان چاکتر دەزانی. لەوەدەچوو لە خوێندگە وەک زمانی دووهەم بیخوێنن. تەمەنیان لەبەچکەی بەر خوێندن تێنەپەڕیوە کە دەکاتە دوانزە تا چواردە ساڵ. یەکێکیان پەرتووکی خوێندگەی بەپیتی کوردی چاپکراوی لەبن باخەڵ بوو. دەشێ ئەوانەی ساتێک لەمەوبەر حەردان گوتنی ڕاستبن و ئەوەی سەبارەت بە "بەعارەب کردن" بەرگوێی ئێمە کەوتووە هەرزەگۆیی بێت؟ هەرە گەورەکەیان کە کوڕێکی شانزە ساڵ بوو گوتی ئەو پشمەرگەبووە. گوتیان گوندی ئەوان دەکەوێتە ٢٥ کیلۆمەتری باکووری کەرکووک و

ناوی "کالور ـ خارما لوجەیە" و ئەو دەشتەی دەکەوێتە نێوان کەرکووک و (هەرێمی ئۆتۆنۆمی) بەگشتی کوردن، بەڵام لەوە دوودڵ بووین کە "کوردەکان نەوێرن بەڕاستی دڵی خۆیانمان بۆ بکەنەوە" چونکە ئەو دوو ئۆتۆمبێلە مەزنەی بەئێمەیە ناوی شالیارگەی ڕاگەیاندنی پێوەیە. بۆمان باسکردن کە ئێمە دەستەیەکی نێونەتەوەیین و بۆ ئەوان هەیە بێ ترس ڕاستی وتەی ئەو خوێندکارانەمان بۆ ڕوونکەنەوە کە دەڵێن: "کاربەدەستان ئاگاداریان کردین کە گوندەکامان دەڕووخێنن و دەبێت کۆچوبارمان ئامادە کەین. ئێمە ٩٠ خێزانین و گشتمان کوردین. دەیانەوێت بمانگوێزنەوە بۆ بەسرا. زەوییەکانمان دەدەن بەو عارەبانە کە لە باشوورەوە دەیانهێنن و لەم شوێنە گوندی نوێیان بۆ دەکەنەوە". لەڕاستیشدا لەوبەری جادەکە بەچەند سەد مەتر بەنگەڵەیەکی کار بەسەر گردێکەوە دیاربوو. خوێندکارەکان گوتیان: "یەک دەرزەن گوندیان لە تەپۆلکەکانی زورگزرا و لە ناوچەی کتکە، گورزەیی و دوویز چۆڵکردووە". کە ڕوومان لە ئوتۆمبێلەکانمان کردەوە منداڵەکان دوامان کەوتن، و یەکێکیان گوتی: "نامانەوێت لێرەمان دوورخەنەوە، دەمانەوێت هەر لەم گوندکەی خۆماندا بژین". ئاوڕمان لە "أ" دایەوە ئەو چاوی خۆی لێ شاردینەوە.

ئەوەی لە هەولێری پایەختی هەرێمی ئۆتۆنۆمیدا سەرنجی ڕاکێشاین یەک تابلۆ ڕووبەری کۆشکی شارەوانی داپۆشیوە «F و E ـ لەپێشدا بە عارەبی و پاشان بە کوردی» لێی نووسرابوو "ڕێی بەعس ڕێگەمانە". باشە وەک لە عێراقی بەعسدا پارتێک هەیە بەناوی پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێکە لەلایەنەکانی پەسەندکراوی بەرەی نیشتیمانی و ئاغای عەزیز عەقراوی لێپرسراوی گشتی ئەو شالیاری دەوڵەتە، بۆ دەبێت ڕێگەی ئەو بەلای کەمەوە ڕێی کوردستانی ئۆتۆنۆمی نەبێت. هەرچ شوێنێکی کوردستان کەمێک بایەخدار بووبێت ڕێکخراوەکەی بەعسی عارەبی زۆر خەست و زەقتر دەردەکەوێت. بەزۆری ئێمەیان دەبردە نووسینگەی خۆیان و هیچ جارێک هەڵنەکەوت بمانبەنە نووسینگەی یەکێک لە لایەنەکانی تری بەرەی نیشتیمانی پێشکەوتنخواز. (نە لە کوردستان نووسینگەی پارتی کۆمۆنیستمان بینی و نە لە بەشەکانی عیراقی عارەبی. یەکێک لە بەعسییەکان خۆی تێهەڵقورتان و وەڵامی داینەوە و گوتی: کێ کۆمۆنیست؟ ئێمە لەبەر ناوبانگی هەندێک لە سەرکردەکانی و هەروەها لەبەر هەندێک کاری تایبەت لەبەرەدا وەرمانگرتوون، بەڵام ڕێگەیان نادەین نووسینگە بکەنەوە و بیروباوەڕی خۆ بڵاوکەنەوە یان هیچ جۆرە چالاکییەکی تریان هەبێت. پاش مردنی ئەو سەرکردانەی ئەمڕۆیشیان ناوی ئەو پارتە دەچێتە توێی مێژووەوە.)

لێرەبەدوا تاخمەکەمان بوو بە سێ کەس چونکە دوێنی ئێوارە "لوتهی" چێیهێشتین و گەڕایەوە بۆ بەغدا. بەرەبەیانی ٢٨ی ئۆگستی لە هەولێرەوە جادەی مووسڵمان گرتەبەر. ٢٠ تا ٣٠ کیلۆمەترمان مابوو بگەینە مووسڵ بەتەنیشت هەندێک گوندا تێپەڕین ناویان گۆڕیبوون. بۆ

نموونە ناوی حەمدانییەی عارەبییان لە گوندی قەرەقۆش نابوو.
پارێزگاری مووسڵ «F و E ـ فلەیح حەسەن» خۆی لەگەڵ ئێمە هات و بردینی بۆ شارۆچکەی بەعشیقا کە کەمێک بەلای ڕۆژهەڵاتی مووسڵەوەیە، و تێدا یەک تێکەڵەی ڕەگەزی دەژی. کردینیان بە هۆڵێکدا نزیکەی ١٥ گەنجی لێ دانیشتبوو، پارێزگار ئەوانی بەئێمە ناساند و گوتی: "ئەمانە یەزیدین و بەشێکن لە ئەمەوی ـ یەکان!؟" «F و E ـ کە ئێمە باوڕمان بەو دیمەنە نەکرد پارێزگار گوتی لە خۆیان بپرسن؛ گشتیان بەیەک دەنگ بە عارەبی گوتیان: ئێمە یەزیدی و عارەبی ئەمەوین» کە لەگەنجەکانمان پرسی دەشێت ئەوان ئەندامی بەعس بن: لە وەڵامدا گوتیان بێگومان. ئەوجا بۆ ئەوەی ئەو دیمەنەمان بۆ بسەلمێنن پیرێکی یەزیدییان هێنا. پیری یەزیدی لە کوردی بەولاوە تەنانەت یەک وشەی عارەبی نەزانی، پێمانگوت کە پەرتووکی پیرۆزی یەزیدییان بە کوردی نووسراوەتەوە، پیر هەر بە کوردییەکەی خۆی سووربوو لەسەر ئەوەی کە ئەوان عارەبن.

[هەندەی نەبرد بە دەشتی ئاکرێدا لێماخوڕی. لێرەدا ڕووبەڕووی دیمەنێکی سەیر بووین. گشت کۆمەڵی جوتیاری گوندەکانی ئەو ناوچەیە بە فرمانی پارێزگار کۆکرابوونەوە و بە درێژایی ٧٠ کم و پانی ٣٠ کم (E ـ ٤٥ و ٢٠ میل) وەستابوون و لەبەر درووود بۆ سەردانی ئێمە بەهەردوو دیوی جادەکەدا ڕیز بوون. دەیەها هەزار لادێیی کوردیان بە درێژایی ئەو دەشتە ڕاگرتبوو. ئەو کۆمەڵە لە بەریەیانەوە لەوبەر قرچەی هەتاو چاوەڕوانی ئێمە بوون. کە ئێمە گەیشتین کاتژمێر لەیانزە تێپەڕی و بەلایکەمەوە دوو ساتی تری خایاند تا ئەو کۆمەڵگەیەمان جێهێشت. دیاربوو ئەو دیمەنە ناپەسەندە پارێزگاری شاد کردبوو، چونکە ئەو ئەوجۆرە کارەی لێپرسراوان بە مرۆڤی دەکەن بە ناشیرین نازانێ. ئەوجا بەشیر بومیعزە ویستی دڵی ئێمە بداتەوە گوتی: "لە ناوچە عارەب نشینەکانیش ئەوجۆرە هەڵوێستە هەر هەیە".

بەئێمەیان ڕاگەیاند کە گشت ئەو کوردانەی لەکاتی جەنگدا پەنایان بۆ مووسڵ هێنابوو ئێستا لە دەشتی ئاکرێ لەگەڵ خێڵەکانی (وەک هەرکی) کە چەکیان بۆ ڕژێم هەڵگرتبوو نیشتەجێ کراون. هەندەی نەمابوو ئەوە بەڕاست بزانین چونکە هەندێک لادێیی ئەوێ دەیانگوت ئێمە هەرکین. بەڵام لەوەستانێکی کەمدا یەک کوڕی لادێیی بەدزییەوە لەو دەشتە پارچەکاغەزێکی خنیە گیرفانم، و پارێزگاری خانەخوێمان هەستی پێکرد. کە چوینەوە ناو ئۆتۆمبێلەکە دەیویست کاغەزەکەی بدەمێ. نامیلکەکە ئەوتۆبوو: "ئێمە کە پێنجسەد خێزانی دانیشتووی شێخان و عێن سوفنی بووین، لەجەنگاوەرانی شۆڕش بوین و سەرئەنجام لێخۆشبوونەکەمان پەسەند کرد و گەڕاینەوە لای ئەمان، ڕژێم دەستی بەسەر زەوییەکانماندا گرت و ئێمەیان گواستەوە بۆ ئەم دەشتەی ئاکرێ. ئێمە لێرە هیچ مووچە و سەرمایەیەکی ژیانمان نییە. ئەوەی ئێمە دەمانەوێت تەنها دادپەروەرییە". دیسان پارێزگار خواستی نامەکەی بدەمێ. پاش لەوەی بەڵێنم لێ وەرگرت کە هیچ زیان بەو سکالا کارە نەگەیێنن نامەم نیشاندا، بەڵام ئەوم لای خۆم گلدایەوە، و تا ئێستا هەر

www.koskikurd.com

لامە.

شێخان و عێن سوفنی ناوچەی عارەبین و کوردەکان(بەتایبەتی موسوڵمان)ی لێ دەردەکەن و یەزیدی و فەلەی تێدا دەهێڵنەوە بەمەرجێک دەبێت بڵێن ئێمە عارەبین. تەنانەت ئەو هەڵوێستی بەعارەبکردنە دانیشتووانی دەشتی ئاکرێیشی گرتووەتەوە. کێشەی ئەوناوچەیە لەوێوە دەستیپێ کرد کە خرایەسەر نەینەوای فلەیح حەسەن، و لەوانەیە هێشتا زۆر لەوەبارە بەدتری چاوەڕوانیان بێت. کاتێک ئێمە لەو دەشتەبووین پارێزگار بۆی گێڕاینەوە کە دانیشتوانی ئەو ناوچەیە قایل نین خوێندن لە خوێندگە سەرەتاییەکاندا بە زمانی کوردی بێت. گوایە "ژمارەیەک زۆر سکالای پێگەیشتووە تێیدا دەخوازن خوێندنیان بۆ بکەنەوە بە عارەبی".

کە گەیشتینە ئاکری سەدکەس چاوەڕوانی ئێمە بوون و بەیەک ڕیز ئاڵا بەدەست لەبەردەم بارەگاکەدا وەستابوون، بەشی زۆریان منداڵی کورد بوون هەر کە دەرگای ئوتۆمبێلمان کردەوە گشتیان بە کوردی و بەعارەبی بانگیان بە ستایشی بەعس دەکێشا. ئەمیش یەکێکی تربوو لەو دیمەنانەی ئێمەی سپاسگوزاری پارێزگار کرد.

بەیانی ڕۆژی ٢٩ی ئۆگستی مووسڵمان بەرەو دهۆک جێهێشت، کە دەکەوێتە بادینان. بۆ پاش نیوەڕۆ گەیشتینە بەر ئەو تاشەبەردەی عیمادیە «ئامێدی» کە دەڕوانێتە سەر دۆڵێکی جوان و دڵگیر. من بێلەوەی هیچم مەبەست بێت گوتم: "ئەم قەڵایەی ئامێدی سەردەمێک مەڵبەندی میرنیشنی کوردی بوو"، دیاربوو ئەو کوردانەی لەوێبوون مێژووی ئەو شارەیان دەزانی ئەویان سەلماند، بەڵام " أ "ی پاسەوانی فریشتەمان بۆچوونی تری هەبوو. ئەو بە جۆرە چیرۆکێکی مێژوویی ئامێدی بەستەوە بە(پیلانی هەڵبەستراو لەلایەن دوژمنە ئیمپریالیستەکانی عیراقەوە).
بەڕاستی من خۆم پێنەگیرا و تووڕەیی خۆمم دەربڕی. چۆن دەبێت ئەو مێژووەی کوردی سەدەکانی ناوەند بە هەڵبەستراوی ئیمپریالیستی سەدەی بیستەهەم بزانن؟ لەبەرچی کوردی عیراق ئاشنای ئەو مێژووەیان نەبن کە لەپێش مێژووی عیراقەوە بوویانە و شانازی پێوە نەکەن؟. لە " أ "م پرسی، " ئەرێ دەزانیت کە بەریتانیا ساڵی ١٩٢١ عیراقی درووست کرد و هەر ئەو ئەم بەشەی کوردستانی خستووەتە سەر؟ ئەوجا " أ " ناچار پەسەندی کرد کە بەڵێ کورد ئەو مێژووەی هەیە.
بەڵام دەبێ ئەو پەرتووکانەی ڕژێمی بەغدا بۆ خوێندگەی دەنووسێتەوە چی بڵێن؟

لەگەڵ بوومیعزە لەبەغدا دووجار تاریق عەزیزی "ئەندامی سەرکردایەتی هەرێمی عیراقی پارتی بەعس" و "شالیاری ڕاگەیندن"مان بینی. هەروەها نەعیم حەدداد" کە ئەندامی سەرکردایەتی هەرێم" و "شالیاری لاوان" و "ڕازگری گشتی بەرەی نیشتیمانی پێشکەوتنخواز"مان یەکجار بینی. چاویشمان کەوت بە زەید حەیدەر کە سووریایی و ئەندامی سەرکردایەتی نەتەوەیی و لێپرسراوی نووسینگەی دەرەوەی پارتە. ئەمانە زۆر بە ڕێزەوە لە ئێمەیان دەڕوانی. لەوانەمان

خواست کە دەست لە گوێزانەوە و بەعارەبکردنی هەرێم هەڵگرن، و ڕێگە بدەن کوردی ڕاگوێزراو بگەڕێنەوە شوێنی خۆ، و هەروەها ئەو عارەبانەی لە کوردستان چینراون بگێڕنەوە شوێنی خۆ. ئەوجا خواستمان سنووری هەرێمی ئۆتۆنۆمی فراوانتر بکەن بەڕادەیەک ئەو گوند و شارە کوردییانە بگرێتەوە کە ڕێژەی کوردیان تێدا زۆرە، و گرنگیش بە ئەگەری چارەسەرکردنی کێشەی کەرکووک بدەن.

جەنابی تاریق عەزیز دەیویست بەڵگە بۆ ڕاگوێزانەکەنیان بهێنێتەوە کەگوایە لە بوارێکی تەسکدا بووە و تەنها "ناوچەی نەوتی" و "لەبەر پاراستنی پشتوێنەی ئاسایش" و "پێداویستی بازاڕی کار و ناوخۆ" بووە. لەبەڵگە دۆزینەوەدا بۆ چاندنی عارەب لەکوردستان دەڵێت: "سلێمانی هەمیشە عیراق بووە و ئەویش خاکی منە، خۆ ئەگەر من بمەوێت لەوێ دانیشم کەس بۆی نییە ڕێم لێبگرێت". سەبارەت بەئۆتۆنۆمی و فراوانکردنی سنووری دەسەڵاتیش گوتی: "گرنگ ئەو مافەیە کەدراوە، کێشی "ئۆتۆنۆمی" کیلۆمەتری چوارگۆشە نییە". تاریق عەزیز و هەڤاڵانی دانیان بەوەدانا کە "کارەکە بێ کەموکووڕی نییە" بەڵام "گشت کەموکووڕییەک چارەسەری دەکرێ". ئەوجا ڕێکەوتین لەسەرئەوەی جارێکیتر بەیەک بگەینەوە تا بەنووسراو ڕێگەچارەی ئەوبارە بخەینە بەردەست پارت وڕژێم.

نەعیم حەدداد زۆر بەڕووخۆشییەوە پێشوازی لە ئێمەکرد، و ئەوەی بە یەکەمین دیداری برایانە بۆ دەربڕین. کۆسپی چی؟ ئەوانە هەر هیچ نین، خوێندگەکانی خانەقین"، ئەوا خوێندنی کوردییان بۆ دەگەڕێتەوە". ڕاگوێزان، "پێداویستییەکی کاتی بوو ڕایدەگرین و چارەیشی بۆ دەدۆزینەوە" و هەروەها گوتی، تازە شالیاریان لە سەردانی ئێران گەڕاوەتەوە و "موژدەی خۆشی لەبارەی پەنابەرە کوردەکانی لە ئێرانن هێناوەتەوە، و بۆی گێڕاینەوە کە "توانیویەتی ٥٠٠٠٠ کەس لەو پەنابەرانە بخاتە سەر بیری گەڕانەوە و لەماوەی دوو مانگدا دێنەوە بۆ عیراق"، بەڵام دوو مانگ بەسەر نەچوو بیستمان کە ئەو گەڕانەوەیە لەڕاستیدا بە زۆرەملێ بووە. لە دوکتۆر زەید حەیدەری "پەیڕەوکاری میشێل عەفلەق"مان پرسی، کە ئایا سەرکردایەتی نەتەوەیی پارتی بەعس باوەڕی بەوە هەیە، گەلی کورد بەشێکە لەو میللەتە دابەش و کۆیلەکراوە، و هەر ڕۆژێک دێت بە مافی چارەنووسی خۆ بگەن. هەروەها بۆمان ڕوونگردەوە کە خودی دانی بەوەدا ناوە چارەسەری کێشەی کورد لە عیراق دوو خاڵی سەرەکین بۆ بتەو کردنی پەیوەستی نێوان بزووتنەوەی نەتەوایەتی عارەب و کورد؟ ئەو گوتی ئەمانەم بۆ بخەنە سەر قاقەز چونکە تەنها کۆنگرەی نەتەوایەتی بەعس دەتوانێت وەڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە. تا ئێستایش من هەر چاوەڕوانی وەڵامم.

تاریق عەزیز سەرنجی بۆ گرنگی ئەو خاڵە ڕاکێشاین کە عیراق بەدەستوور دەریبڕیوە کە کورد یەکێکە لەو دوو نەتەوەیەی کۆمار پێکدێنن، و بە ئۆتۆنۆمیش مافی بنەڕەتی ئەوان چەسپاوە

www.koskikurd.com

"ئەوە لەکاتێکدا هیچ یەکێک لە ئێران و تورکیا کە کوردیان پتر تێدایە ئەو مافەی نەداوەتێ، و تەنانەت لە سوریایش کە فرمێسکی سوسماری بۆ کوردی ئێمە دەرێژێت ئەو مافەیان نییە".

ئەوەی شایانی باسبێت:

ئا ـ بەڕاستی ئەو مافی نەتەوایەتییەی کۆماری عیراق لە دەستووری خۆیدا بۆ کوردی دیاری کردووە گرنگە، و ڕاستییشە کە هیچ یەکێک لە وڵاتانی دراوسێی هەندەیان بۆ کوردی لای خۆیان نەکردووە.

ب ـ گرنگی لەوەیشدا هەیە کە منداڵانی کورد لە هەرێمی ئۆتۆنۆمیدا بەزمانی دایک بخوێنن، و لە زانکۆی سلێمانی بەشێک بۆ خوێندنی کوردی کراوەتەوە.

پ ـ هەرچەندە ئەوەی بە کوردی عیراق دراوە شتێک نییە لێیان قەدەغەکرابێت، بەڵکوو لەساڵی ١٩٢٥دا فیدراسیۆنی نەتەوەکان ئەو ئۆتۆنۆمی و مافی نەتەوەییەی بۆ دیاریکردوون. هەروەها ڕژێمی عیراق و هێزە سەرپەرشتکاری لە ساڵانی ١٩٢٢ و ١٩٢٥دا ئەوەیان پەیڕەو کردووە. بەڵکوو ئەوەی کورد ماوەی نیو سەدەیە بۆی دەکۆشێت هەندێک مافە لە ڕژێم کە لەوەوبەریش هەر بوویان. لە کۆندا ڕژێمی سەرپەرشکار خوێندگەی سەرەتایی بەزمانی کوردی کردبووەوە بۆ شارەکانی سلێمانی و هەولێر.

ت ـ هەرچەندە مرۆڤ ئەو لایەنە باشە بەرچاو بگرێت کە سەرانی بەعس زەق باسی دەکەن، ئەنجامی پرس هەر ئەو دەبێت؛ ئایا ئەو لەتکردنە بەکوێ دەگات کە نیوەی کورد مافی هەبێت و نیوەکەی تری پشتگوێ خرێت، ئایا ئەو ئۆتۆنۆمییەی بەو نیوەیە دراوە نابێتە هۆی لەناوبردنی مافی نیوەکەی تر؟

ج ـ گشتمان دەزانین کە ئەو ئۆتۆنۆمییەی بە نیوەی کوردی عیراق درا بۆ لەخشتە بردنیەتی، چونکە ئەگەر دەسەڵات بەسیستێمێک نەدرێت و دارایی بۆ دیاری نەکرێت، بەهیچ شێوەیەک خواستی گەل نایەتەدیی(٦٦).

ح ـ پرۆژەی ئابوورییان بەجۆرێک نەخشەکێشاوە، عیراق بەدارایی کورد دەوڵەمەند بکەن، بەتایبەتی بەغدا. وزەی ئەلیکتریکی دوو پەنگاوەکەی دەربەند و دووکان کە لەخاکی کورددایە بە زۆری بۆ بەغدایە. پرۆژەکانی هەرێمی ئۆتۆنۆمی بریتین لە تەنها کارگەکانی جگەرەی سلێمانی و هەولێر، کارگەی چیمەنتۆ، کارگەی فەرش چنین، یەک مریشک و ئاژەڵداری، کارگەی جگەرە و بەردی مەڕمەڕ.

هەرنەبێت تا ئەپریلی ١٩٧٦ نزیکەی ٢٠٠,٠٠٠ کوردیان لە ناوچەکانی کوردستانەوە ڕاگوێزاوە، و بەشی زۆری لەباشووردا بەناو خێڵە عارەبەکانی فوراتی خواروو بەڕێژەی سێ تا پێنج خێزان بۆ یەک گوند بڵاو کراونەتەوە، بەتایبەتی لە پارێزگاکانی ذیقار (ناسریە)، قادسیە (دیوانیە)، موثەننا (بیابانێکی نزک بە سەماوە)، ڕومادی (لەڕۆژئاوای بەغدا) و چۆڵاییەکانی

دەوروبەریان، هەروەها بۆ پارێزگای میسان (عیمارەی نزیک بەسرا). هەر لەناو کوردستاندا ٣٠,٠٠٠ تا ٤٠,٠٠٠یان لە شوێنی خۆیان هەڵکەندووە و هەندێکیان لە قوولایی ڕۆژهەڵاتدا دامەزراندووە.

٢٠٠,٠٠٠ کورد(٦٧) بەکۆمەڵ لەسەر ئەم شێوەیەی خوارەوە ڕاگوێزراون:

١ ـ لە هەندێک ناوچەوە کە گشت دانیشتووانی کوردن. یان ئەو ناوچانەی ڕێژەی زۆربەی دانیشتووانی کوردن "و بەر هەرێمی ئۆتۆنۆمی نەخراون"ـ وەک ناوچە نەوتییەکانی کەرکووک، خانەقین و عەینزالە ـ هەروەها ناوچە مەرزییەکانی شەنگار، پارێزگای هەولێر، زوممار و ناوچەکانی قۆرەتوو، بەمۆ و مەیدانی سەرووی خانەقین.

٢ ـ ئەو پێشمەرگە و شۆڕشگێڕەکانی پاش ڕاگەیاندنی "یاسای لێخۆشبوون" گەڕانەوە بۆ لای هێزەکانی عیراقی و بە بنەچە دانیشتووی ئەو ناوچانە بوون کە بەر "هەرێمی ئۆتۆنۆمی"نەکەوتوون، یان لە ناوچە بەعارەبکراوەکان بوون.

٣ ـ پەنابەری "ڕەشۆکی، یان سەرباز" کە بەویستی خۆ، یان بەزۆرەملێ گەڕانەوە، و لە بەدبەختی ئەوان ناوچەی دانیشتنیان بەر بەعارەبکردن کەوتبوو.[114]

٤ ـ ئەوکارە لەناو هەرێمی ئۆتۆنۆمیشدا ئەنجامدرا، بەتایبەتی لەهەندێک شاروچکەی مەرزی بادینان کە بۆ چالاکی سپا بە ستراتیج دەژمێردرێن. بۆ نموونە ناوچەکانی زێبار، بارزان، ئەترووش (باکووری سلێمانی[115]) و زاخۆ. الەدەروازەی پارێزگای هەولێریشدا کە بوو بەپایتەختی هەرێمی ئۆتۆنۆمی هەزاران کوردی دەشتی مەخمووریان ڕاگوێزا. مەبەست لە ڕاگوێزانەکانی سەر سنوور چۆڵکردنی ناوچە مەرزییەکان بوو تا هیچ جۆرە پەیوەندییەکی مرۆڤی و کەرەستەیی نەهێڵن لە نێوان ئەوان و کوردستانی تورکیا و ئێران.

بەعس لە ١٨ی نۆڤەمبەری ١٩٧٥دا هەردوو شاری کەلار و چەمچەماڵی لەوەوبەر بەشاری کوردی بڕیاردابوو، لە کەرکووک دابڕی و خستنیە سەر پارێزگای سلێمانی تا بکەونە ناو سنووری "هەرێمی ئۆتۆنۆمی". کەواتە پلانی بەعارەب کردنی کەرکووک هەر لەئارادایە. هەر هەمان ڕۆژ شارۆچکەی کفری(بە ٥٠,٠٠٠ کوردەوە) کە پێناسە کوردی لەو دوو شاری پێشوو کەمتر نییە، خرایە سەر پارێزگای دیالە و ئەویش وەک خانەقین لەسەر ڕێی "بەعارەبکردن"ـە.

بە فرمانێکی(٦٨) ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش لە ٨ی فەبریوەری ١٩٧٦دا لەکۆی شەش بەش تەنها دوو بەشی بە پارێزگای کەرکووکەوە هێشتەوە کە ئەویش بریتیبوون لەشاری کەرکووک خۆی و شاری حەویجە[116]، و ناوی بوو بە "پارێزگای تەئمیم". شەشهەمین شار "دووزخورماتوو"

114 ـ عەرەبییەکە ئەم خاڵەی شێواندووە، بۆیە لەبەر فارسی وئینگلیزییەکەم نووسیەوە. « و»

115 ـ F و E ـ ... (لەباکووری شێخان).

116 ـ پارێزگای " تەئمیم "یان بریتی کرد لەشاری کەرکووک خۆی و دوو شارۆچکەی حەویجە (عەرەب <<<<

www.koskikurd.com

بوو بە ڕێژەی زۆری کورد و ڕێژە کەمی تورکومان و عارەبییەوە لەویان دابڕی و خرایە سەر حەڤدەهەمین پارێزگای عیراق کە تازە پێکهات لە هەندێک شارۆچکەی دێرینی عارەبی سەر بە پارێزگای بەغدای وەک شارەکانی سامەڕا، بەلەد و تکریت. تکریتیان کرد بە ناوەندی ئەو پارێزگا نوێیە و ناویان لێنا (پارێزگای سەلاحەددین)، ئەوجا بڕوانە فشەی ڕۆژگار کە ناوی ئەوتۆ قارەمانی کورد، قارەمانی موسوڵمانانی سەدەکانی ناوەند بەکاربهێنن بۆ تواندنەوەی ئەو گەلەی ئەوتۆ قارەمانی نایەوە.

بە خستنەسەری چەمچەماڵ (٥٧,٠٠٠ کەس و٢٣٢٩کم٢) وکەلار(٣٣,٠٠٠ کەس و٢٧٤٧ کم٢) ژمارەی دانیشتووانی هەرێمی ئۆتۆنۆمی لە ١ی مایسی ١٩٧٦دا لە ١,٣٨٥,٠٠٠کەسەوە سەرکەوت بۆ ١,٤٧٥,٠٠٠ کەس ـ بێجگە لە ڕاگوێزراوان ـ واتە ئەو ژمارەیە دەکاتە ڕێژەی ٥١٪ی دانیشتوانی کوردستانی عیراق و ڕێژەی ٤٧,٦٪ی کوردی عیراق بەگشتی. پانتایی خاکیشی لە ٣٧,٠٦٢ کم٢ـوە بەرزبووەوە بۆ ٤٢,١٣٨کم٢ کە دەکاتە نزیکەی ٥٧٪ی پانتایی کوردستانی عیراق.

ڕژێم شالیارگەی کاروباری باکووری نەهێشت، و ئەکادیمی کوردی و بەڕێوەبەرایەتی خوێندگە کوردییەکانی سڕکرد، و گشت دیاردەیەکی مێژووی و جوغرافی کوردی لە پەرتووکی خوێندنگەکاندا کوژاندەوە. پێشتر خوێندنی کوردی لە خانەقین هەڵگیرا، ئێستایش وا لە کەرکووک و ئاکرێ و ناوچەکانی بادینان لە لابردندایە. چیتر وەک زمانی دووهەم لەعیراقدا لە زمانی کوردی نارِوانن، و کولیجی کولتووری کوردی زانکۆی بەغدایان داخست، و خوێندنی کوردییان لەزانکۆکانی عیراقدا نەهێشت. « F و E ـ بێجگە » لە سلێمانی : هەشتایان لە مامۆستایانی ئەوێ گواستەوە بۆ سەرکاری تر لە عیراقی عارەبی و دەستەی بەڕێوەبەرایەتی زانکۆکان بەگشتی بوون بە عارەبی بەعسی.

سەرەڕای کۆششی زۆر لەسەر ئاستی نێونەتەوەیی، هەر کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکان خۆی لەپرسی نەتەوایەتی کوردستانی عیراق دزیوەتەوە گوایە لەبەر ئەوەی کێشەکەی ناوخۆییە. ئەو هەڵوێستەیان ڕێی لە بەغدا نەگرت کە ڕاپۆرتی لەژێر ناویشانی (گێڕانەوەی ئاشتی و چەسپاندنی یەکێتی میللی پاش چارەسەر کردنی کێشەی کورد لەباکووری وڵات) بەرزکردەوە بۆ "ئەنجومەنی نەهێشتنی بیری ڕەگەزپەرستی" سەر بە کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکان کە ڕۆژی ٢ی ئەپریلی ١٩٧٦ لەجونێف بەسترا. داروودەستەی بەعس لەو ڕاپۆرتەدا هەرەسی کوردی لەساڵی ١٩٧٥[117]یان بە "چارەسەی کێشە"کە ژماردووە. ئەوەی سەرما لێی سووڕدەمێنێت ستایشی

<< نشین) و ئاڵتوون کۆپری (ڕێژەی زۆری کورد و کەمەکی تورکومان)بوون ، و لەو چەند ساڵەی دواییدا هەندێک عەرەبیان گوێزایەوە بۆ گوندەکانی دەوروبەری. « و »

117 ـ E ـ هەمانە. و F ـ ... ساڵی ١٩٧٤.

کومەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکانە کە دەڵێت: "گشت ئەندامانی ئەنجومەن ئەو ڕاوورتە بە پڕوپوختە دەزانن و گونجاوە لەگەڵ ڕەوشی بڕگەی ٩ی کۆمیسیۆن. کۆڵێک بەشانوباڵی یاسای ئۆتۆنۆمی هەرێمی کوردستاندا هاتوون "گوایە" لەبەر ئەوەی لەلایەکەوە ئەو بڕیارە ئاستی دەستوورە کاتیەکەی عیراق دەگۆڕێت، و لەلایەکی ترەوە دیارە ئاسوودەیی دەخاتە نێوان دوو ڕەگەزی سەرکی ئەو وڵاتە کە عارەب و کوردن. واتە لێرە بەدواوە نەتەوەی دووهەم بوو بەخاوەن مافی نەتەوایەتی و دەزگای پۆلیتیکی خۆی و لەمافدا بوو بە هاوتای نەتەوە زۆرەکەی کە عارەبە(٦٩).

بەڕاستی ئەوە مرۆڤ قوشقی بکات هەڵوێستی ئەو کۆمیتەیەیە کە پێیدەڵێن پارێزەری مافی مرۆڤ. ستایشی هەڵوێستی ئەو عیراقە دەکات کە تائێستا مافی مرۆڤی تێدا پێشێل دەکرێت.

جەنگی پێشمەرگە سەرهەڵدەداتەوە

لە سەرەتای مانگی مایسی ١٩٧٦وە ڕێکخراوی چەکداری کورد کەوتنەوە لێدانی یەکانەکانی سپای عیراق. سەرەتای جەنگ لە بادینان، بەتایبەتی لە ئامێدی، دهۆک و زاخۆ سەریهەڵدا. هەمان کات پەیامی جەنگ لە شاخەکانی باڵەک، زینوێ، ڕانیە، سیدەکانی سەرووی ڕەوان[118] و سووورداشی سەرووی سلێمانییەوە بڵاوبووەوە. بۆمبهاوێژەکانی عیراق چەندین جار چوونە سەر بادینان و سورداش و ناوچەی ڕەواندز، و بۆردومانی بنکەکانی پێشمەرگەیان دەکرد لە دایانە و کێوەکانی بەمۆ ـ مەیدان ـ قۆرەتوو کە دەکەونە ناوچەکانی نێوان خانەقین و سلێمانی. واتە ئەو ناوچەیەی ڕژێم دانیشتووانی لێ ڕاگوێزا بوو.

هەرچەندە جەنگ کەوتە ئەو مەڵبەندەوە کە میری چەند بەشێکی لەشکرەکەی تێدا توند کردبوو، لە ناوەندی مانگی جونی ١٩٧٦وە پێشمەرگە هێرشی دەکردە سەریان و هەر ئەوسا کۆمپانیایەکی نەوتی زەمبووریان گرتێبەردا و جبەخانەی چەکی کەرکووکیان تەقاندەوە.

ئەمجارە پارتیزانەکانی کوردستان بێ پرسوڕا لەو لایەنانەی کە هەبوون، هەر لەخۆوە دەستیان دایەوە چەک. ئەمجارە دوو لایەن ویستیان هەلی ئەو بەتاڵایی ڕامیارییە بقۆزنەوە کە لەئەنجامی کشانەوەی هێز بۆ ئێران درووست بوو. هەردوو لایەن "مارکسی ـ لێنینی"ـین.

یەکهەمیان " یەکێتی نیشتیمانی کوردستان"ـە، جەلال تالەبانی و هاوڵانی لە دیمەشقەوە بەڕێوەی دەبەن. دووهەم "سەرکردایەتی کاتی" پارتی دیموکراتی کوردستان کە ئەندامانی لەنێو سەرکردە ئاوارەکانی پێشوو هەڵبژاردووە و هەندێک لەوانەی ئێرانیان جێهێشت و لە ئەورووپای ڕۆژئاوا دەژیان.

یەکێتی نیشتیمانی کوردستان سەخت نەیارە بە بارزانی و دەستەی سەرکردایەتی پێشوو، و تاوانباریان دەکات بەوەی خێڵەکییانە شۆڕشیان دەبرد بەڕێوە و پیاوی ئیمپریالیست بوون.

118 ـ دەشێ ئەوە " ڕەواندز "بێت. « و »

www.koskikurd.com

بەهەمان شێوە هێرشی دەبردە سەر "سەرکردایەتی کاتی" پارتی دیموکراتی کوردستان و تاوانباری دەکردن بەوەی "ئێستایش پەیوەستی شان". هەرچی سەرکردایەتی کاتی پارتی دیموکراتی کوردستانیشە هەڵوێستی ئەمڕۆی ڕادیکاڵانەیە. بەڵام مەرج کردەوەیە.

ئەوەی تەگەرەبێت لەڕێی چالاکی چەکدارانی پارتیزان[٧٠]، نە دووبەرەکی بوو، و نە دوودڵی چینە ڕامیارەکەی کورد. جۆشی ئەو تاخمە و دەنگدانەوی بزووتنەوە لە هەندەران، پاڵینا بە سەددامەوە نا لەکۆتایی مانگی جونی ١٩٧٦دا سەر لە کوردستان بدات و بڵاوکراوەیەکیان پێ ڕابگەیێنێت[٧١]. لەوێدا هاتە سەر باسی "هەڵوێستی ڕاگوێزانی ناوچە ستراتیجی و سنوورییەکان" و بەڵێنی دانێ کە کۆتایی بەو بارە بهێنن چونکە ئەو مەبەستی خۆی پێکاوە: "ئێستا یەکێتی نیشتمان بتەو بووە و هەرێمیش ئاسوودەیە". بڕیار دەرچوون بەوەی گشت جۆرە هەڵوێستی لەو بابەتە نەمێنێت. ئەوە گرنگی زۆر بەخشی و سەرئەنجام ئاواتی ژیانێکی خۆشتر بەخشێت بە دانیشتووان.

رەوشتی بەعسی عیراق

ماوەی نێوان نووسینی دێڕەکانی سەرەوە کە کۆتایی مانگی ئۆگستی بوو لەگەڵ نووسینی ئەم دێڕانە کە کۆتایی مانگی جەنیوەرییە دەکاتە پێنج مانگ. لەو ماوەیەدا و «بەتەواوی» لە ئۆکتۆبەری ١٩٧٦دا دەستە تکریتییە حوکومڕانەکەی بەغدا ویستیان لە ماڵی خۆمدا لە لۆزان بمکوژن[119]. کاتێک دەستە حوکومڕانی بەغدا ساڵی ١٩٧٥ بانگیان کردم بۆ عیراق ئومێدیان ئەوەبوو بەلای خۆیاندا ڕامکێشن، بەڵام کە نەخشەکەیان بۆ نەچووەسەر بایاندایەوە بۆ باری تاوانکاری و ویستیان بە بێدەنگ کردنی من ترس بخەنە دڵی کەسانی ترەوە.

ڕۆژی ٢ی ئۆکتۆبەری ١٩٧٦ تەلەفۆنێکم بۆ کرا بۆ ماڵەوە. زۆرم لا سەیر بوو، زانیم ئەوی لەگەڵم دەدوێت "نەبیل التکریتی"یە کە تاکو جەنیوەری ١٩٧٥ سەرەک کۆنسوولی عیراق بوو لە جونێڤ و پاشان گوێزرایەوە بۆ بەغدا بە پلەی باڵیۆز لەڕیزی ڕاوێژکارانی بەعس بۆ کاروباری دەرەوە. نەبیل گوتی بەفرمانێک هاتووە بۆ سازمانی میللەتە یەکگرتووەکان لە جونێڤ و چەند ڕۆژی لێ دەمێنێتەوە و وەک دۆستێک دەیەوێت من ببینێت. نەبیل تکریتیش کە ئامۆزای سەددامە، وەک ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر و سەددامی یاریدەدەری بە بنەماڵە تکریتین، و پێش سەردانەکەی ساڵی ١٩٧٥ی عیراقمان لە باڵوێزخانەی پاریس لەگەڵ ئەو ڕێکەوتم. ئەوکاتەی لەبەر باری پۆلیتیکی تەگەرە کەوتە بەر سەردانەکی عیراقم، ئەو دڵنیای کردم کە "وەک پارێزەر، لەلای ڕژێم پشتگیری ئێمە دەکات تا برایەتی کورد و عارەب بتەوتربێت".

قایلبووم بەوەی لەماڵی خۆم پێشوازی لە خۆی و ئەو دوو پیاوە بکەم کەگوایە نوێنەری

119 ـ E و F ـ ... لەڕۆژی ٧ی ئۆکتۆبەری ١٩٧٦دا سەرانی بەغدا ....

دیپلۆماسی ئابووری عیراقن، وکاتژمێر سێی ڕۆژی ٣٠ی مانگی ئۆکتۆبەر نەبیل تکریتی و هاوڕێکانی گەیشتن. خۆم و هاوسەرەکەم و ئەو دوو پەنابەرە کوردەی لە لۆزان دەژیان "دوکتۆر کوردۆ نورجان و دوکتۆر ف ڕەزا" بانگم کردبوون وەک دوو کورد ئاگایان لە وتووێژمان بێت. نەبیل پێش چوونە دەرەوە وای نیشاندا کە هەندێک خورمای تازەی لە بەغداوە بۆ هێنابووم بەڵام لە جونێڤ لێی بەجێماوە و گوتی " لەبەر ئەوەی سبەی بە سواری فڕۆکە دەگەڕێمەوە بۆ بەغدا، پاکەتەکەت بۆ دەنێرم".

لە ٧ی ئۆکتۆبەردا یەکێک لە دوو دیپلۆماتەکەی نەبیل لە زەنگی دەرگای دا، پیاوم کردە ژوورەوە و لەبری نەبیل تکریتی هەندێک گفتی خۆشی دەربڕی، لەوم پرسی ئەگەر قاوە یان خواردنەوەیەکی تر ئارەزوو دەکات، ئەو پیاوکوژەی کەلەبەری خاونووەکەمی چاک دەزانی گوتی "قاوە". چوومە ژووری چێشخانە قاوەی بۆ جوشکەم، لەگەڵ بادانی دوگمەی هیتەردا شڵپەی گوللە گوێچکەی کاس کردم. کاکی دیپلۆماسی زۆرنزیک بە دەمانچە دوو "گوللەی ٧,٦٥ملم"ی نا بەسەرمەوە، یەکێکیان پەناگوێی چەپی گرتم، و ئەویدی لای خواروی شەویلەی هەڵتەکاندم. پزیک لەسەر ڕاپۆرتەکەی نووسیوە کە (تەنها وزەی شانس ئەم گیرۆدەیەی لەمەرگی ئەو تاوانکارییە قورسە ڕزگار کردووە).

پایان[120]

کۆلۆنیال کردنی گەلانی زەبوون

زۆر لەو دەوڵەتانەی جیهانی سێهەم کە سنوورە دەسکردەکانی ئیمپریالیییان بۆ جێماوە زۆر لە کۆلۆنیالیستە کلاسیکییەکانی پێشوو قورستر "گەلانی کەمایەتی" ژێردەستیان دەچەوسێننەوە و بەئەنجامی بەربەرەکانێی زۆر ناهەموارتریان دەگەیێن. وەک ئابوورییان داگیر دەکەن، کەم دەرامەتی کارێکی ئەوتۆیان پێدەکات چەشنی "دەسەڵاتداری پاشکەوتە" کەمتر بیر لەهەڵوێستی دیموکراسیانە بکەنەوە، دوورن لە بیری شوڤێنیستی و قەلاچۆکردن. کورد لەڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا گیرۆدەی ئەو دەردەیە.

هەمیشە ئەوەی خواستی بزووتنەوەی کوردی بووبێت تەنها مافی چارەنووسی نەتەوەییە، بەڵام هەرگیز بەتەواوەتی جەنگی لەو پێناوەدا نەکردووە. پارتی دیموکراتی کوردستانی عیراق هەر بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە چوارچێوەی عیراقدا خەباتی کردووە و ئەو سەربەستییەی ئەو دەیەویست تەنانەت جۆرێکیش نییە لە ئۆتۆنۆمی ناوچەیی.

کاتی ئەوە هاتووە کێشەی کورد لەقاڵبی ئازادی نەتەوەیی و مافی چارەنووس و سەربەخۆیی

120 ـ لە فارسی و ئینگلیزییەکەدا ئەم ناوتیشانە نییە. « وەرگێڕ »

www.koskikurd.com

نەتەوەییدا بخرێتە بەرچاو. ڕۆژی ئەوەیشە دەزگایەکی پۆلیتیکی جەنگیان هەبێت.

بەکارهێنانی مافی چارەنووسی نەتەوەی کورد، مافێکی ڕەوا و بەجێیە بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی سەربەخۆ و یەکگرتوو. ئەوە مافێکە بێ چەندوچوون بازی بەسەردا نادرێت، و نابێت هیچ کەسێک یان ڕێکخراوێکی کوردی، یا هیچ نەوەیەکی کورد دەسبەرداری ئەوەبێت. هیچ هێزی چەوسێنەر و ڕژێمێک ناتوانێت ئەو مافە لەمێشکی کوردان بسڕێتەوە. ئەو مافە تەنها هێنی ئەو گەلە لەت و پەرتکراوەی ئەمڕۆ نییە، بەڵکوو مافێکە نووساوە بەتەوێڵی گشت یەکێک لەو پارچانەوە کە دابەشن بەسەر دەوڵەتانی هەرێمدا. گشت یەکێک لە بەشەکانی کوردستان ئەو مافەیای هەیە لەدوارۆژی خۆیان بدوێن، ئایا بە هاوژیان لەگەڵ میللەتی ئەو دەوڵەتانەی ئەمڕۆ لەچوارچێوەی سنووریدا دەژین، یان ئارەزووی جودابوونەوەیان هەبێت[72] و بیانەوێت بەتەنها بژین. یانیش لەگەڵ گەلی یەکێکی تر لەبەشەکانی کوردستاندا یەک بگرن.

خۆ ئەوەنییە مافی چارەنووسی کورد تەنها جودابوونەوە بگەیێنێت. زۆر شێوە هەن ئەو پرسە چارەسەر بکەن. لەوانە سەربەخۆیی میللی، فیدرالی لەنێوان دوو (یان چەند)میللەت، و هەروەها ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی سنوورێکی میللیدا.

ئەو شێوە ئۆتۆنۆمی ناوچەییە سادەیەی پارتی دیموکراتی کوردستان لە قۆناغی شۆڕشدا دەیویست کێشەی کوردی عیراق نابڕێنێتەوە. ئەو جۆرە ئۆتۆنۆمییە یەگێتی گەلی عیراق وەک خۆی دەهێڵێتەوە. ئەو هیچ ڕێگەیەک بۆ کوردی عیراق دابین ناکات کەگەلی عەرەبی عیراق وەک هاوتا ئەو بخنێتە نێو دەزگاکانی دەوڵەت و بەشداری باری پۆلیتیکی ناوخۆ و دەرەوەی بکات. لەباربردنی ئەو جۆرە ئۆتۆنۆمییە لەلای دەسەڵاتدارانی چەق زۆر ئاسانترە لەوەی دیکتاتۆر دەست تێکەڵ بە هەڵوەشاندنەوە، یان پێشێل کردنی بکات.

ئەگەر گەلانی هاوسێی ئەو هەرێمە نەیانەوێت سنووری دەوڵەتیان بەهۆی دامەزرانی کوردستانێکی سەربەخۆوە تێکبدەن، ئەوا دەبێت بیسەلمێنن کەئەوان دەتوانن لەگەڵ گەلی کورد هاوسان بژین، نەک بەرووبوومی هەڵلووشن، یان لێیان دوورەپەرێز بوەستن. ئەوانە دەتوانن بە تێگەیشتن لە پێناسەی نەتەوەیی ئەو گەلە و دابین کردنی مافیان، و هەروەها بوونە پشتیوانیان دژ بە هەڵوێستی"کۆلۆنیال کاری گەلانی زەبوون" کە پیشەی پیاوانی ڕژێمیانە بەرانبەر بە مرۆڤی کورد، ئەو مرۆڤانە بکەن بە پشت و پەنا بۆ خۆ. دوارۆژ و چارەنووسی گەلی کورد بەزۆری بەستراوە بە هەڵوێستی ئەوانەوە.

هەچکات گەلی سەردەستە ئارەزووی یەکگرتنی ئازادی کرد لەگەڵ گەلی کورد دەبێت ئەوە لەبەرچاوگرێت کە ئەو جۆرە یەکێتییە تەنها بە یەکسانی نێوان دوو نەتەوە دێتەدی. پێویستە ئەوەیش بزانێت کە کوردان لەپلەی یەکەمدا سەرپشکن بۆ بڕیاردانی " یەکگرتن لەنێو خۆیاندا" و هەروەها بۆ لابردنی ئەو سنوورە نێونەتەوەییەی وڵاتەکەیانی پەرت کردووە.

تێڕوانین

١ ـ پەرتووکی، کوردستانی عیراق مەڵبەندی نەتەوەییە، ئەلباکانییێر، نۆشاتێل ١٩٧٠ لاپەڕە ١٤٩، بڕوانە پەیداکارییەکەی زانستی ڕامیاریمان بۆ زانکۆی لۆزان، کێشەی نەتەوەیی لەکوردستانی عیراق: لێکۆڵینەوە سەبارەت بەشۆڕشەکەی ساڵی ١٩٦١.
« F ـ کوردستانی عیراق، مەڵبەندی نەتەوەییە، لاباکۆنێ، (نوشاتێل، ١٩٧٠) ل ٤١٩. E
ـ ١ ـ Le Kurdistan Irakien EntiteNationale La Baconniere, نیشاتێل، ١٩٧٠، لاپەڕە ٤١٩. »

٢ ـ سەرژماردنی ئامار لەساڵی ١٩٦٥دا ٣٥.٠٠٠ کم٢ ی لەو ناوچەیە نەگرتەوە کە لەژێر دەسەڵاتی لەشکری شۆڕشگێڕدابوو.

٣ ـ ساڵنامەی ئامار بۆساڵی ١٩٧٤، لاپەڕە ٣٤. ئەگەر ئەو «لەهەردوو سەرەوە» گوێزەگوێزەی ڕژێمی بەعس بەدانیشتوانی دەکات و ئەنجامەکەیشی سەر و سیمای کورد دەگرێتەوە، بخەینە لاوە، یان بەواتایەکی تر، بۆ سەنگ و سەوا بڕوانینە ئەو تێکەڵبوونەی تاخمە ڕەگەزییە جۆراوجۆرەکانی وڵات کەساڵی ١٩٦١ بەخۆیەوە دی، دەبێت لەکۆی ٢.٩٠٠.٠٠٠کەسی دانیشتووی کوردستان بۆ ساڵی ١٩٧٥ بەئاسایی ٢٥٠.٠٠٠ کەس بکات، کە ٨.٦٪ی ناکورد دەگرێتەوە و ١٣٠.٠٠٠کەس لەوان، کەدەکاتە ٤٥٪ ئەو ژمارەیە تورک زمانن وپێیان دەگوترێت تورکومانی عیراق و بەشێوەی سەرەکی لەشارەکانی پارێزگای کەرکووکدا بەتێکەڵی لەگەڵ کورد دەژین، نزیکەی ١٠٠.٠٠٠کەسی عەرەبی (گەڕۆک) دەوارنشین و نیشتەجێ کراون لەسەر لێواری ئەو هێڵە کوردی ـ عەرەبییە بەتێکەڵی دەژین، بەتایبەتی لەحەویجەی کە دەکەوێتە بەشی ڕۆژئاوای کەرکووک. هەرچیش ئاسووری وکلدانەکانی کوردستانن گشتیان بەکوردی دەدوێن* و بەڕادەی هاووڵاتییە موسوڵمانەکان بەشدارن لە بزووتنەوە نەتەوەییەکەی ئەو وڵاتە، بۆیە پێویستە بەکوردی فەلە(مەسیحی) ناوببرێن. وەک کلدانەکانی لەعیراقی عەرەبیدا بەعەرەب دەژمێردرێن. ژمارەی ئەو ئاسووری و کلدانانەی کوردستان دەگاتە ٦٠.٠٠٠ کەس، کە ١٢.٠٠٠یان لە پارێزگای هەولێر دەژین و بەشە زۆرەکەی تری لەبادینان.
« * ـ بەڵێ بەکوردی دەدوێن، بەڵام زمانی خۆیان هەیە ـ و »

٤ ـ دەرباری بەریتانی لەساڵی ١٩١٩دا ژمارەی دانیشتووانی ویلایەتەکانی عیراقی وەک بەسرە، بەغدا و مووسڵ کە لەوکاتەوە عیراقیان لێ پێکهاتووە هەڵسەنگاندووە بە ٢.٧٥٠.٠٠٠. لەوە ٧٨٨.٠٠٠ی لە مووسڵ بوو کەدەکاتە ٢٨.٦٥٪ی کۆی گشت دانیشتووان. دەتوانین ب ئاڵوگۆڕی ژمارەی عارەبی و تورکومانەکانی مووسڵ لەبری ئەو

www.koskikurd.com

کوردانەی لەویلایەتی بەغدا دەژین ژمارەی کورد وەدەست بهێنین ـ بڕوانە ئارنۆڵد ویلسون، لەپەرتووکی ویلایەتەکانی مۆسۆپۆتامیا، ئۆکسفۆرد، لەندەن، بەرگی دوو، لاپەڕە ١٣.

٥ ـ ساڵنامەی ئاماری ئەورووپی، بەرگی دوو، لاپەڕە ٧١٤.

٦ ـ شالیاری ناوخۆیی عیراق ژمارەی کورد بە ١٥٪ ناودەبات (بڕوانە، عیراق، ڕێنمای گەشتگوزاری، نووسینگەی گەشتگوزاری، بەغدا ١٩٧٥، لاپەڕە ٩٥)، لە(پەرتووکی عیراقی نوێ، پاریس ١٩٦٣)دا بیرنارد ڤیرنێ٧٠٪ی عارەب و٢٨٪ی کورد و ٢٪ی ڕەگەزی تری بۆ دانیشتووان لێکداوەتەوە.

٧ ـ بە بەراوردکردنی ساڵنامەی ئاماری ساڵی ١٩٧٤ ئەو نمرە نوێیانەی ئاماری عیراق بەرانبەر بەژمارەکانی فەرهەنگی (لاروس ١٩٦٧) کورت دەهێنن، لەمەیاندا ژمارەکان ٤٤٤،٤٤٢کم² بۆ عیراق و هەروەها بەڕیز بۆ پارێزگاکانی سلێمانی و هەولێر و کەرکووک ١٢،٠٠٠ و ١٥،٧٠٠* و ٢٠،٠٠٠ کم² نیشان دەدات. «* ـ ئەم نمرەیەیان لەفارسییەکەدا دەرنەکەوتووە ـ و »

٨ ـ پارێزگاری سلێمانی ئەم نمرەیەی لەمانگی ئۆگستی ١٩٧٥دا پێدایین.

٩ ـ ئەو ژمارەیە لە پارێزگاری هەولێرەوە گەیشتە دەست نووسەر. « لە عەرەبییەکەدا بەرچاپ نەکەوتووە. بەگوێرەی فارسی و ئینگلیزییەکە نووسیمانەوە ـ و »

١٠ ـ بۆ دەقی ئەم نامەیە بڕوانە پەرتووکی، دابەشکردنی ڕۆژهەڵاتی نزیک، چاپی پاریس ١٩٣٨، لاپەڕە ٧٧، لەنووسینی ج. بیشون.

١١ ـ هەمان سەرچاوە. «F و E ـ لاپەڕە ٨٠ . ـ و »

١٢ ـ هەمان سەرچاوە و(نامەکەی نمایندەی لەندەن بۆ شەریف حوسێن). «F و E ـ ـ لاپەڕە ٨٠ و بەرەوژوور. ـ و »

١٣ ـ ئارنۆڵد ویلسون لە، میسۆپۆتامیا لەنێوان ١٩١٧ ـ ١٩٢٠، لەندەن، لاپەڕەکانی ١٠٣، ١٢٧، ١٩٢«١٢٩»، ١٣٤ و بەتایبەتی ١٣٧.

١٤ ـ بڕوانە وتاری "لۆرد کۆریزۆن" سەرۆکی نمایندەکانی بەریتانی بۆ کۆنگرەی لوزان، کۆڕی ٢٣ی جەنیوەری ١٩٢٣، کورتەی ژمارە ٢١.

١٥ ـ ئارنۆڵد ویلسون، لاپەڕە ١١٧.

١٦ ـ هـ. د. هال، ولاتانی ڕاسپێردراو، پارچەکانی ژێر چاودێری لەندەن ١٩٤٨، لاپەڕە ٣٧. « Cf. H.D.Hall,Mandates, Dependencies and Trusteeships (London, 1948 ...), p.37 » ـ و

١٧ ـ ڕاپۆرت سەبارەت بەدەرباری عیراق. ئۆکتۆبەری ١٩٢٠ تا مارسی ١٩٢٢.

١٨ ـ ڕاپۆرتی "تایبەت بە پێشکەوتنی عیراق"یان نارد بۆ کۆمەڵەی ولاتان.

١٩ ـ کێشەی سنوور لەنێوان تورکیا وعیراق. ڕاپۆرتی بەرزکراوە لەلایەن لیژنەی پێکهاتوو بە بڕیاری ڕۆژی ٣٠ سیپتەمبەری ١٩٢٤. بۆ کۆمەڵەی میللەتان، ئەنجومەنی ولاتانی ئەندام. بەڵگەنامەی ساڵی٩٢٥ « C 400M.147 ـ و »

٢٠ ـ کۆمەڵەی نەتەوەکان، ڕۆژنامەی دەربار، ژمارەی جولی ١٩٢٣ « F و E ـ ١٩٣٢ » لاپەڕە ١٢١٢ ـ ١٢١٦.

٢١ ـ بڕوانە نامیلکەی جوانەمەرگ جان پییێر ڤیینو، لەژێر ناونیشانی کۆڵینەوەی زانستی لەباری کۆمەڵایەتی و مێژووی بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد (ساڵی١٩٢٠ تا ئەمڕۆ)، پاریس ، سۆربۆن ١٩٦٩ < بلاونەکراوەتەوە>. هەروەها بڕوانە جان ئو ـ کوردان، شۆڕشی بێدەنگ. بوردو ١٩٦٨.

٢٢ ـ لەو وتارەدا کە بەناوی یەکێتی خوێندکاریانی کوردستانەوە خوێندمانەوە، ئەوەمان دووپات کردەوە؛ وەک عیراقی عەرەبی پارچەیەکە لە نیشتیمانی عارەبی، ئەوتۆیش کوردستان «ی عیراق » وەک بەشە لە عیراق، پارچەیەکیشە لە نیشتیمانی کورد. ئەوە ڕەخنەیەک بوو لە بڕگەی دووی سیستێمەکەی قاسم گیرا کە دەیگوت:" ولاتی عیراق بەشێکی تەواوکەرە لە نیشتیمانی عەرەب".

٢٣ ـ ڕۆژنامەی لۆمۆند ژمارە ١٤ی جولی ١٩٦٣. ٣ی جولی ١٩٦٣ نوێنەری کۆماری مەنگۆلیای میللی لە کۆبوونەوەی خولی ١٨ی ئەنجومەنی گشتی میللەتانی یەکگرتوو ویستی " هەڵوێستی قەلاچۆکردنی کورد لە لایەن عیراقەوە لە کارنامەکەیاندا تۆمارکرێت". و لە ٩ی جولی ١٩٦٣دا شالیاری دەرەوەی سۆڤیێت " گرۆمیکۆ" لە مۆسکۆ سەرنجنامەی دایە دەست باڵوێزەکانی عیراق، تورکیا، ئێران و سوریا کە نەکەن ئەو سێ ڕژێمەی بۆ هاوکاری عیراق خۆ تێکەڵ بە جەنگی کوردستان بکەن.

٢٤ ـ گشت زانیاری و باسی سەبارەت بەو بلاوکراوەیە و دەقی ڕێکەوتننامەکەی ١١ی مارسمان لە وەرگێڕانە فرەنسییەکەی ئەو نامیلکەیە وەرگرتووە کە سەرکردایەتی پارتی بەعسی عیراق بلاوی کردەوە لەژێر ناونیشانی " چارەسەر کردنی کێشەی کورد لە عیراق".

٢٥ ـ بڕوانە "پەیماننامەی کاری نیشتیمانی بەرەی نەتەوەیی پێشکەوتنخواز"ی پێشنیارکراو لەلایەن "ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش"ـەوە، ڕۆژنامەی الجمهوریەی ئۆرگانی ڕژێم، ژمارەی ڕۆژی ٦ تشرین ١٩٧١. « F و E ـ ١٦ی نۆڤەمبەری ١٩٧١ »

٢٦ ـ ڕۆژنامەی لوریان لیۆجوری فرەنسی، چاپی بەیروت، ژمارە ١٨ی نۆڤەمبەری ١٩٧١.

٢٧ ـ کۆنفرانسی جیهانی پارتە کۆمۆنیستەکان ، براگ، جەنیوەری ١٩٧٤.

٢٨ ـ ئەو ستەم دیدەییەی لەو دوو بەڵگەنامەیەدا دەرکەوتوون و گریمانییەکانی ڕژێمیش لە "ڕاپۆرتی بەنرخی ژمارە ٣"دا لەژێر ناونیشانی "کورد" دووبارە بلاوکرایەوە، ڕوونکردنەوەیە

www.koskikurd.com

سەبارەت بە(ڕاستی باری ژیانی کەمایەتییەکان) لەندەن ١٩٧٥. هەروەها بڕوانە (قەلاچۆکردنی جوو) بەزمانی ئەڵمانی، هامبورگ ١٩٧٤. « F و E ـ بڕوانە ڕاپۆرتی زۆر بەنرخ کەناوی "ڕاپۆرتی کۆمیتەی بەرپرسی کەمایەتییە نەتەوەییەکان"ی سەبارەت بەکورد، ژمارە ٢٣ (لەندەن ١٩٧٥). هەروەها بڕوانە "پوگروم"((واتە قەلاچۆکاری)) ژمارە ١٥(بە ئەڵمانی)، هامبورگ ١٩٧٤»

٢٩ ـ هیچ یەکێک بەڕادەی ئەو پرۆژەیە کە خودی ڕژێم بۆ " ئاوەدانکردنەوەی باکووری عیراق"ی پاش جەنگی چوارهەم پێشنیاری ئاراستەی ڕێکخراوی میللەتە یەکگرتووەکان کرد، ڕوونتر پەردەی لەسەر ئامانجە چەپەڵەکانی ڕژێم هەڵنەماڵیوە. ٢٠ی مایسی١٩٧٠بەغدا ئەوتۆ پرۆژەیەکی لەبەشی هونەری ڕێکخراوی میللەتە یەکگرتووەکان خواست و ئەوان لیژنەیەکی تایبەتی سەر بە ئەنجومەنی ئابووری و کۆمەڵایەتییان ناردە کوردستانی عیراق. ئەو لیژنەیەی یۆنیسکۆ لە ٩ تاکو ٢٨ی نۆڤەمبەری ١٩٧٠ « F و E ـ ئۆکتۆبەری » لە کوردستان بوون و مانگی جەنیوەری ١٩٧٠ « F و E ـ ١٩٧١ » لە دوو بەرگدا ڕاپۆرتێکی ئامادەکرد، تێیدا ئەوەیان ڕوونکردەوە کە بەهۆی جەنگەوە ٣٠٠ گوند لەپانتایی ٧٠،٠٠٠ کلم[٢] تێکدراوە و ٤٠،٠٠٠ خانوو وێران بووە و ٣٠٠،٠٠٠ کەس بێ داڵدە ماونەتەوە. هەروەها لەو ناوچە وێرانکراوانەدا خۆراک کەمە، بەتایبەتی پرۆتینی. هەروەها لیژنە درێژەی بەڕاپۆرت دەدات و دەڵێت؛ بۆ ئاوەدان کردنەوەی باکووری عیراق پێویستە بە پلانە ئابوورییەکاندا بچنەوە. لیژنە ڕایسپارد کە بەپێی نەخشەی دیاریکراو یارمەتی پارەیان لە "بانکی نێونەتەوەیی"یەوە بۆ کۆمەکی کوردستان بنێرن، بەڵام عیراق هەر هیچ ئاوڕی لەو جۆرە پرۆژانە نەداوەتەوە.

٣٠ ـ ب. ڤێرنێ، عیراقی ئەمڕۆ، لاپەڕەی ٣٨٧ ـ ٣٨٩.

٣١ ـ لۆمۆندی فەرەنسی، فەبریوەری ١٩٧٦.

٣٢ ـ فاینانشاڵ تایم، لەندەن، ٢٠ی ئۆگستی ١٩٧٤.

٣٣ ـ لۆمۆند، فەبریوەری ١٩٧٦ـ بەپێی ڕاپۆرتەکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان. و هەر لەهەمان ژمارەدا ناوەندی دەرامەتی یەک کەسی لەو وڵاتانەی خوارەوە درخستووە: ئێران ١٠٦٠دۆلار، تورکیا ٦٩٠دۆلار و سوریا ٤٩٠ دۆلار.

٣٤ ـ ئەو دەقەی خوارەوە لە بۆ فرەنسی وەگێردراوەکەی شالیارگەی ڕاگەیاندنی عیراقی وەرگیراوە (کە بە چەند زمانێکی بیانی بلاوکراویەوە). ڕۆژنامەی دەربار« الوقائع »، ژمارە ٣٣، بەغدا ١٩٧٤.

٣٥ ـ لەگۆڤاری کوردستان (ئۆرگانی پارتی دیموکراتی کوردستان)دا ژمارە ١ی ساڵی ١٩٧٤ بڵاوکرایەوە.

٣٦ ـ ئینسکلۆپیدیای جیهانی و پاشکۆکانی بۆ ساڵی ١٩٧٥، پییێر روندو. "بەشی تایبەت بە کورد".

٣٧ ـ ئەوەی لەشارەکانی کوردستانەوە هەڵهاتن، نزیکەی ٥٠٠٠ پۆلیس و ٢٥٠ ئەفسەر، ٣٠ ئەکادیمی و پسپۆر، ٦٠٠ خوێندکاری زانکۆی سلێمانی، ٧٠٠ پزیشک (کە پێشتر نیو دەرزەن نەبوو)، ١٥٠ ئەندازیار، ٤٢٠٠ مامۆستای خوێندگە و ١٠٠ پایەداری لەشکر.

٣٨ ـ بڵاوکراوە لە لۆمۆندی ژمارە ٦ی مای ١٩٧٥.

٣٩ ـ ولیام ساڤیر دوو لەو باسانەی نووسیوە (فرۆشگا نهێنییەکەی مستەر فۆرد) و(بەچکەی فرۆشگای نهێنی) کە بەدوای یەکدا لە ڕۆژنامەی نیویۆرک تایمزی ٥ تا ١٢ی فەبریوەری ١٩٧٦ بڵاوکرایەوە.

« F ـ بڕوانە دوو وتارەکەی و. سافایر لەژێر ناونیشانی(فریودانە نهێنیەکەی ئاغای فۆرد) و (کوری فریودانی پەنهان ئاغای فۆرد) ... »

٤٠ ـ لەنووسینی جیکوڤاتی(کوردیان چۆن فریودا)لە گۆڤاری ئێکسپرێسی ژمارە ٨ لە ١٤ی مارسی ١٩٧٦دا بڵاکرایەوە.

٤١ ـ بەگوێرەی ڕاپۆرتی پایکی لەمەڕ کێشەی کورد، بڵاوکراوە لە گۆڤاری ذی ڤیلیج ڤۆیس، نیویۆرک، ژمارەی ڕۆژی ٢٣ی جەنیوەری ١٩٧٦.

٤٢ ـ بڕوانە یەکهەم باسی ساڤیر.

٤٣ ـ ڕاپۆرتەکەی پایک لەبری ناوی شا "سەرۆکی وڵاتی دۆستمان" بەکاردێنێت و لەبری عیراق "وڵاتی دراوسێی دۆستەکەمان" و لەبری مستەفا بارزانی دەڵێت "سەرکردەی نەتەوە"، بەڵام ئێمە لەبەر ڕوونکردنەوە و چاکتر تێگەیشتنی باس ناوەکانی خۆیان دێنین.

٤٤ ـ وشەکانی نێو دوو کەوانە هەمان وتەی نووسەرن لە بڵاوکراوە نێوەناچڵەکانی ڕاپۆرتدا شاردرابوونەوە بەڵام گۆڤاری ذی ڤیلیج ڤۆیس بڵاویکردەوە.

٤٥ ـ ڕاپۆرتی پایک.

٤٦ ـ هەمان سەرچاوە.

٤٧ ـ یاداشتەکانی ڕاپۆرتی پایک.

٤٨ ـ ڕاپۆرتی پایک.

٤٩ ـ هەمان سەرچاوە.

٥٠ ـ یاداشتنامەی دووهەمی ولیەم ساڤیر.

٥١ ـ یاداشتی جیدوفانی، ئێکسپرێس. F ـ گیگووانی . و E ـ Guikovaty´s

٥٢ ـ هەمان.

٥٣ ـ « F و E ـ هەمان. »

٥٤ ـ « F و E ـ بۆ وەرگێڕانی دەقی تەواو بڕوانە بەغداد ئۆبزێرڤەری ٢٣ی جونی ١٩٧٥. »

www.koskikurd.com

٥٥ ـ لە زۆر ساڵەوە جەزایر ئازاد بووە، و گشتمان دەیزانین بەربەرەکانی کابیلیا و ئەوراس چەند بۆ ئەو گرنگ بوون، بۆ تائێستا مافی کولتوورییان نەدراوەتێ. ئایا دەگونجێت مافی چەند ملیۆن بەربەر پێشێل بکەن، و ئاوەژوو باسی سەربەخۆیی گەلی سەحارای ئیسپانی بکەن کە سەدهەزار کەس نابن و تا ڕادەیەکیش مافیان پارێزراوە؟ « لەعەرەبییەکەدا ئەمخاڵە شێوێنراوە، بۆیە لەبەر فارسی و ئینگلیزییەکەم نووسیەوە. ـ و »

٥٦ ـ "نێچیر لەبری سێبەر" وتارێکی ڕۆژنامەی لومۆندە، ژمارە ٣ی ئەپریلی ١٩٧٥. « F ـ "ڕاوە سێبەر". و E ـ " La Proie pour I'ombre ".

٥٧ ـ "پێشنیار سەبارەت بەڕووداوەکانی ڕۆژ" « F و E ـ سەددام حوسێن »، الثورە (ئۆرگانی پارتی بەعس)، بەغدا، لاپەڕە ١٢٣ بەزمانی فرەنسی بڵاویکردەوە.

٥٨ ـ بۆ دیتنی دەقی ئەو دوو بروسکەیەی بەغدا بڵاوی کردووەتەوە بڕوانە لوموند ژمارەی ڕۆژی ٢١ی مارسی ١٩٧٥.

٥٩ ـ بەو پێیەی کەسانی سەر بەیەکێتی نیشتیمانی کوردستان(کۆمیتەی ئامادەیی تایبەت لەناو پارتی دیموکراتی کوردستان کە نەیاربوون بەخێڵی بارزانی و سەرکردایەتی کاتی پارت) درکاندوویانە کەوا، سەرکردایەتی لە ٦ی مارسی ١٩٧٥دا پێش کشانەوەیان بۆ ئێران ئەمانەیان بوو؛ نزیکەی ٦٠.٠٠٠ چەکدار (بە بۆچوونی ئێمە ٥٠.٠٠٠) و هەرێمێکی فراوان دەیکردە ٤٠.٠٠٠ کم٢ (بە بۆچوونی ئێمە ٣٠.٠٠٠) و بەلای کەمەوە ١٥ملیۆن فیشەکی تفەنگ و چەکی ڕیز و پتر لە ٥٠.٠٠٠ مووشەکی هاوەن یا بازۆکا، و پارەیش دەیکردە نزیکەی ٢٢ ملیۆن دیناری عیراقی (واتە ٣٥٠ ملیۆن فرەنکی فرەنسی ئەمڕۆ)*، سەرکردایەتی تەنها پارەکەی لەگەڵخۆی برد بۆ ئاوارەیی.

* ـ « F ـ ...(٣٥ ملیۆن پاوەند).... و E ـ ...(٧٠ ملیۆن دۆلار).... »

٦٠ ـ ڕاپۆرتی پایک و نیویۆرک تایمز، ٤ی فەبریوەری ١٩٧٦.

٦١ ـ بە کوردی واتای " بەرگری"، "ئاسایش" یان "هێمنی" دەگەیێنێت.

٦٢ ـ مەبەست "برایم ئەحمەد" و "جەلال تالابەنی" یە.

٦٣ ـ تاوانی کوشتنی فاخر مێرگەسووری زۆر قورس نەبوو چونکە ئەویان لە بەندیخانەدا کوشت. سەرچاوەی نزیک بە یەکێتی نیشتیمانی کوردستان ڕوونی کردووەتەوە کە لە ١٩٧٣دا ١٢ کورد و عەرەبی ئەندام لە کۆمیتەی ناوەندی پارتی کۆمۆنیستی عیراق کە لەیەکێک لە وڵاتە سوشیالیستەکانی ئەورووپا دەگەڕانەوە بۆ عیراق، هاتنە کوردستان و هەمان پاراستن کوشتنی، ئەوان چاوەڕوانی ئەوەبوون وەک ساڵی ١٩٦٣ بەخێرهاتنیان لێبکرێت. پاراستن ئەوانی لەنزیک مەرزی سوریا کوشت. پاراستن کۆپییەک بوو لە ساواکی ئێران. « سەرەتا دەمەوێت ئاماژە بەوە بدەم کە ئەم خاڵە لەعەرەبییەکەدا زۆر وشک و ئاڵۆز دیارە بۆیە لەبەر فارسی و

www.koskikurd.com

ئینگلیزییەکە نووسیمەوە. ـ ئەوجا من دەڵێم؛ ئەگەر وەک چاودێرێکی بێلایەن لەو ڕووداوانە و ئەوانەی پاش ئەو قۆناغەیش بڕوانین، بزربوونی هەڵوێستی ستراتیجی ڕامیارانەی باری پۆلیتیکی کوردیمان بۆ دەردەکەوێت، چونکە؛

یەکهەم ـ من دەڵێم؛ ئەو سەرچاوەیەی (کەنازانم کێیە) لەو ڕۆژەدا فرمێسکی سوسماری ڕشتووە بۆ هەڵماڵینی پەردە لەسەر هەڵەکانی قۆناغی شۆڕشی ئەیلوول (کەناڵێم کەمبوون)، لەوانەیە خۆی بەشداری قڕکرەشوێعیەکەی مانگی مای ١٩٨٣ی قڕناقەوپشتئاشانی کردبێت کە(یەکێتی نیشتیمانی کوردستان) لێیدان ودەقاتی ژمارەی سەرەوەی لێکوشتن. هەر لەوێدا نەوشیروان مستەفای سەرکردەیان بەپێشمەرگەکانی گوتبوو: ئەوەی دیل لەگەڵ خۆیدا بهێنێتەوە بێشەرەفە.

دووهەم؛ ئەو دوانزە کادیرە پێشکەوتووەی"لیژنەی مەرکەزی" پاراستن نەیکوشتن بەڵکوو عیسا سواری لێپرسراوی هێزی بادینان کوشتنی کە جۆنێتی کوشتنی خۆی لەسەرەوە باسکراوە. ئەوجا ئەوانیش لەوکاتەدا بەناوچەیەکی دەسەڵاتی بزووتنەوەدا تێپەڕین کە "ڕفاق"ی ئەوان ڕووی چەکی بەعسی تێکردبوون و پێشمەرگەیان دەکوشت. ... (ئەمیش پێشتر باسکراوە).

سێیهەم ـ ئەگەر مرۆڤ ژیرانە سەرهەڵبڕێت و لەژیان بڕوانێت تێدەگات؛ ئەمن و ئیستیخبارات، ساواک و ئیتیلاعات، K.G.B و C.I.A و گوستاپۆ و هتد ... ئەوجا پاراستن (کە ئەمڕۆ خۆیان پێیدەڵێن، ئاسایش) هەریەکن و بۆ پاراستنی دەسەڵاتی سیستێمەکەی بپێویستن. تەنانەت ئەو"دل چۆلەکەکان"یش کە بگەنە پایەی دەسەڵات بۆ پاراستنی خۆ ئەو بەشە هەر دەکەنەوە. ـ و »

٦٤ـ لەلایەکەوە ئەوەی کەوتبووە سەرشانی بارزانی بەکەمتر دەزانی لەچاو ئەوانەی لە سەرشانی "ڕۆشنبیرانی" کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان بوو، ئەوان نەیانتوانی لەکاتی پێویستدا وەک پایەداری پارت ڕۆڵی پێویست ببینن. کە کارەساتەکە ڕوویدا پارت هەرەسی هێنا و ئەندامانیان تاساند و وەک لەشی بێسەر بەجێیانهێشتن.

٦٥ـ کە گەیشتینە سلێمانی زانکۆ داخرابوو چونکە ڕۆژی پشوو بوو. یەکێک لە مامۆستایانی پێی ڕاگەیاندین کە لە زانکۆدا ئەم کۆلیجانە هەن؛ زانست، کشتوکاڵ، ئاندازیاری « F و E ـ پزیشکی »، یاسا و پۆلیتک و ئابووری. زانکۆ ٢.٩٠٠ خوێندکار هەیە، ٥٦٪ی کوردن و ٤٣٪ عەرەب « F و E ـ ٦٥٪ی کوردن و ٣٥٪ عەرەب »، و ڕێژەی سێیەکی خوێندکاریان کچن. وانە زانستییەکان بەئینگلیزین و زانیارییە مرۆڤایەتییەکان هەریەکەو بەگوێرەی بەشەکەی بە کوردی و عەرەبی دەخوێندرێن. خوێندکارانی عەرەبیش لەزانکۆ فێری خوێندنی کوردی دەبن. « مەگەر چۆنها خوێندکارێکی عەرەب بەئارەزوو چووبێتە کۆلیجی کولتووری

کوردی، ئەویش هەر لەسەردەمی ڕژێمی شا فەیسەڵەوە لەزانکۆی بەغدا هەبوو. ئەگینا لەکۆلیجەکانی تردا هەرگیز خوێندن بەکوردی نەبووە. ـ و »

٦٦ ـ بڕوانە ڕاپۆرتی کریس کۆجێرا لە لیمۆند دیپلوماتیک، ئۆگستی ١٩٧٧.

٦٧ ـ سەرچاوەی عیراقی دەڵێت ٦٠,٠٠٠ کەس.

٦٨ ـ بڕوانە دەقە ئینگلیزییەکەی گۆڤاری "بەغداد ئۆبزێرڤەر"، ٩ی فەبریوەری ١٩٧٦.

٦٩ ـ ڕاگەیاندنە چاپییەکەی سازمانی میللەتە یەکگرتووەکان، جونێڤ، ٥ی ئەپریلی ١٩٧٦.

٧٠ ـ لە ٩ی جونیدا سێهەمین ڕێکخراوی ڕامیاری کوردی لەژێر ناوی "یەکێتی دیموکراتی کوردستان"* دەرکەوت، ئامانجەکانی بریتیە لە ناوەندی ئامانجی دوو ڕێکخستنەکەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان و سەرکردایەتی کاتی پارتی دیموکراتی کوردستانی. "یەکێتی دیموکراتی کوردستان*" خۆی بەسۆشیالیست نیشاندا، ئامانجیان ئەوەبوو هەرسێ ڕێکخراوی ڕامیاری کوردستان لە بەرەیەکی دیموکراتی عەرەبی کوردی فراواندا لێکدات دژ بە "تاخمە دیکتاتۆرە تکریتییەکەی بەعسی عیراق". لەسەر ئاستی نەتەوەییش "یەکێتی دیموکراتی کوردستان*" دەیکۆشی یەکێتییەکی ستراتیجی گشتی لەنێوان دوو نەتەوەی کورد وعەرەب بتەوکات، و سەرئەنجام ئەو یەکێتییە ببێتە هاندەر بۆ (کۆنگرەی نەتەوەیی کورد) و پاشان بکوشن لەچوارچێوەی عیراقی دەرکەن تا نماینەدەکانی ئەو میللەتە بتوانن چارەنووسی دیاریکەن. ئەو بۆچوونە لەلای کوردان زۆر پیرۆزە، و لەوەوبەر باسمان لێکردووە. ڕژێمی عیراق بڕیاریدا زۆر لەوانەکانی وەک جوغرافی و مێژوو "کە تا ئەوسا لە خوێندگە ناوەندییەکانی ئەو هەرێمە کە ناونرا هەرێمی ئۆتۆنۆمی" بە کوردی دەخوێنرا بیکەنەوە بەعەرەبی. ئەوە نەخشەی "گونجاندنی کولتووری"یە هاشم عەقراوی سەرۆکی ئەنجومەنی کارگوزاردن" پێشنیاری کرد و دەیویست "ڕادەی ڕۆشنبیری میللەتی کوردی پێ بەرزبکاتەوە"«!». هەروەها کەبەشی خوێندنی کوردییان لە زانکۆی بەغدا لابرد ویستیان زانکۆی سلێمانیش بکەن بەعەرەبی.

« * ـ F و E ـ.. "یەکێتی دیموکراتی کورد" .... ـ و »

٧١ ـ یادهاوەرییەکانی گۆڤاری العراق، بەغدا، ٥ی جولی ١٩٧٦. پاش لەوەی بڕیاری ڕاگرتنی ڕاگوێزان لە ٥ی جولی ١٩٧٦ دەرچوو، لە ٢١ی ئۆگستی ١٩٧٦دا سەددام خۆی بەدرۆ خستەوە کە بڕیاری "پشتوێنەی ئاسایشی" دەرکرد چونکە دەبێ بەدرێژایی سنوور و بە قووڵایی ٢٠ کیلۆمەتر دانیشتوانی لێ دەرکەن. ئەوەیش دیاردەیەکی ڕوونە کە ڕژێمی عیراقی نەخشەی کێشاوە بۆ تواندنەوەی دووهەمین میللەتی سەرەکی ئەو کۆمارە.

٧٢ ـ واتە پێویستە ببنە خاوەن ئەو مافەی جۆری ڕژێمی ئەو هەرێمە تایبەتەی ئەوان زۆربەی دانیشتووانی پێکدێنن بەدڵی خۆ دیاریکەن، و لە بەروبوومی خاکی خۆ و ڕەنجی شانی خۆیان بژین، و ئازادکرێن لە شێوەی ژیان و هاوتایی لەگەڵ میللەتە مەزنترەکەی هاوسێیان.

www.koskikurd.com